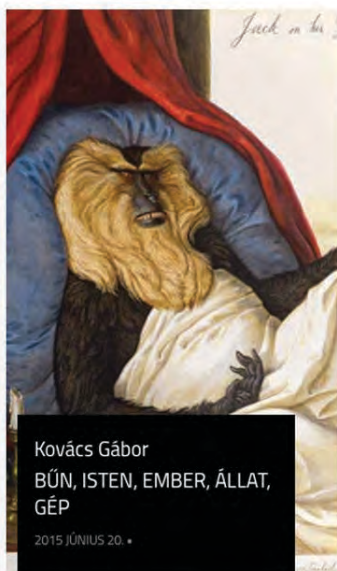

Kiss Lajos András
AZ ELVESZETT ATLANTISZ
NYOMÁBAN [3]

2015 JÚNIUS 14. •

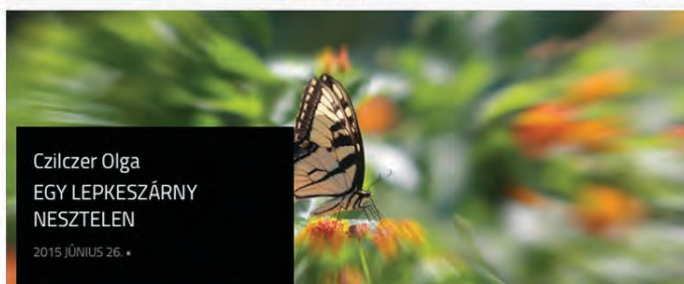
Kovács Gábor
BŰN, ISTEN, EMBER, ÁLLAT,
GÉP

2015 JÚNIUS 20. •

Csongor Andrea
LÉGI KÍSÉRŐ

2015 JÚNIUS 2. •

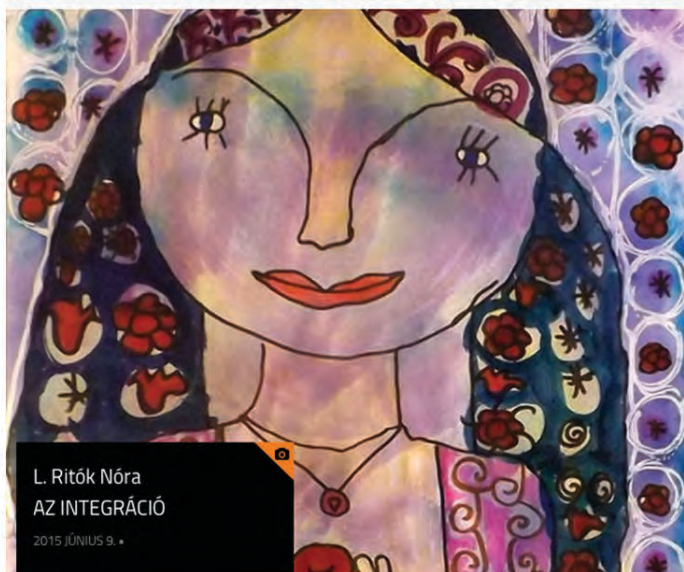
Czilczér Olga
EGY LÉPKESZÁRNY
NESZTELEN

2015 JÚNIUS 26. •

Oberczián Géza
HÁTSÓ SZOBA

2015 JÚNIUS 8. •

L. Ritók Nóra
AZ INTEGRÁCIÓ

2015 JÚNIUS 9. •

Kapitány Máté
VASEMBER

2015 JÚNIUS 3. •

LIGET

2015-6 június

TARTALOMJEGYZÉK [XXVIII.évfolyam 6. szám]

MŰREPÜLÉS

Szekeres Sándor Gábor REPÜL A, REPÜL A...	4
Csongor Andrea LÉGI KÍSÉRŐ	6
Novák Gábor KÁTYENKA	7
Rigó Kata SEHOL	12

TÉNYFÉKEZŐ

Kapitány Máté VASEMBER	14
---------------------------------	----

Fülöp Barnabás FÜGGÉS	24
--------------------------------	----

Oberczián Géza HÁTSÓ SZOBA	25
-------------------------------------	----

Kardos Sándor HÓRUSZ PILLANTÁSA [4]	40
--	----

Inczédy Tamás JELLEMZŐ	47
---------------------------------	----

Kiss Lajos András AZ ELVESZETT ATLANTISZ NYOMÁBAN [3]	49
--	----

Czilczer Olga EGY LEPKESZÁRNY NESZTELEN	61
--	----

Asztalos Emese NEM FOTÓ, NEM KÖNYV – MI AZ?	62
--	----

L. Ritók Nóra AZ INTEGRÁCIÓ	66
--------------------------------------	----

Soós Eszter Petronella MENEKÜLTEK ÉS GAZDASÁGI BEVÁNDORLÓK	79
---	----

Horgas Judit KÖZVETÍTÉS AZ ÖTÖDIK NEMZETI FALFUTÓ VERSENYRŐL	87
---	----

Szirmai Panni KÖLTÉSZET ÉS KÖRNYÉKE [3]	91
--	----

Handi Péter ERN MALLEY VERSEI	
--	--

MŰREPÜLÉS	
Németh Bálint EMELT SZINTŰ GYAKORLATOK	100
Somfai Anna TURBULENCIA	104
Jovánczay Edit SZÁRNYAM HELYE	107
Ivány Balázs ÖNKÉNTLEN	108
Kovács Gábor BŰN, ISTEN, EMBER, ÁLLAT, GÉP	109
Horgas Béla SEMMISÉG	126
Bíró Zsuzsa A RENDÍTHETETLEN ÓLOMKATONA	127

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Szerkesztők | Horgas Judit, Levendel Júlia, Horgas Béla
Tervezőszerkesztő | René Margit
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó, Tamaskó Dávid
Tudományos lektorok | Kállay Géza,
Kiss Lajos András, Victor András

Támogató

Szekeres Sándor Gábor REPÜL A, REPÜL A...

A kezek kalimpálnak a levegőben, miközben ismételtetjük, hogy repül a, repül a, repül a... Mondok valamit, hogy fecske vagy kecske, közben felmutatok az égre, vagy lefelé a földre. Próbálják párosítani a szavakat a jelzésekkel, és mutatnak fel vagy le. Néha becsapnám őket, de legtöbbször résen vannak, és sikerül eltalálniuk, merre kell mutatni. Nevetünk, élvezzük a játékot, és ők kiabálnak, hogy még egyszer, még egyszer, én pedig újrakezdem.

fele sem mese

Repül a, repül a, repül a... Azt mondom: szőnyeg. A másodperc töredéke alatt észrevehetően elsápadok, kétségbeesek, nem tudom, mit tegyek. Ezzel a szóval nem lehet viccelni. Hiszen a szőnyeg repül az Aladdinban, a Hupikék törpikékben, a Ruppert mackó kalandjaiban, a Pimpában, meg ki tudja, hány mesében. A mese pedig vérsen komoly. A mesének a fele sem mese, a másik fele meg pláne. Felesleges magyarázkodni, hogy ez másképpen van, mert nincs. Hiába érvelnék, hogy de hát az itthoni szőnyegek sem, azonnal jönne a válasz, hogy csak azért, mert akciósan vettük, meg amúgy is mindig mindent rápakolunk, persze, hogy nem repül.

Szóval a szőnyegnek repülni kell, és kész!

Igen, repüljön csak minél tovább! Repüljön akkor is, amikor húszévesen az egyetem padjait koptatják, meg amikor új család lesznek, és az új családból még újabb családok lesznek, repüljön keresztül az egész életen!

a szőnyeg repül

Úgy repüljön, hogy soha meg se kérdőjelezzék, képes-e erre a szőnyeg! Ne köpjenek, hogy ebben a világban ilyen nincs! Ne mondják, hogy ebben a világban, aki elhiszi, hogy a szőnyeg repül, úgyis pofára esik, lenyomják a könyöklők, meg a hazugok! Ne mondják, hogy a világ elkurvult! Ne tűnődjenek, hogy itthon vagy külföldön! Mert ha itthon, miért nem külföldön, és ha külföldön, miért nem itthon. Ne számoljanak, hogy egy kenyér vagy kettő!

Ne féljenek, hogy ma itt, de holnap hol!

Te, szőnyeg, repülj!

Ti meg mutassátok: repül a szőnyeg! A valóság úgyis látható, nem fog eltűnni, de a szőnyeg segít elviselni.

Felemelem az ujjam, felfelé mutatok, velem együtt mutatnak ők is, és nevetnek. Megnyugszom, velük nevetek. Még egyszer, még egyszer, kiáltják, és újra kezdjük. Repül a, repül a, repül a...

Csongor Andrea LÉGI KÍSÉRŐ

A statisztika szerint
tíz nőből hét
profi műrepülő.
Tandem üzemmódban száll föl,
heti háromszor, este tízkor
szabályosan elstartol,
menetrend szerint.
Sétarepülésre viszi a kedvest,
az egyetlent, az „igazit”.
Lassú szárnyalással indul,
majd fölülről látja a másik arcán a tájat,
madártávlatból a csillapulást, oldást,
a mellette fekvő fülével hallja
a szférák zenéjét,
vagy mifene lehet az.
Elstartol újra és újra,
bár tudja, hogy nem lesz érkezés.
Persze nem magamról írok,
és erről különben sem születik vers.
Pedig élet-mű ez is.

kép | **Jacob Aue Sobol**, lensculture.com

Novák Gábor KÁTYENKA

Vekker csörömpölte szét a reggeli csendet, hajnali álmot – épp valami strandon grasszáltam miszter Morfeusznak hála, úgyhogy álmos-gyúrt, morcos arcot vágva tapogatóztam ki a pokróc viszonylag-melege alól – feldöntöttem a bögrém (üres volt), lesodortam két könnyvet, mire megtaláltam azt az átok bádog-órát – kattanas, a csörömpölés abbamaradt, de hiába, Kátyenka már felébredt, hallottam, ahogy nyüsszög mellettem, a párnát gyúrte, aztán erőt vett magát, és felült.

kisnyugdij-lakóközeg

Nyolcadik hónapja laktunk egymás mellett, a csaj meg én, egy lepukkant bérház harmadik emeletén – egyedüli fiatalok a temető felé botorkáló kisnyugdij-lakóközegben, persze, hogy megismerkedtünk –, bevásároltunk egymásnak, felvettük a másik levelét, időnként vigyáztam Kátyenka kutyájára, utóbb úgy összeemelegedtünk, hogy ha nyeltem épp az éhkoppot vagy spórolni kellett a villannyal, gázzal, a jótét leányzó maga hívott át, aludjak nála.

A környéken beszéltek róla jót-rosszat – főleg rosszat –, a szóbeszéd szelídebbje volt, hogy „az az orosz néember” (valójában kárpátaljai magyar), illegális bevándorló, cigarettacsempész, és korábban egy belvárosi nightklubban dobálta magáról a ruhát – ezen a részleten külön elcsámcsogott a gang száraz-kóro öregasszony-népe: „Most gondoljon bele, egy szál bugyiban mindenféle férfiak előtt vonaglan!” Engem sosem érdekelt, igaz-e a pletyka – Kátyenka fél kézzel és fél mosollyal boldogabbá tett, mint akárhány savanyú erkölcsös. Meg aztán ő tanított a műrepülésre.

Súlyos nyavalyából lábaltam kifelé, mikor összeakadtunk – pár héttel előbb költöztem el az asszonytól, és fogalmam sem volt, mit kezdjek magammal.

– Két külön világ voltunk, utólag nyilvánvaló – magyaráztam Kátyenkának. – Egy játszótéren lustultunk, ültünk a hintán, lóbáltuk a lábunkat, ittuk a lejárt szavatosságú Kanizsai világost. – Amióta összeakadtunk azon a felolvasóesten, csak húztuk egymás idegeit.

– Hogy érted? – Sortot viselt és ejtett vállú felsőt, mindkettőt a sarki turkálóból kaparta össze, de a göncök akkor is bitang jól mutattak rajta – egy arra lófráló csöves jól megbámulta Katinka lábát, aztán nagyot nyelve tovább pályázott. Elhessegettem a gondolatot, hogy a főszer zihér, hogy Kátyára gondolva ránt majd rá este a vackán, és húztam egyet a sörből.

– Nikol jó csaj, de képtelen felfogni, milyen az élet havi kétszáz kiló apanázs alatt – válogattam a szavaim. – De ami rosszabb, ragaszkodott hozzá, hogy ő szociálisan érzékeny és nyitott személyiség. Egyszer lelkenedezve mesélte, hogy a kisboltban látott egy szegény, bicegő anyukát a kisfiával, akiket annyira sajnált, mert csak fél kiló kenyérrre futotta nekik. Történetesen ismerem a családot, az anyának fáj a lába, ezért házhoz szállíttatják a cuccot, csak akkor ugranak le a boltba, ha váratlanul kifogynak valamiből – de amikor ezt elmondtam, Nikol berágott. Próbálta leplezni, de láttam rajta, hogy elrontottam a játékát – pedig olyan jó volt sajnálni valakit!

szociális érzékenység

Kátyenka nevetett, ezen felbátorodva előadtam még egy esetet: bementünk egy gyorsbüfébe, és a rendelésre várva a kajákról jártattuk a szánkat. Nikol szociális érzékenysége tudatában mesélte, hogy ifjúkorában, kollégistaként ugyanúgy a közeli étteremből hozatta a menüt, mint a többi hallgató a fakultáson.

– Mikor azt válaszoltam, hogy nekünk menüre sem telt, és tésztalevest vagy konzervpacalt főztünk, Nik megint csak felhúzta az orrát. Néha Marie Antoinette-et játszott: a királyné, ha unatkozott, lement a holland fajansszal kirakott királyi istállóba, és aranyzsámolyon ülve aranyasztárba fejte a tejet.

– Miért maradtatok együtt, ha ennyire különböztetek? – nevetett Kátyenka, és homlokára tolta napszemüvegét.

– Amíg keféltünk, minden klappolt – vallottam be. – De ahogy kikászálódunk az ágyból, kezdődtek a bajok.

– Szerintem örülj, hogy vége. Dugásra nem alapozhatod a jövőd.

– Nem hát. De a melőből ki kellett lépnem. Nikol faterja szerezte, nem veszi be a gyomrom, ha tovább maradok, az albérletem felmondtam, és ide hurcolkodtam. A bérház olcsóbb, de még így sem tudom, hogy tartom fenn magam.

– Semmi baj! – Kati felpattant, két kezét kitérte, egyensúlyozva tett pár lépést. – Majd én segítek. Meg kell tanulnod a műrepülést.

– Azt meg hogy? – neszeltem.

– Láttad a Porco Rossót?

– Amiben az a malacképű pilóta van?

– Aha. Na, ott az a jelenet, amikor Porco berepül egy szűk kanyonba. Jobbról-balról sziklafal, alatta a tenger, mögötte kalózok, de ő ügyesen manőverez, és hiába az ezer veszély, végül áthalad a szurdokon, lerázza üldözőit, és berepül a sziklák védte lagúnába! – Lelkesen, csillogó szemmel magyarázott tovább. – Na, ilyesmit csinálunk mi is. Jobbról az éhség, balról a kilakoltatás, mögöttünk a zsaruk és közterések, de mi elhúzzunk köztük a saját lagúnánk felé.

– Közterések? Zsaruk? – értetlenkedtem egy sort.

– Naná. Ha nem tudnád, közterületen tilos inni. Ha meglátnak, bírságot vernek ránk. De mi ügyesek leszünk, és...

– Tovább repülünk, mielőtt elkapnának?

– Pontosan.

Attól a sörös-derűs délutántól datálom kettőnk közös repüléseit – Kátyenka, akár a fél szárnyal vizet szántó hidroplán, ereszkedett le hozzám, hogy elvezessen az élet sziklafalai között. Megtanította, hogyan különböztessen meg az olcsót az ingyenestől, a büntetendőt az épp-hogy-törvényestől. A supermarketban megvetette velem az ütődött almát féláron – kompótba, gyümölcslevesbe jó az is –, vásárlás után üres bevásárlókocsikra vadászott a parkolóban, amiket visszavihetett a helyükre, és kipattinthatta belőlük a százast. Zárás után, vagy kora reggel, mikor még kihalt volt a környék, a zen-buddhisták lelki nyugalmával mászott az üzlet szeméttároló konténeireibe.

– Nagybátyámnak volt először Commodore-ja Kárpátalján – magyarázta, miközben csak két kalimpáló lábát, farmersortját és a szandálját láttam belőle. – Mit gondolsz, honnan? Kiutazott Németbe, és végigjárta a lomtalanításokat. Eszméletlen, mit ki nem dobnak az emberek. Itt nincs számítógép, de... – Kitornázta magát, páros lábbal a földre huppant. – Bontatlan energiáit szorongatott. – Két napja járt le a szavatossága. Gyere, segíts, van még benn egy egész tálcával!

a zacc

Hihetetlen, milyen apróságokhoz volt szeme – egyszer nála tettem-vettem, kávéfőztem, a zaccot vertem volna ki az ósdi kotyogósból, de rám kiáltott: – Ne oda, hé! Bőrradírt helyett használom, ha meg sok van, belekeverem a virágföldbe, hogy lazuljon a talaj.

Segített az álláskeresésben, tudta, melyik környékbéli vállalkozó alkalmazna feketén, hogy a járuléktól-segélytől

se essek el, és szólt, ha valamelyik utcabelire rájött a költözködhetnék, és trógeroló kisegítőt keresett egy vagy két napra.

Néha magával vitt a budai oldalra, ahol burzsuj-társasházakban lépcsőházat takarított, szeméttárolókat mosott.

– A pénz se rossz – mondta két kuka közt, a homlokát törölgetve. – De ha találsz valami jó cuccot, na, az az igazi főnyeremény. Múltkor egy laptopot raktak ki, még működött is, előtte meg három évfolyam Playboyt vittem az antikváriumba.

Hiába a műrepülés, néha légörvénybe kerültünk, megbillent gépünk szárnya – hó végén, ha szűkebbre vettem a nadrágszíjat, áthurcolkodtam Kátyenkához.

Anélkül, hogy összebeszéltünk vagy a dolognak nagy palávert csaptunk volna, időnként lefeküdtünk egymással – rémlett, hogy pasit tart, én is koslattam más macskák után, de ezek az alkalmak különlegesek voltak, kívül estek a hétköznapi valóságán.

természetesnek tűnt

Túl a napi pénz- és kaja-hajszán, a huszonnyolc négyzetméteres lakás sovány meghittségében Kátyenka magától értetődő könnyedséggel bújt ki ruhájából – mozdulatai, amellyel kigombolta blúzát, földre ejtette és átlépte szoknyáját, olyan természetesnek tündek, hogy eszembe sem jutott, amit teszünk, rossz lehet.

Szerelmes voltam belé? Igen, de több lehetett ez, mint szerelem – egymásra utaltság, sorsközösség, rokon lelkek egymásra találása, első látásra, örökkön-örökké látásra.

Utóbb sokat gondolkodtam, és azt hiszem, a múlandóság érzete külön feszültséget adott kapcsolatunknak, de

sejtettük, egy nap véget ér a repülés. Hogy mi jöhet utána, egyikünk sem tudta.

Míg felkeltem és kikászálódtam reggelit készíteni, Kátyenka megszállta a fürdőt, alapozó-szemceruza-rúzs szentháromságával újarajzolta arcocskáját, helyre-hajlakkozta háróját, dzsessz szólt a rádióból, állva betömtünk néhány falatot, jó napot-puszi, állt az előszoba küszöbén sztreccsnadrágjában, rózsaszín pólójában, integetett utánam, én meg lerobogtam a lépcsőn, és nem tudtam, hogy akkor láttam őt utoljára.

befejezetlen maradt

Később, unatkozó és végtelenül üres óráimban sorra vettem minden fenyegető jelet, a kétségbeesett ember szőrszálhasogató precizitásával boncolva mindegyiket, mérlegre tettem a szomszédok rosszindulatát, Kátyám múltját, próbáltam kitalálni egy feljelentés vagy letartóztatás valószínűségét – maffiát szimatoltam, mely a renegát táncoslány után nyújtja mancsát, bevándorlásiakat, akik hazatoloncolják a papírok nélkül édegelőt –, máskor sorsszerű kényszerűséget sejtettem a háttérben, halódó szülőt, testvért, aki miatt haza kellett térnie. De gondolhattam bármire, regényünk befejezetlen maradt. Holmijai eltűntek, lakása ajtajáról a névtáblája is – zsarukat lármázni nem mertem, hátha buzgólkodásommal bajba kavaram, nagyobbba, mint amilyenbe keveredhetett –, zúgó fejjel, korgó gyomorral zártam magamra az ajtóm, és elvackolódtam hálósobám mélyén, mely üresebbnek tűnt, mint korábban bármikor.

Néhány hét múlva a tulaj másod-harmadközvetítőn keresztül kiadta a lakást, a gangon élő népség lassan megszűnt Kátyenkámat ízekre szedni, az élet visszatért a maga betonszürke kerékvágásába – csak az emlékeim nem fakulnak.

Néha látom magam, amint kitárt karral, némán siklok az égen, mint egy vitorlázógép – jobbról-balról sziklafal, mögöttem üldözők sora, előttem ködbe vesző messzeség – az eget figyelem és a víztükröt, egy jelre várok, egy felvillanó helyzetjelző-fényre, egy megbillenő szárnyra – várom azt, aki nélkül sosem találhatom meg a kőfalak védte, titkos lagúnámat.

Rigó Kata SEHOL

Ülök hanyatt döntve, fülem plüsstámlába nyomódik,
mellettem kis üvegablak, benne a táj:
A zöld rostokból steppelt növény-takaró
valahol kiszakadt, tódulnak az elszabadult vatelinszálak,
kavarogva egymásba tapadnak,
látszik még köztük a foltvarrott apróminta,
aztán beborít mindent a fehérség.

A repülő gyomrában rázkódik az elmúlt félév:
színes mappák, fonalak, megszőtt tervek.
Száll a gép. Hasal a semmin.
Látom, ahogy függök
végtelenbe terített vattában,
sziklevélre ragadva,
kettévált magként, üresen.

kép | A szerző textilképe

Kapitány Máté VASEMBER

Olyan száraz volt a nyár és olyan forró, mint soha azelőtt. Legalábbis így gondolta Suzy Everton, aki pihegve, aléltnan, napszúrástól émelyegve hevert a kerti fák forró árnyékában. És itt még mindig tűrhetőbb, mint a városban, sóhajtotta hűgának, Liznek, aki egy pohár limonádét vitt neki. New York izzott, mint a kemence fala, az épületek egymásnak sugározták a hőt, a felhőkarcolók között lépkedő apró emberek úgy érezték magukat, mintha sortüzet kaptak volna.

Káprázott a szem, felhevült minden torok. Egy éve oldották fel az alkoholtilalmat, a New York-iak úgy döntötték magukba a sört, mintha anyjuk tejét ízlelhetnék újra. Sört izzadt férfi és nő, gyöngyöző testüket, ha, mint ázott kutyák, megrázták, ezrével röppentek szét a csillogó verejtékcseppek. Rendőrök őrizték a sörszállítmányokat, miközben aggódó arccal kémlelték a sötétebb sarkokat, mikor ugrik elő egy kamáslis gengszter.

Vörös porviharok sötétítették el az eget. A város környéki mezők feketére égtek, elsovadt mind a kukorica, búza, a beesett horpaszú állatok csapatostul vonultak New York felé, mintha bibliai ostor hajtana őket. Istenem, fohászokdtek a templomokban, adj esőt, és mi újra szorgos tagjai leszünk a felekezetnek. De azok is a templomba húzódtak, akik nemigen hittek Istenben. Jó hűvös volt ott, és ha a többi ember nem figyelt, a szentelt vízből lehetett fröcskölni kicsit magukra. Hőguta, hőguta, és már megint hőguta, csóválták fejüket a száraz ajkú orvosok, tessék feküdni, hideg vizes ronggyal borogatni, és inni, inni, amennyit csak lehet. Akinek nem volt söre, vizet ivott. Akinek vize sem volt, az lopott, ahonnan tudott. Oszlopoknak támaszkodó, alig mozduló testek álltak sorfalat az utcákon. A vastag üvegablakokon úgy ragyogott a Nap, hogy kimarta az ember szemét. A gondatlanabbja szédelegve támaszkodott az üzletek üvegének, tenyere rögvést megégett. Megállt az élet, megállt a munka, a tikkasztó melegben megfagyott az a világhírű gazdaság. Az Isten is gőzt lehelt, a szárazságot esőtlen pára váltotta fel.

védtelen és esendő

Milyen gyenge az ember, gondolta Harry May professzor, milyen védtelen és esendő. Egyet fordul a világ arca, és ő elpusztul, mint egy kítaszított puhatestű. Elég, szétaszalódik, összetöpped. A professzor az egész nyarat sötét műhelyében töltötte, forrasztott, csavározott, huzalozott és ragasztott, és közben izgatottan várta, hogy ősszel végre bemutathassa találmányát a világnak. A környékbeli gyerekek pedig visszafojtott lélegzettel kucorogtak a műhely ablaka alatt, időnként felsikkantva, amikor egy-egy erősebb fénynyaláb utat talált a szabadba. Frankenstein, szuszogták áhítattal a gyerekek, itt dolgozik a Frankenstein bácsi.

Suzy Everton végigheverte a forráságot, teste vörösebb lett a vérnél, vére sűrűbb az iszapnál, de átvészelte, elérkezett az enyhet adó ősz. Suzy és Liz kettesben élt, csendesen, békében, látogatót alig fogadtak. Suzy vékonyka, alacsony nő volt, egy tizenéves, éretlen lányka alkatával. Arcára a tétlen bágyadtság varázsolt némi bájt, ezt leszámítva jellegtelen és kifejezéstelen vonásokkal áldotta meg a genetika. Mindössze két férfival volt dolga életében, Edgar Malfielddel, egy iszákos, de azért összességében jóra való tanárral, és Dane Lancemore-ral, ezzel a mihaszna léhűtővel, aki pusztá kézzel fogott be aligátorokat állatkertek és bőrművesek részére. Edgar Malfieldet a mája vitte el, Dane Lancemore-t egy másik nő. Suzy ekkor végleg elzárta lelkének romantikus kapcsolatokra éhező darabját. Aztán a többi darabot is. Míg éltek, a szülők egy ideig próbálkoztak, jóvágású és sikeres fiatalembereket hívtak át ilyen-olyan indokkal, de Suzy erőtlen mosolyán kívül mást nem nyújtott a csalódott látogatóknak. A szülők néhány éve haltak meg, egy hatalmas bingó-nyeremény úgy felizgatta őket, hogy szívük egyszerre állt le.

egy-egy éjszakán

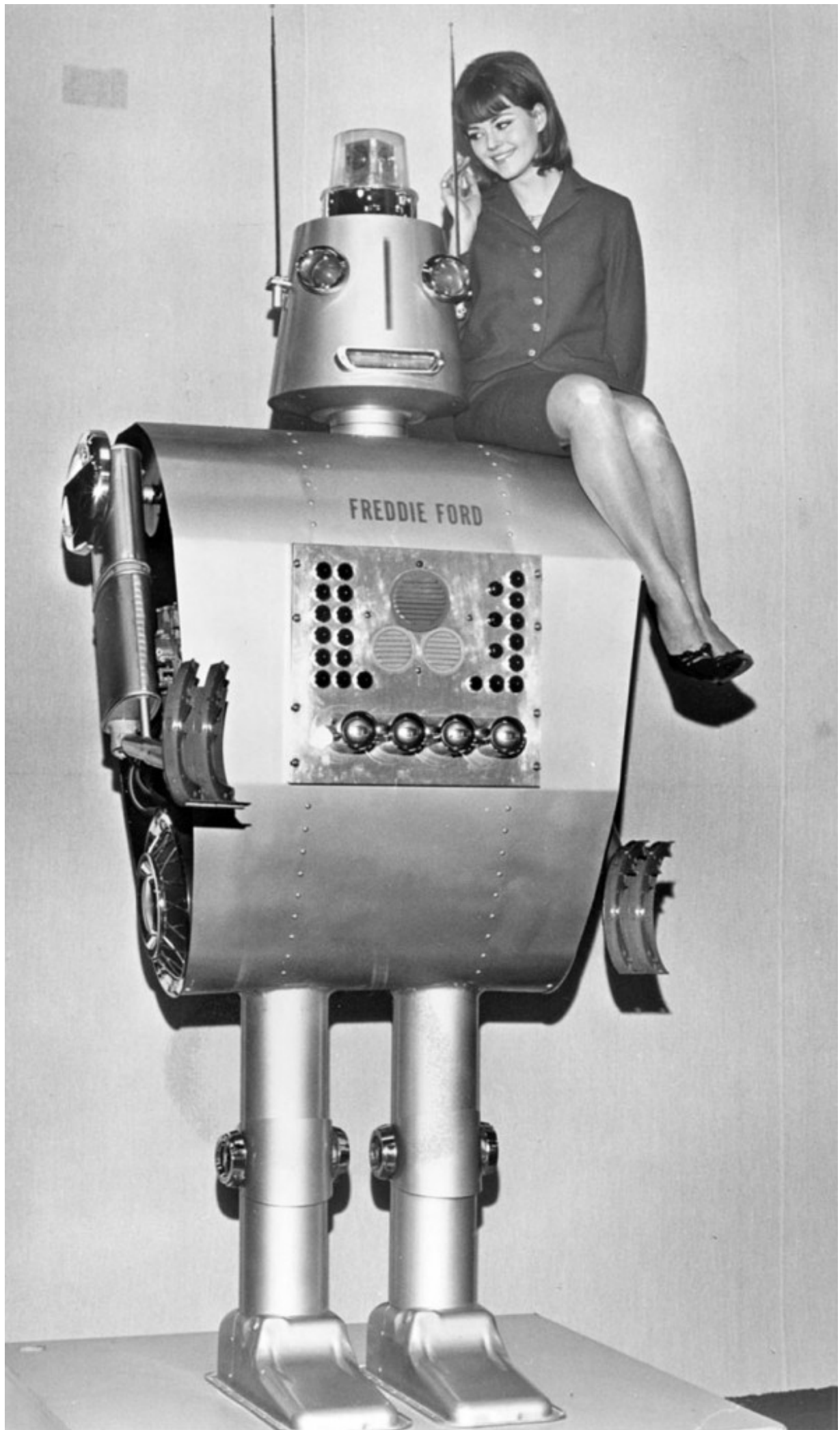
A pénzből a két lány házat vett, messze a város tébolyától, takaros kerttel és izmos kertésszel, alma- és meggyfákkal, tulipánágyással. Még ízléstelen márványszökőkút is csobogott a kert végében, ahol egy-egy éjszakán Suzy és Liz is engedett a kertész vonzerejének. Aztán kirúgták. Onnantól maguk munkálták a kertet, gyomláltak, gazoltak, öntöztek, esténként pedig kiültek a ház verandájára, és limonádét kortyolgattak. Suzy huszoneves korára olyan lett, mintha saját nagyanyja volna. Mikor Liz, akit ő csak Nyuszikának hívott, lefeküdt aludni, Suzy sokszor kint maradt a verandán, és a csillagokat szemlélte. Olvasta valahol, hogy az égi jelekből jóslni lehet. Az űrből, ahol napjait tengette, csak a jövő ígésző izgalma tudta kirángatni. Mit hoz a holnap, hogyan változtatja meg életem, kérdezgette a csillagoktól. A csillagok azonban bágyadtan pislogtak. Suzy ilyenkor fásult mozdulatokkal összehapokolt, és bement aludni, húga mellé bújva a hatalmas ágyba.

Az ősz langyos fuvallatokkal sepregeti a környező utcákat, Suzy a házban teát kortyolgat. Szombat van, csendes szombat, tétlen szombat. Liz a városba ment, már kora reggel, bevásárol és zongoraórát vesz. Suzy nagyot sóhajt, és kimért, öreges mozdulatokkal felkel a fonott székből. Járkál a házban, egyik saroktól a másikig, de

minél többször szeli át a szobákat, annál idegeesebb. Aztán egyszer csak kopogtatnak. Suzy az órára pillant, maga sem tudja, miért, hisz senkit sem vár. Az ajtóhoz lépdel, és megköszörüli torkát. Olyan régen beszélt, úgy érzi, be kell járatni kicsit a hangszalagokat. Ajtót nyit. A küszöbön Molly áll, Molly Pillman, iskolai padtársa, egykori duci barátnője.

micsoda aszály

Suzy először fel sem ismeri, az ajtónak ugyanis inas, magabiztos, gyönyörű nő támaszkodik, elegáns hanyagsággal, mint egy férfi. Nyoma sincs az egykori félszeg, kövér lánynak, aki még jelentkezni sem mert az iskolában, és aki úgy szuszogott a lépcsőzések után, hogy Suzy attól tartott, mindjárt infarktust kap. Suzy kicsinek és túlzottan halknak érzi magát, mikor megkérdezi, hogy nahát, Molly, te vagy az, igazán? Nézi Mollyt, aki megnyerően mosolyog, és azt kívánja, bárcsak étellel telibb, bárcsak lelkesebb lehetne. Én vagyok az, Suzy, mondja Molly, és belép a lakásba. Suzy engedelmesen kitér oldalra, hogy a megújult Molly akadálytalanul benyomulhasson a nappaliba. Mollyt nem kell helyet kínálni, rögvest leveti magát az egyik fotelbe. Suzy letelepedik a szemközti kanapéra, de csak úgy fél fenékkal, a szélén kuporogva, hátha a vendég kér egy kis limonádét. Nem kérek semmit, Suzym, mondja Molly, nem azért jöttem. Molly éber szeme kíváncsian pásztázza a szobát. Szép kis ház. Jól hallottam, hogy ketten laktok itt Lizzel? Jól hallottad, feleli Suzy, és hosszú idő után először szégyelli, hogy nincs férje. Molly behunyja szemét, ujjával finoman végigcirógatja barnára sült homlokát. Micsoda hőség, micsoda aszály volt a nyáron, igaz, Suzy? Igaz, válaszol Suzy, és piros kézfeje néz. Molly kinyitja szemét, és feláll a fotelból. Idefigyelj, Suzy, szól erős hangján, a tárgyra térek. Azért jöttem, hogy megkérdezzem, nincs-e kedved velem jönni Harry May professzor bemutatójára.

Suzy elgondolkodik, ismerősen cseng neki a név. Aztán eszébe jut, hogy egy-két hete az újságban olvasott egy brit tudósról, aki gépembereket épít. A vasemberes tudós, kérdezi Suzy. Molly sokat sejtetően elmosolyodik. Így is mondhatjuk. Engem erős érzelmek fűznek a különböző masinákhoz, hogy miért, most nem ide tartozik. A lényeg, hogy mindenképpen ott akarok lenni, amikor May professzor átadja a világnak új találmányát, az Alpha névre keresztelt robotot. Szereztem két jegyet a bemutatóra, és azt akarom, hogy te gyere el velem. Annyira jóban voltunk régen, emlékszel, ábrándozik Molly, mint két testvér. Suzy próbál emlékezni, neki nem rémlik, hogy ennyire közeli barátok lettek volna, mindenesetre egy padban ültek, az tény. Emlékszem, mondja aztán Suzy. És miért nem Rogerrel mész? Molly homlokán sötét árnyék jelenik meg. Rogert az ilyesmi nem érdekli, drágám, Roger jobb, ha kimarad ebből. Molly szája durcásan legörbül. Azt hittem, te szívesen jönnél velem... Suzy felkel a kanapéről, igyekszik hálás és kedves arcot vágni. Valahogy nem meri megsérteni Mollyt. Nagyon szívesen elmegyek veled, szól színtelen hangon. Mollynak több se kell, hirtelen átöleli Suzyt, és jól megszorogatja. Annyira jó lesz, kedvesem, kiáltja, hogy Suzynak belesajdul a feje. Molly elereszti a lányt, hátralép és vigyorogva csapja össze tenyerét. Mint a régi szép időkben, drágám, kart karba öltve, együtt, az első sorban. A bemutató hétfőn lesz, érted jövök a Fordunkkal, mondja Molly, és egy gyors vizslátot intve kiharzik a házból.

már nincs visszaút

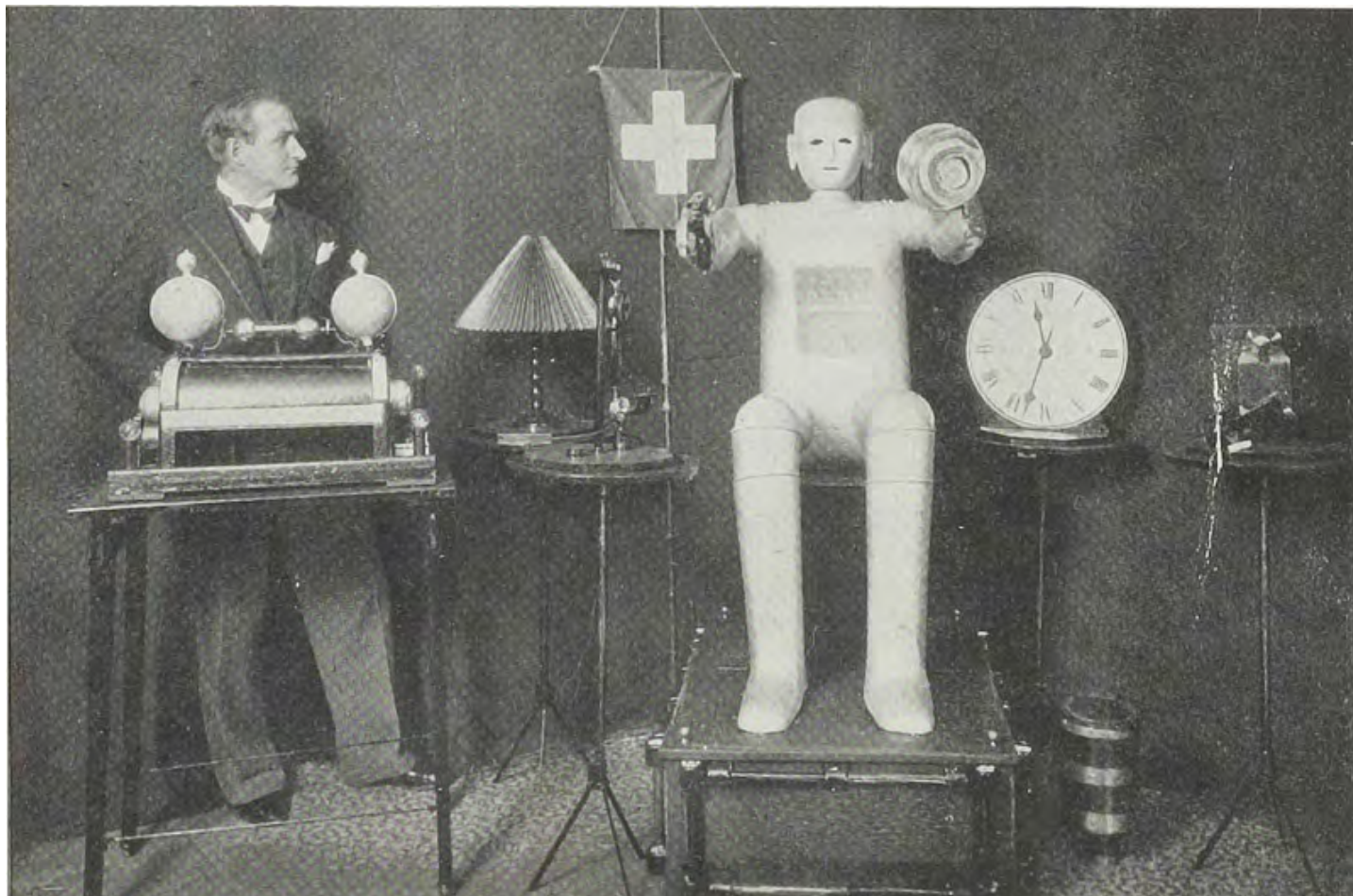
Suzy úgy érzi, mintha most kászálódott volna le a vidámparki ringlispílről. Kóvályog a feje, megszédül, visszahanyatlik a kanapéra. Az órára néz, de ezúttal tudja, miért. Látni akarja a mutatók mozgását, látni akarja, hogy újra saját ritmusában telik az idő. Miért is mondtam igent, gondolja aztán, fejét fogva, hisz nem is érdekelnek a vasemberek. De most már nincs visszaút, most már megígérte. Suzy egészen estig ül a kanapén, fejében a lesóványodott Molly szaladgál. Mikor Liz hazaér, észreveszi, hogy Suzy gondterhelt. Kérsz egy kis limonádét, kérdezi tartózkodó mosolyával. Suzy szívét előnti valami melegség, köszönöm, feleli, nem kérek, Nyuszika. Liz bólint, és Suzy mellett elhaladva finoman megérinti a vállát. Suzy testébe visszaköltözik az erő. Feláll, megigazítja ruháját. Hiába, ez a Liz varázsló, nem látszik rajta, de az. Van valami csodálatos hatása az érintésének. Elmegyek a bemutatóra, dönti el ott és akkor, elmegyek, és jól érzem magamat. Ennyit megérdemlek, a fenébe is! Suzy aznap mélyen és jól alszik, mint gyerekkorában. Liz szerényen mosolyog mellette az ágyban.

A Ford csikorogva fékez a ház előtt, Suzy már útra készen áll a bejáratnál. Kedvenc, virágmintás ruháját viseli, törekeny karja esetlenül lóg a teste mellett, ahogy kilép a ház elé, és a leparkoló Fordot figyeli. Molly nem száll ki a kocsiból, széles mozdulattal int neki, hogy ugorjon be mellé. Suzy óvatos léptekkel közelíti meg az autót, ajtaját úgy nyitja ki, mintha attól félne, a kezében marad. Felkapaszkodik a magas ülésre, és körülményesen elhelyezkedik a kissé türelmetlen Molly mellett. Szervusz, angyalom, paskolja meg a combját Molly, indulhatunk? Suzy nyel egyet és biccent. Molly bekurblizza az autót, a Ford kerekei először komótosan, majd egyre nagyobb sebességgel pörögnek. Suzy belekapaszkodik az ajtóba, évek óta nem ült kocsiban. Hamarosan kiérnek a főútra, a Ford már szinte repül, Suzy magában imádságokat mormol, közben lopva oldalra pillant, látja, hogy Molly enyhén elnyílt ajakkal, vadul kikerekedett szemmel szorongatja a kormányt. Ez megveszett, gondolja, és keresztet vet. Az út nem hosszú, csak Manhattanig mennek, Suzy számára mégis óráknak tűnik. Egyenletesen lélegzik, lehuny szemhéjára belül nyugodt képeket fest, miközben egy-egy fa suhan el mellettük, és a szél legyezgeti arcát, haját. Mikor a Ford megáll, Molly izgatottan megböködi a vállát. Megérkeztünk, padtárs. Suzy kinyitja szemét, álmatag tekintettel körbenéz. Tömött sorokban kígyóznak az emberek, hogy a távolban elveszenek egy hatalmas szürke épület 'Tudományok vására' felirata alatt. Tudományok vására, sóhajtja áhítattal Molly, és belekapaszkodik Suzy csontos karjába. Hátha érdekes lesz, gondolja Suzy, és hagyja, hogy Molly az egyik sor végéhez húzza.

kiszagolják a félelmet

Harry May professzor amerikai akcentussal beszél, hogy a nézők számára otthonos közeget teremtsen. Néhányan el is hiszik róla, hogy idevalósi. A professzor pontosan tudja, hogy ha itt, az amerikai piacon sikeresen népszerűsíti találmányát, egész élete megváltozhat. Áll a színpadon, lábánál nézők száza, a professzor szíve a torkában dobog, nyelve belezsibbad. Nem láthatják, hogy izgulok, gondolja, ezek a jenkik úgy kiszagolják a félelmet, mint a kutyák. Nem tisztelik, csak a bátrakat. Harry May amerikai akcentussal, egy cowboy magára

erőltetett magabiztosságával beszél, mellette találmánya, az Alpha nevű robot, trónusán ülve fenségesen csillog a reflektorok fényében. Az itt látható Alpha testét hús és csont helyett fotoelektrikus cellák, relék és higanylámpák alkotják, szavalja a professzor, miközben feszült figyelemmel pásztázza a közönség sorait. A sötétbe vesző fejek, mint éjjeli lúp felszínén lebegő labdák, csendben és alig észrevehetően billegve terülnek szét a teremben. Nem beszélgetnek, nem susmorognak, ez nem jó jel, gondolja a professzor, tekintélyt parancsoló teremtményét bemutatva elismerő morajra számít, nem erre a tűnődő némaságra.

Alpha megérti az emberi beszédet, folytatja, jelentőségteljes szünetet tartva. Követni fogja az utasításaimat, tisztelt hölgyeim és uraim, az Önök szeme láttára teljesíti parancsaimat. Képzeljék el, micsoda lehetőségek rejlenek ebben az erőteljes géptestben, mi mindenre használhatjuk majd Alphát. A közönség hallgat, valaki az egyik hátsó sorban szárazon köhint néhányat. Harry May arcát előnti a forróság, toroka összeszorul. Mint a kutyák, emlékezz, Harry, szól egy belső hang, ha meghallják, hogy elcsuklik a hangod, véged. May professzor kihúzza magát, nagy levegőt vesz, és folytatja. Alpha segíthet a háztartás vezetésében, kedves hölgyeim, kiáltja a professzor, talán túlzottan is vehemensen, Alpha társuk lehet egy vadászat során, kedves uraim! Sosem ellenkezik, sosem fárad, etetni és itatni sem kell, elnyúlhatatlan. Akár unokáik, dédunokáik kéréseit is teljesíti majd. Idétlen női kacaj töri meg a csendet, primitív vihogás, hiába szisszen a többi néző, a professzor összerezzen, és elhallgat egy pillanatra. Barbárok, szól a belső hang, Harry, ne is foglalkozz velük! De elég is a locsogásból, mondja kicsit halkabban, kicsit szomorkásabban, tisztelt közönség, lássuk, mire is képes a robotom!

Na, most figyelj, angyalom, suttogja Molly, és feszültségében Suzy combjába markol. Suzy felsikkant, de nem szól Mollyra, ő is a színpadot figyeli. A professzor kiadja a parancsot, állj fel! Egy-két másodperc csend, aztán

Alpha megmozdul, lassan, kissé fenyegetően, teste mind feljebb tör, feláll trónusából. A nézők összenéznek, halk moraj fut végig a termen. Emeld fel a bal karodat, szól Harry May, immár erőteljesebben, és a robot felemeli bal karját. Emeld fel a jobb karodat, parancsol a professzor, és a vasember engedelmeskedik. Ereszd le a bal karodat! Alpha teste mellé engedi csillogó balját. Ül le! Alpha leül, és a professzor elégedetten hallja a lebegő labdák feltámadó susmorgását. Halványan elmosolyodik, Alpha kezében vaktöltényes pisztoly. A professzor hirtelen felkiált, tűz, és a robot elsüti a fegyvert. Felsikoltanak a nézők, aztán tapsvihar tör ki. Láttad ezt, Suzy, kérdezi fanatikus tekintettel Molly, és választ sem várva felpattan a székből, úgy tapsol, élteti a professzort. Suzy ül a székben, udvariasan tapsol ő is, a pisztoly dördülésétől ugyan megijedt, gyorsabban ver a szíve. De mást nem érez. Nem érzi, hogy a jövő szele csapta meg, nem érzi, hogy csodát látott. Minden bizonnal egy törpe ül a gépben, az irányít, gondolja. Eszébe jut gyerekkora, amikor apja a vidámparkba vitte Brooklynba, ahol nem a körhinták vagy a hullámvasutak nyugtázták le, hanem az ott masírozó törpék, akik furcsára mázolt képpel mindenféle édességet árultak. Suzy szeretett volna ilyen törpét otthonra, kérte apját, hogy vegyenek. Apja beletúrt a hajába, és csak nevetett. Szegény papa, gondolja Suzy, és elszomorodik. Nézi Mollyt, ezt a lesóványodott Mollyt, aki olyan boldognak és szépnek látszik most. Suzy hátrapillant, szemével a kijáratot keresi. Alig várja, hogy vége legyen a komédiának.

önként jelentkező

Harry May professzor mellkasa csak úgy dagad a büszkeségtől. Ráharaptak a horogra, Harry, bújja a belső hang, sínen vagy, öregem. Tekerjünk azért még egyet azon a horgászszinóron, gondolja a professzor, és a nézők felé tárja karját. Kedves hölgyeim és uraim, harsogja, egy önként jelentkezőre lenne szükségem. Ki akar csevegni kicsit az én Alphámmal? Száz kéz lendül a magasba, Harry May hunyorogva veszi szemügyre a nézőteret. Valahol középtájon egy csinos hölgy ugrál, szinte pattog, hogy észrevegye. Harry May ismét elmosolyodik, úgy érzi magát, mint a tanár az iskolában. Látok ott hátrább egy igen lelkes hölgyet, mondja aztán, igen, igen, kisasszony, magára gondolok, jöjjön csak fel a színpadra!

Irigy pillantások kísérik Mollyt, aki a földöntúli örömtől szinte szárnyal a professzor felé. Úgy szalad fel a színpadra, mint egy kecses nimfa, haját dobálva, izmos vádlóját ki-kivillantva a szoknya alól. A robot mellé érve megtorpan, szégyenlősen a professzorra sandít. Harry May a csúnyácska angol nőkhöz szokott, ajkát összeszorítja, micsoda kívánatos kis menyecske, szól a belső hang. Gyűrűt hord, férjezett, gondolja a professzor, és megkéri Mollyt, mutatkozzon be. Molly Pillman, hebegi Molly, és elpirul. Bájos, mondja Harry May. Köszönjön szépen Alphának, Molly! Molly a vasember felé fordul, és kissé tétován, de megszólítja, üdv. A nézőtéren néhányan felnevetnek, ám rögvest el is hallgatnak, amikor a robot visszaköszön Mollynak. Felszínes témákról társalognak tömondatokban, időjárásról, ételekről, a robot nőkkel kapcsolatos preferenciáiról. Alpha visszavisszatér ugyanahhoz a válaszhoz, egyre többször, egyre nyilvánvalóbbá téve előre felvett feleleteinek korlátait. Harry May hallja, hogy a nézők moraja már nem annyira elismerő, jobbnak érzi hát megszakítani a párbeszédet. Köszönjük meg Mollynak, hölgyeim és uraim, kiáltja. A nézők tapsolnak, Molly finoman pukedlizik. Mielőtt lemenne a színpadról, odasúgja Harry Maynek, hogy a bemutató után beszélni szeretnék Önnel, professzor úr, komoly ajánlatom van, a pénz nem akadály. Harry May szíve nagyot ver, testét elönti a forróság. Molly úgy lépdel vissza a közönség soraiba, mint a királynő, aki alamizsnát oszt a népnek. A robot hatalmas sikert arat, Alpha a végén újra felemelkedik a trónusából, és mindkét kezét a magasba lendíti. Harry May megdicsőülve áll a színpadon, hosszúkás arca csak úgy ragyog a boldogságtól. A jenkik odalent füttyögnek, tapsolnak, és lábukkal dübögnek. Befogadták maguk közé a brit tudóst.

személyre szabott

Mehetünk, kérdezi elnézést kérő tekintettel Suzy. Molly rá sem hederít, reszkető lábbal, mint egy vágóra készülő paripa, várja, hogy a tömeg kivonuljon a teremből, és végre kettesben maradjon a professzorral. Hogy mondd, galambom, kérdezi Suzy felé kapva fejét. Csak szeretném tudni, hogy mikor indulunk, Molly, mondja Suzy. Liz már biztosan nagyon vár. Molly bólogat. Jó, jó, tudom, drágám. Egy percet akarok még beszélni a professzorral, szeretnék tőle rendelni egy személyre szabott masinát, tudod, otthonra. Az utolsó néző is elhagyja a termet, Molly kilő, szinte szalad Harry May felé. A professzor feszengve, de izgatottan várja. Hamarosan eltűnnek a színpalak mögött.

Suzy ott marad egyedül, a terem most tágas és csendes, mint egy kitért száj, benne fogak az üres székek.

Suzy vár, vár egy percet, hátha tényleg csak annyi lesz, ahogy Molly ígérte. Aztán vár még egyet és még egyet. Liz már türelmetlen, gondolja. Sétál a teremben, mint odahaza, ha ideges. Szinte észre sem veszi, a színpadhoz ér. A vasember ott ül trónusán, mélán figyelve a felé forduló székeket. Olyan, mint valami magányos fémkirály, gondolja Suzy. A vasember váratlanul megmoccan, Suzy felsikolt. Elnézést, szólal meg Alpha, elnézést, hölgyem, nem akartam megrémiszteni. Csak tetszett, hogy királyhoz hasonlított. Suzy nem jut szóhoz, csibe módjára piheg, szeme kiutat keres, de lába nem moccan. Alpha felemeli jobb karját, jelzi, hogy nem akarja bántani a nőt. Tudom, hogy most mondhatok bármit, akkor sem nyugszik meg, de a barátnője hamarosan visszatér, és mellette majd biztonságban érzi magát. Suzy továbbra sem mozdul, de légzése lassabbá válik, szíve már nem ver olyan szaporán. Honnan tudja ezt, suttogja Suzy, hátha így leplezni tudja maga előtt is, hogy élettelen géppel beszélget. Kedves, hogy ön is magáz, kisasszony, mondja Alpha, ön igazi úri hölgy. Képzelve, folytatja komolyabbra fordítva a szót, időnként látom a jövőt, és van, hogy belelátok az emberek fejébe. Suzy lerogy egy székre. Mi ez, álom? Nem álom, mondja Alpha, nagyon is valóságosan látom és hallom ezeket a dolgokat. Nemrégiben születtem, és csak most jöttem rá, mire vagyok képes. Önön kívül, drága hölgyem, ezt senki sem tudja rólam. Bízom benne, hogy ez így is marad. Suzy ül a székre, forog körülötte a világ. Mégiscsak itt a jövő, gondolja, nem a csillagok mutatják meg a sorsomat, hanem egy vasember. Maradjunk inkább a fémkirálynál, szól a robot, és reszelősen felnevet. Suzy lopva arra pillant, ahol Molly és Harry May távozott.

beszélő fémdoboz

A robot abbahagyja a nevetést. A barátnője nem létesített szexuális kapcsolatot a professzorral, ne féljen. Suzy elvörösödik, lesüti a szemét. Ön pedig már nem is emlékszik arra, hogy milyen egy szexuális kapcsolat, tűnődik Alpha, persze ott volt az a kertész, de... Hallgasson, tör ki Suzyból. Elnézést, szól a robot, nem kell mindent kimondani, igaza van. Egy ideig csendben ülnek. A barátnője éppen olyan gépet szeretne rendelni a professzortól, ami pontosan úgy néz ki, mint a férje, Roger, ugyanakkor úgy viselkedik, mint egy igazi férfi. A barátnője csalódott a férjében. Suzy kényelmetlenül érzi magát, valahogy nem tartja helyesnek, hogy Molly titkait egy beszélő fémdoboztól tudja meg. Zavarában köhint néhányat. A barátnője két perc huszonnégy másodperc múlva visszatér, mondja Alpha, akkor elszabadul innen. A robot hangja szomorú, Suzy feláll a székből. Közel megy a robothoz, nagyon közel, odahajol a füléhez. Mondja csak, kérem, örökké egyedül maradok? Alpha mintha elgondolkodna a válaszon, fejét jobbra-balra tekergeti. Nem, feleli, nem marad egyedül. Hamarosan kitör a nagy háború, és ön Magyarországra megy a barátnőjével, Mollyval és a húgával, Lizzel együtt, és engem is magukkal visznek. Ott megismerkedik későbbi férjével, Tamással. Liz csillogó szemmel hallgatja, Magyarország, susogja ábrándosan. Nem tudja, hol is van ez a távoli, misztikus ország, de jólesik kimondani a nevét. Boldog lesz, ek a férjemmel, kérdezi. Alpha ismét teker néhányat a nyakán. Végül igen, hölgyem, végül igen.

Suzy eltöpreng a válaszon, és újra kérdezne, amikor Molly előbukkan a színpad mögül. Ne haragudj, drágám, hogy megvárakoztattalak, a professzortól rendeltem egy gépet, ami segít otthon a takarításban. Suzy önkéntelenül is Alphára néz, valahogy arra számít, hogy a robot majd gúnyosan felkacag, de a vasember mozdulatlanul dermedve hallgat. Suzy megérti, hogy a robot csak előtte mutatta meg valódi lényét. Molly belékarol, és már húzza is magával, ki a teremből. Várj, kiált hirtelen Suzy. Molly meglepődik az egykori padtárs hangerején. Érdeklődve fordul felé. Suzy mélyen a szemébe néz. Meg akarom venni ezt a robotot, mondja aztán. Molly felvonja szemöldökét, ajka finom mosolyra húzódik. Látom, te is beállsz a sorba, csillagom. Nagyon helyes, jóban leszünk egymással! Suzy visszafordul, látja, hogy May professzor is visszatért a színpadra, és éppen készül levontatni a trónust a robottal együtt. Suzy odaszalad hozzá. Professzor, szólítja meg, egy pillanatra. Na, még egy halacska a horgon, szól a belső hang, Harry May pedig vigyorog, remekül alakulnak számára a dolgok. Parancsoljon, hölgyem. A robotról lenne szó, mondja Suzy.

Harry May a színpad szélén ül, lábát lelógatja. Mögötte a trón, és Alpha. Suzy és Molly aláírták vele az adásvételi szerződést, a professzor a robotokat házhoz szállíttatja majd. Ez igen, suttog elégedetten a professzor, ezért jöttem ide. Alpha mellkasa most nyikorogva nyílik ki, a belsejéből kilépő törpe zömök teste izzadtan csillog a fényben. Fáradtan, de mosolyogva telepedik a professzor mellé. Harry May cigarettával kínálja, mindketten rágyújtanak. Hamarosan visszatérek a hazámba, professzor, mondja a törpe, és ezt csakis magának köszönhetem. Nem is tudom, hogyan fogom meghálálni. Harry May a magasba emeli a szerződéseket, túlradó boldogsággal figyelve a csinos összegekre. Arra semmi szükség nem lesz, Lajos, én is sokat köszönhetek magának. Gondolja el, mennyivel drágább lenne egy olyan gép megépítése, amibe egy átlagos testalkatú felnőttet kellene elbújtatnom. Ráadásul maga gondolatolvasó és látnok. Igen, az vagyok, mondja Lajos, és

hosszan kifújja a füstöt. Nem nagy áldás. A szégyen inkább az, mondja a professzor, hogy csak egy gép álcáját felvéve hisznek magának az emberek. Az istenek és próféták kora leáldozott. Lajos hátradől, fekszik a színpadon. A füst és a fa illata kevereg az orrában. Bujdosnom kell, mint egy gonosztevőnek, professzor, nem bírom tovább itt. Vissza kell térnem Magyarországra. Alpha majd hazaszökteti, nevet a professzor, és megveregeti a háton fekvő Lajos vállát. Na, mondja aztán Harry May, és feláll, jöjjön, szállítsuk el a vasembert. Lajos is felkászálódik, elnyomja, majd félrepöccinti a csikket.

jóleső forráság

Suzy halkán fekszik be Liz mellé az ágyba. Liz nem alszik, csak megjártssza, mint gyerekkorukban, hogy aztán ráijessen nővére. Jól érezted magad, kérdezi hirtelen, de Suzy nem retten meg. Mosolyog, és testét jóleső forráság tölti ki. Csodálatos dolog történt, Lizzy, mondja halkán, elmerengve. Megtudtam egy robottól, hogy boldog leszek. Liz a sötétséget figyeli, érezte ő, hogy Molly Pillman majd behülyíti a testvérét. De nem akarja tönkretenni Suzy estéjét, ezért inkább hallgat.

Odafent tiszta az ég, a csillagok is némán hallgatnak.

film | filmhiradokoline.hu

kép | cyberneticzoo.com, whyfiles.org, 1.bp.blogspot.com

Fülöp Barnabás FÜGGÉS

tudod, a szó – akár a levegő – jó hallucinogén.
tisztább pillanataimban viszont úgy tűnt,
hogy a szavaidat csak édesanyád
levetett ruhái mellé kaptad ajándékba. azt mondtad,
most, hogy naponta háromszor rendet raksz,
végre otthon érzed magad. a szemed
mögé befészkelte magát a fürdőszoba műmárvány
modorossága, ahová egyre többet járkáltál ki, mikor én is
nálad voltam. olyankor – mint minden függő – egyedül
maradtam a csillapíthatatlan vággyal legelső élményeim
iránt. valószínűleg én is az otthonod akartam lenni, hogy
majd kitakaríthass. egyszer még azt is mondtam, hogy az
illatod megnyugtat, pedig a szavaid után ebből a
kényszerképzetemből is csak az izzadságszagú ölelgetés
maradt, az emlékek helyén céltalan morajlás, mint egy falon
át lehallgatott zajos társalgás. a beszélők egyre
hangosabbak lesznek, mert így talán nem hallják, hogy
hónapok óta nincs mit mondaniuk egymásnak.

kép | [Sonia Izquierdo, lensculture.com](#)

Oberczián Géza HÁTSÓ SZOBA

egy

Hangosan kiabáltam. *Logikusnak vélt érveket* üvöltöztem át a szobán, előregörnyedve céloztam feleségem sápadt arcába a szavakat. Villámló szemmel hallgatott, nem tudott a szavamba vágni, bezárkózott az arca mögé, remegett tehetetlenségében. Egyszerre felkapott valamit a közeli polcra és felém hajította, pontosan mellbe talált. Még jó, hogy nincs fegyvere, *szíven is lőhetett volna*. Mindenesetre elhallgattam. Lassan csillapodtak a hullámok, ő kiviharzott a szobából, az ajtó döngve bevágódott mögötte.

kár a szóért

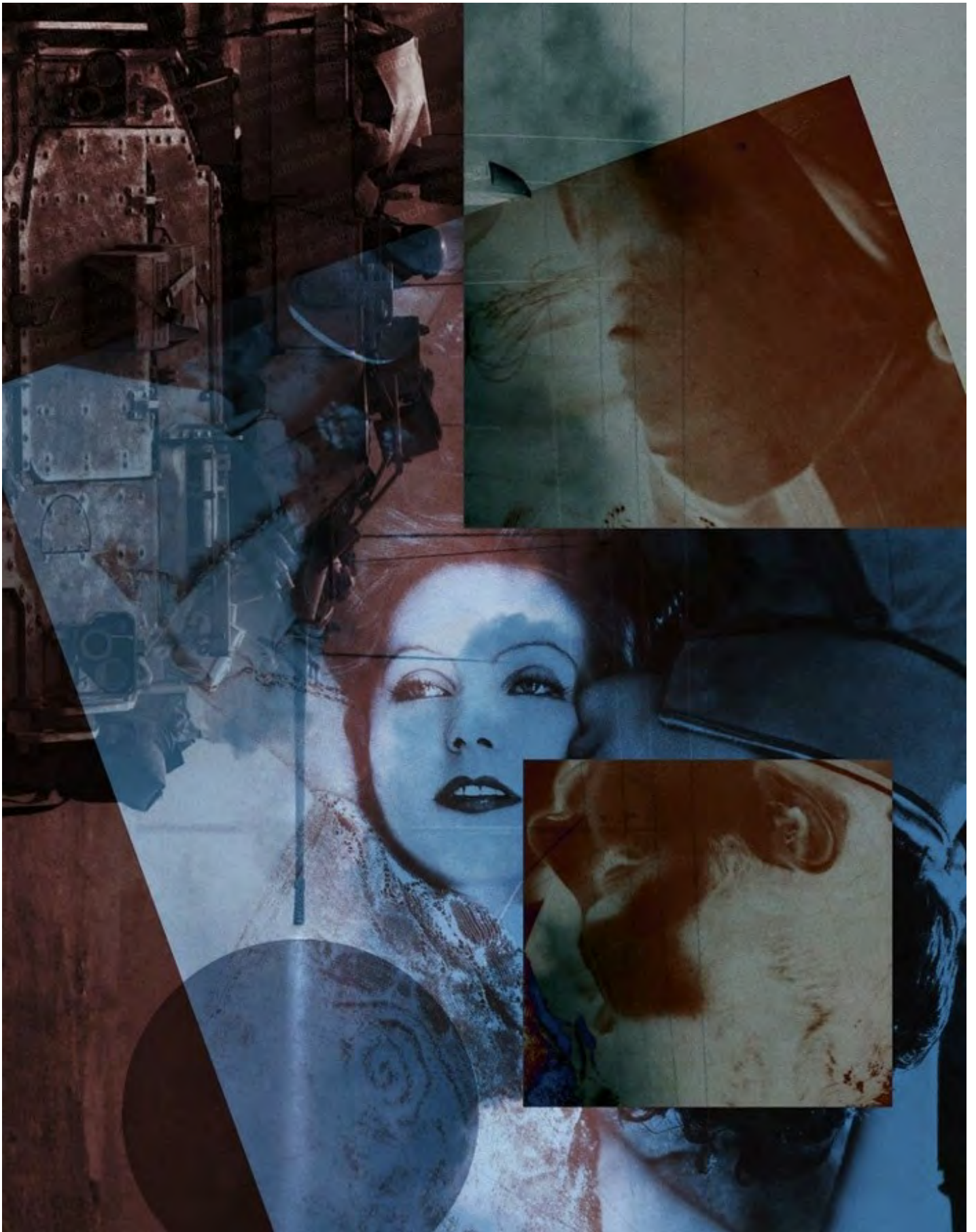
Szokványos vitáink egyike volt. Időről időre kibuggyan belőlünk, mint háj a gatyából, ha nem is rendszeresen, de túl sokszor. Legtöbbször úgy kezdődik, hogy ő meg akar beszélni valamit. Amit már ezerszer megbeszéltünk és lezártunk. Kérem, hagyjon ezzel békén, higgadtan, nyugodtan magyarázom, hogy már nem időszerű, túl vagyunk rajta, kár a szóért, miért *nem ülhetek itt a babérjaimon*, csendben, ez tiszta örület. Ő kitart, én *is ideges leszek*, ez a vége. Huszonöt év házasság alatt megszámlálhatatlan veszekedés alakult ki így. *Védtelenek vagyunk egymástól*.

Leültem, vártam, hogy normalizálódjon az adrenalinszintem, egyelőre szikráztak bennem *az indulatok*. Megint nem én kezdtem, visszhangzott a fejemben, folyton belerángat. Magáról megfélemedezett kezem azt a pontot masszírozta, ahol eltalált. Körülnéztem, mi volt az, egy kulcs hevert a padlón. Még sosem láttam, legalábbis egyáltalán nem tűnt *ismerősnek*. Felvettem, semmi különös, olyan volt, mint bármelyik másik, nem kicsi, nem nagy, ezért nem is üthetett nagyot.

A viszonyom a kulcsokhoz vitatható. *Rengeteg akad belőle nálunk* is, van egy a kapuhoz, kettő a lakáshoz, van a külső tárolóhoz, a belső tárolóhoz (ahhoz lakatkulcs is), a kukákhoz, a kocsikhoz, a biciklikhez – *gondosan elzárjuk magunkat* az étletterünktől, a dolgainktól, és másoktól. Hontalan magány. Minél nehezebb bejutni, annál biztonságosabb nekünk, vélhetnénk. Értem én, hogy ha ki akarunk nyitni valamit, ahhoz előbb be kell zárni, no de nem erősségem a dialektika. Bejutni szeretek, kint rekedni nem.

újnak tűnik

Forgatom a kezemben, méregetem a súlyát, a színe szerint acél, matt fényű, teljesen újnak tűnik, sehol egy karcolás, kopás, tolla sima, csak egy hosszanti mélyedés, semmi rece. Nem lehet *nehéz* bemenni ott, ahol ez a zár van. Elképzelni sem tudom, mit nyithat.

Kérdezem a feleségemet, de csak néz tanácstalanul: nem az enyém, mondja. Leteszem az éjjeli szekrényre, a dolgaimba merülök, lassan megfeledkezem róla. *Telik a nap, ahogy szokott.*

aludj csak

Éjjel felébredek, ki kell mennem. Félálomban tapogatózom a lámpa kapcsolója után, valami megcsörren. A kulcs, ismerem fel, kezembe zárom, hogy ne zörögjön. Végre megvan, kattintok, tompa fény borítja a szoba felét. Köntöst húzok, a kulcsot zsebre vágom. Feleségem motyogva kérdezi, mi történik, felébredt a mozgásra: aludj csak, minden rendben, nyugtatom. Szuszog tovább.

Kibotorkálok a lakás hátsó része felé. Tök sötét van. Lenyomom a kilincset, húzom az ajtót, nem nyílik. Hülyeség, nincs bent senki, hogy lehetne zárva? Tovább tapogatózom, ez az, megvan. Belépek, intézem a dolgom. A megkönnyebbüléstől lassan felébredek, tisztul az agyam: mi az a bezárt ajtó?!

Itt van mindjárt a mosdó mellett. Eddig nem volt ott. Beillesztem a kulcsot, simán elfordul, belépek. Alkonyi a fény. Közepes méretű szoba, mint a gyerekszobánk, a falak mellett jobbra-balra széles, *plafonig érő* polcok, zsúfolásig tele mindenfélével, áttekinthetetlen a *rendetlenség*. Szemben ablak, előtte íróasztal, karosszék, ráesik a beszűrődő derengés. Teleírt papírok szanaszét. Az én kézírásom. Por. *Mindenütt*. Még sosem jártam itt.

kettő

Tétován kezdem felfedezni a szobát. Otthonos, barátságos, van valami régről ismert hangulata. Akkoriban úgy hívtam, harmónia. Nagyon elhanyagolt, *elnyűtt, avított* minden. A rejtélyek nem oldódnak meg könnyen. Mert rejtélyek vannak. Például az, hogy *minden tárgy ismerős*.

nem emlékszem

Az asztalhoz közeli polcról leszedegetek pár dolgot. Van egy doboz, tele fényképekkel. Alig látszik, mi van rajtuk, *kifakultak*, mint az emlékezet. Találok egy nagyítót is, olyan, *mint a gyerekkori lakásunkban, anyám* használta akkoriban. Felismerni vélem magamat, rokonokat, barátokat. Nem emlékszem, mikor, hol készülhettek. Félrelököm a képeket, kihúzom az íróasztal fiókját. Festékek, színes tinták, ecsetek, filctollak tömege. Te jó ég, minek mindez?

Az asztal melletti kasszokrényben levelek, megsárgult borítékok, feladó: én. Kiveszek egyet, nézem, összefolynak a betűk. Évek óta szemüveggel olvasok. Van is egy a levelek mellett, felteszem, pont jó. Talán azért van itt? Sok a talány. A levelet a katonaságból küldtem haza, ahol borzasztóan éreztem magam, sokat panaszkodtam. Az írás szerint viszont jó pillanatok is voltak, főleg azokat foglaltam össze benne. Ezeket elfelejtettem.

A szemüvegben megelevenednek a figurák. Kissé eltúlzott mozgással játsszák el, mi hogyan történt, életszerű, mint egy film. Felnevetek, nem értem az egészet, de akaratlanul is mosolygok, újranézem, majd megint és ismét, amíg bele nem fáradok. Olvasom a levél-filmeket, egyiket a másik után. Izgalmas történetek. Mind az enyém.

Micsoda furcsa éjjel. *Micsoda különös szoba.*

nem csalódom

Száll a por, felkavartam, mikor levettem a polcról azt a dobozt, szellőztetnék. Az ablak zárva, nem is lehet kinyitni. Mikor kinézek, békés alpesi tájat látok, havas hegycsúcsok között szűk völgyet, középen folyó rohan, zúg a sziklák között, felismerem, Ausztria, túráztam itt pár éve. Magasban vagyok, alattam az út, szemben híd, ez a panzió ablaka. A hátam mögé pillantok, nem csalódom, ott állnak a barátaim, integetnek, sürgetnek, menjek már, indulunk. Aznap a Grossglocknerra mentünk. Rég nem jutott eszembe. Már nem járok sehová.

Hirtelen besokallok, már nem tudom felfogni, ami történik, kimenekülök a szobából. Remegő kézzel ráfordítom a kulcsot. Besurranok a hálószobába, sokáig fészkelődöm. A feleségem álmában megkérdezi: hol voltál? Pisilni, mondom.

három

Későn ébredtem, azonnal eszembe jut az éjszakai kaland, a kulcs, az ajtó, a szoba, minden. Bizonytalanul megyek a mosdó felé, keresem. Nincs sehol. *Csúnyán káromkodom*, de meg is könnyebbülök. Mosakszom, fogat mosok, felöltözöm. *Közben* ki-kilesek, ott van-e már, de továbbra sincs. Reggelizem a konyhában. *Rendet rakok* a hálóban, *beágyazok*. Köntösömet a fogásra hajítom, fennakad. Valami koppan. A kulcs. A padlón. Kiesett.

csak hever

Hagyom, ahol van, nézem mereven, hátha eltűnik, mint az ajtó, amit nyit. Csak hever. Óvatosan átlépek, kimegyek, rakosgatok a lakásban, úgy teszek, mint aki valami fontosat és hasznosat csinál. Porrongyos tánclépéseim vonzódnak a kulcshoz. Ott hever. Még egy órát bírom, végül felveszem, öklömbe szorítom, majd zsebre vágom. Leülök dolgozni, közel a határidő. Koncentrálni! Első a munka! Képtelen vagyok figyelni. Feladom.

Az ajtó most ott van a mosdó mellett, ahol éjjel is volt. Kulccsal kell jönni, hogy ott legyen. Fordul a zárban, belépek. Minden mozdulatlan, ahogy hagytam. Kivéve az ablak. Most tengerre néz, távolban vitorlások, sziklákon megtörő hullámok, vízpermet. Krk sziget, Adria. Az ablak alatti játszótéren a gyerekek. Napbarnítottak, kiabálnak,

nevetnek, labdát kergetnek. Még kicsik. Azóta felnőttek, *alig vannak itthon, ritkán beszélünk*. Beljebb óvakodom. *Átölel a csend*. Meghitt.

elmosódott foltok

Keresek valami rongyot, egy régi pólót találok, még az egyesületből való, ahol gimnazistaként vízilabdáztam. *Leporolom vele az asztal előtti karosszéket*. Magam elé húzom a fényképes dobozt. Most a nagyító sem segít, elmosódott foltok látszanak csak. Kivehetetlen. Arrébb söpröm a kifakult képeket. Kutakodom a fiókban a festékek és filcek között. Vajon kiszáradtak már? Mióta? Előveszek egy narancsszínű tollat, kipróbálnám, de nincs papír, csak a teleírtak. Azokat nem. Egy fotóra húzok pár vonalat. *Kiszínesedik*. Úgy értem, tényleg. Baszki, ezt meg hogy? *Naplemente van* a képen, és egy régi barátnő, a nevét sem tudom már. *Talán egy nyár* volt, talán annyi sem. Megfordítom a képet, a hátulján ott a neve, a hely és egy réges-régi dátum. Baszki, ezt meg hogy?, ismétlem.

Egész nap színeztem. Belejöttem. Több tucat fotót. Hamar meguntam a filceket, áttértem a festékekre és a tintára. Sokkal pontosabb képek alakultak. Lenyűgöző részletgazdagság. Tájak, helyek, tárgyak, emberek, fontosak, akiket szerettem, és akiket nem, mindet ismertem, mindre ráismertem. Ha bizonytalan voltam, a hátoldalon ott volt a csálhatatlan magyarázat. Név, hely, dátum. Nem semmi.

színes az élet

A feleségem *este* megérezte *rajtam az izgatottságot*. Mire véljem?, kérdezte. Olyan színes az élet, mondtam neki, nem is tudod, mennyire! Hát az enyém nem, felelte *bágyadtan*. Aznap éjjel hosszú idő óta újra *szertetkeztünk*. Melegen, bensőségesen. Elégedett sóhajjal aludt el. Kipirult az arca.

négy

Egyre türelmetlenebbül *várom a reggeleket*. A napjaimat a hátsó szobában töltöm. Közben *tűnődöm*, hogy mutassam meg neki. A feleségemnek. Hogy vigyem be oda? Kezébe adtam a kulcsot, és megkértem, menjen a mosdóhoz. Kérdeztem, mit lát? Egy hülyét!, vágta a képembe. Nem nevetett.

Máskor nálam volt a kulcs, megálltam az ajtó előtt, mutogattam neki az ajtót, hátha észrevesz valamit, de hiába. Ez nem csoportterápia.

emlékeztem mindre

Rendeztem a kézírásos lapokat. Olvastam és elképedtem. A szövegek a terveimet tartalmazták. Azokat, amiket kitaláltam, aztán nem valósítottam meg. Amiket ki se dolgoztam. Át se gondoltam. Amikről lemondtam. Amiket feladtam. Amiket elképzelttem. Amiket elengedtem. Elvesztegettem. Elherdáltam. Csupa izgalmas ötlet, kreatív, érdekes, egyedi. Ez a mázsányi papír a kézzel írott forgatókönyve mindannak, ami lehettem volna. Emlékeztem mindre. Csak arra nem, miért nem tartottam ki mellettük? *Mitől lettem ilyen unalmas?*

Meggyőződéseem volt, hogy a jövő a múltunkból épül, most már tudom, ez marhaság. Igazán gazdag életem volt, mégis rosszkedvű, szürke ember lettem. A múltam több, mint amim van. *Sírni kellene.*

Inkább színezek pár képet. *Újraélem minden napomat.*

messziről szólítom

Kinézek az ablakon. Teleholdas éjszakát mutat, bevilágítja a szobát. Széles franciaágy, a szüleim összeborulva fekszenek. Messziről szólítom anyát, lázas vagyok, félek. Szétrebbenek, apa átszuszakolja magát a saját oldalára. Anya felkel, visszakísér a helyemre, *mellém fekszik*, borogat. Gonosz törpékről álmodtam, motyogom neki.

öt

Már jó ideje nem nézünk tévét esténként. *Mesélek*. Történeteket sorolok, helyeket, szereplőket idézek meg. Napközben átfestem a képeket, este elmondom, mit láttam. *Színes régi krónikákat*. A feleségem figyel, összekuporodik az ágyon, fejét az ölembe hajtja. Ritkán a gyerekek is csatlakoznak. Jó történet, apa, mondják,

miért nem írod meg? Te most nosztalgiázol?, kérdezi a feleségem, és a munkád? *Átkarolom, lelkesen fülébe suttogok...*

egy kulcs pörög

Rendet raktam a polcokon, megnéztem a levél-filmeket. Sok nap telt el, mióta felfedeztem a hátsó szobát. Ma reggel az utolsó képet vettem elő, óvatosan kevertem a festéket, aggódtam, talán nem is lesz elég. Leginkább csak fekete maradt, azt ritkán használtam. Az előhívott képen előregörnyedt, *szikár, őszülő férfi*, arca eltorzul a kiabálástól, vele szemben egy nő, majdnem sír, de erőt vesz magán, keze már előre lendült, közöttük a levegőben egy kulcs pörög, színe alapján acél, matt fényű, nem kicsi, nem nagy. Megértettem.

... a jövő a múlt meghatározó pillanatai alapján alakul. És most kezdődik.

Elülső szoba

Logikusnak vélt érve szíven is lőhetett volna. Nem ülhetek itt a babérjaimon, én is ideges leszek. Védtelenek vagyunk egymástól. Az indulat ismerős, rengeteg akad belőle nálunk. Gondosan elzárjuk magunkat. Nehéz ez.

A dolgaimba merülök. Lassan telik a nap, ahogy szokott.

Plafonig érő rendetlenség mindenütt. Elnyűtt, avított minden tárgy. Kifakultak, mint a gyerekkori lakásunkban anyám. Micsoda szoba! Száll a por, szellőztetnék. Az ablak zárva, nem is lehet kinyitni. Csúnyán káromkodom, közben rendet rakok, beágyazok.

Alig van itthon, ritkán beszélünk. Átölel a csend.

Leporolom az asztal előtti karosszéket. Kiszínesedik. Naplemente van, talán nyár. Este rajta az izgatottság, bágyadtan szeretkeztünk. Várom a reggelt. Tűnődöm, mitől lett ilyen unalmas? Sírni kellene. Újraélem minden napomat.

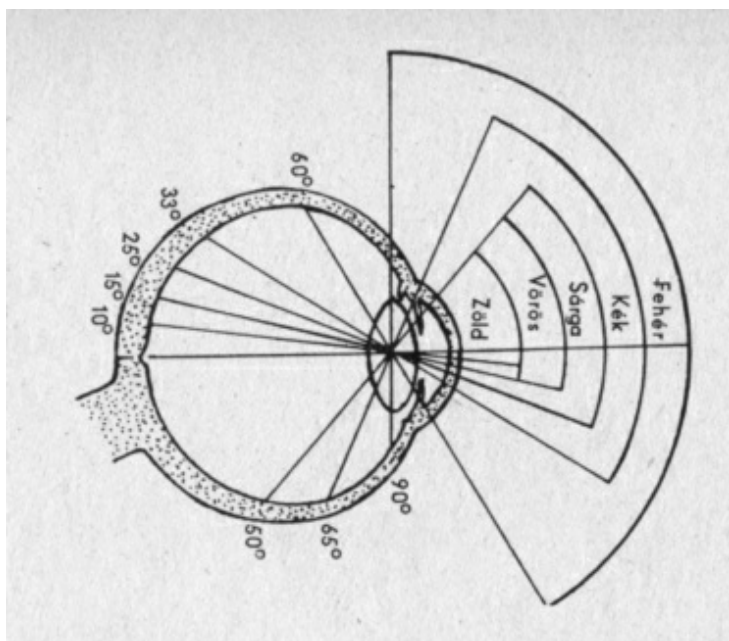
Mellém fekszik, jó ideje mesél. Színes régi krónikákat. Átkarol, lelkesen suttog a szikár, őszülő férfi...

...a jövő a múlt meghatározó pillanatai alapján alakul. És most kezdődik.

kép | Max De Esteban, lensculture.com

Kardos Sándor HÓRUSZ PILLANTÁSA [4]

Két szemünk együttes látótere vízszintesen 200° , függőlegesen $55\text{--}67^\circ$. Közismert, hogy nem ezen az egész területen látjuk a színeket, mert a pálcikák, melyek feltöltik a látómezőt csak fekete-fehér képet tudnak érzékelni. A színérzékelő csapocskák a látóterünk központi részén találhatók, ezek más-más kiteljesedésben fogadják be a különböző színeket. A színlátás rendkívül bonyolult folyamat, amelyben egyszerre működik az érzékelés, valamint az emlékezés. Ha a látótér szélén érzékelek egy foltot, odanézek, és látom, hogy piros, majd elfordulok, de az agyam akkor is emlékezni fog a színre, amikor épp másra figyelek. Tehát a körülöttem lévő világot pásztázva a szemem állandóan mozog, és a teljes látótérhez képest csak kis területen érzékel színeket. De amikor a képernyőt nézem vagy ülök a moziban, és a sötétben vagy a félhomályban figyelem a vetítőtárszlatot, a megjelenő kép teljes egészében a szemfenék olyan szegmensére esik, ahol az összes színt látom. Ilyenkor az emlékezésnek nincs szerepe, hiszen a színeket a szem nem egyenlő területen, hanem különböző szögtartományokban érzékeli.

A legkisebb szögtartományba esik a zöld, utána a vörös, sárga és a kék következik. A filmképet tehát merev tekintettel is teljes egészében színesnek látjuk, és ez ugyancsak eltér a mindennapi tapasztalattól. Azokat az operatőröket, akik művészi képalkotásra törekednek, nem pedig vásári látványosságok létrehozására, sokat foglalkoztatja a színek megtörésének lehetősége. Ez ma csak egy kapcsolón múlik, de Sven Nykvist, Bergman operatőre még fekete harisnyaanyagot feszített az objektív elé, hogy megtörje a film harsány színeit, az elsők között találva rá erre a kreatív megoldásra. Mára ez a kérdéskör elvesztette vonzerejét, a film művészi vonala sokkal közelebb került a képalkotás üzleti szférájához, a közízlést pedig ízfokozók és színfokozók alakítják. Az emberek többsége a valóságtól idegen és aránytalanul erős ingereket vár el, a környezetünk tele van monitorokkal. Már az aluljáróban is mozgó hirdetésekkel találkozunk. A csomagolóanyag

mértéktelenül többet számít az általa burkolt tartalomnál.

Vajon lehetséges-e ilyen körülmények között a tartalomhoz szervesen kapcsolódó színdramaturgiát kidolgozni filmen?

a forma a domináns

Egy kísérleti összeállításban, amelyet több kutató is felhasznált, kék négyzetet és piros kört mutattak gyermekeknek. Az volt a kérdés, hogy egy piros négyzet melyikre hasonlít inkább: a négyzetre vagy a körre? A háromévesnél fiatalabb gyerekek rendre az alak alapján választottak, a három és hat év közöttiek viszont a szín szerint. A hat évnél idősebbeket zavarba ejtette a feladat ellentmondásossága, és gyakrabban választottak az alak kritériuma alapján. Rudolf Arnheim írja: „Az érzélem úgy hat ránk, mint a szín. Az alak viszont – úgy tűnik – sokkal aktívabb választ igényel. Megnézzük a tárgyat, megállapítjuk a szerkezeti vázát, felfogjuk a részek és az egész viszonyát. Hasonlóképpen a rendező elme ösztönösen cselekszik, elveket alkalmaz, a különböző élményeket koordinálja, és eldönti a tevékenység irányát. Általánosságban szólva: a színlátásban a hatás a tárgyból indul ki, és a személyre hat; az alak észlelése végett azonban a rendező elme 'megy ki' a tárgyhöz (...) célszerűbb egyrészt befogadó magatartásról beszélni, amely inkább a színek felé fordul, bár az alakra is érzékeny, másrészt egy aktívabb magatartásról, amely kiváltképp az alakészlelésben van jelen, de a színek kompozíciók felfogásához is szükséges.” (Arnheim, 1979, 367. o.) Tehát általában a forma a domináns, és ritkán veszi át a szín a vezető szerepet, de olykor erre is akad példa. Valószínű, hogy az alakot sokkal állandóbbnak és markánsabbnak érezzük, mint a színt, így könnyebben is jegyezzük meg. Az ismerős tárgyhipotézist könnyebben azonosítjuk és felismerjük. Ezzel szemben a

színeknek kb. hat virtuális megjelenési formájára emlékszünk, de árnyalataikat már nehezen tudjuk felidézni. Ezért vagyunk bajban, ha például úgy kell két színt összehasonlítani, hogy nem láthatjuk ezeket egymás mellett.

Az érzékelés gyengeségein túl a bizonytalanság másik oka, hogy a szín, szemben az alakkal, önnön megmutatkozásában is viszonylagos. Tamkó Sirató Károlynak van egy gyerekverse arról, hogy a világon minden *ha* színű. Például hányféle színt tud felvenni a piros cseréptető. Más, amikor rásüt a Nap, más, amikor viharos szürkület van, megint más, amikor belepi a hó, és sajátos színe van az éjszakai hold fényénél is. A színek valóban másképpen viselkednek a megvilágítás függvényében. Flaubert *Bovaryné* című regényében Emma szeme „a homályban fekete volt, a világoson meg sötétkék, s a színe mintha egymást fedő rétegekből tevődött volna össze.” (Flaubert, i. m., 33. o.) Még az ember szeme is más színű lehet a körülmények hatására, noha előfeltevésünk szerint többnyire kék, zöld vagy barna.

Arnheim megemlíti, hogy amikor a régi gótikus, színes üveglakokat mai átlátszó üvegre cserélték, a középkori falfestmények színösszeállítása teljesen megváltozott. „Ha egy verőfényben festett Monet vagy van Gogh képet wolframszálas izzólámpa fényében látunk, nem áltathatjuk magunkat azzal, hogy a művész szándékának megfelelő színeket látunk rajta... Mai művészek, akik szerint villanyfényben alkotott képeiket napvilágnál is minden veszteség nélkül lehet élvezni, tulajdonképpen beismerik, hogy műveiken a színminőségek és a színviszonyok csak a legdurvább, legáltalánosabb értelemben jönnek számításba.” (Arnheim, i. m., 367. o.)

szubjektivitás

Azért minden *ha* színű a világon, mert nem mindegy hány Kelvin fokon áll a fényforrás, ami megvilágítja. Hatalmas eltéréseket tapasztalhatunk ugyanannál a színnél is. Van azonban más tényező is az érzékelésnél: ez a szubjektivitás. Az egyszerűség kedvéért csak olyan irodalmi műveket citálok, amelyekről már korábban volt szó. „A lágerben letöltött öt évből, emlékezett Robert Viktorovics, különösen az első kettő volt nehéz, aztán valahogy enyhült – portrékat festett a nacsalnyik feleségekről, másolatok másolatait festette rendelésre...”

Maguk az eredetiek is nyomorúságos példái voltak a hanyatló művészetnek, s Robert Viktorovics ilyenkor általában valami formai dologgal is szórakoztatta magát, például hogy bal kézzel festett. Mellesleg fedezte fel, hogy az ideiglenes balkezesség az ember színérzékelését is megváltoztatja...” (Ulickaja, 2006, 19. o.)

Szinyei Merse Pál azt mondta, hogy akkor igazán sikerült egy kép, ha olyan műterem közepén is megél, amelynek négy falát a négy virtuális alapszínre festjük.

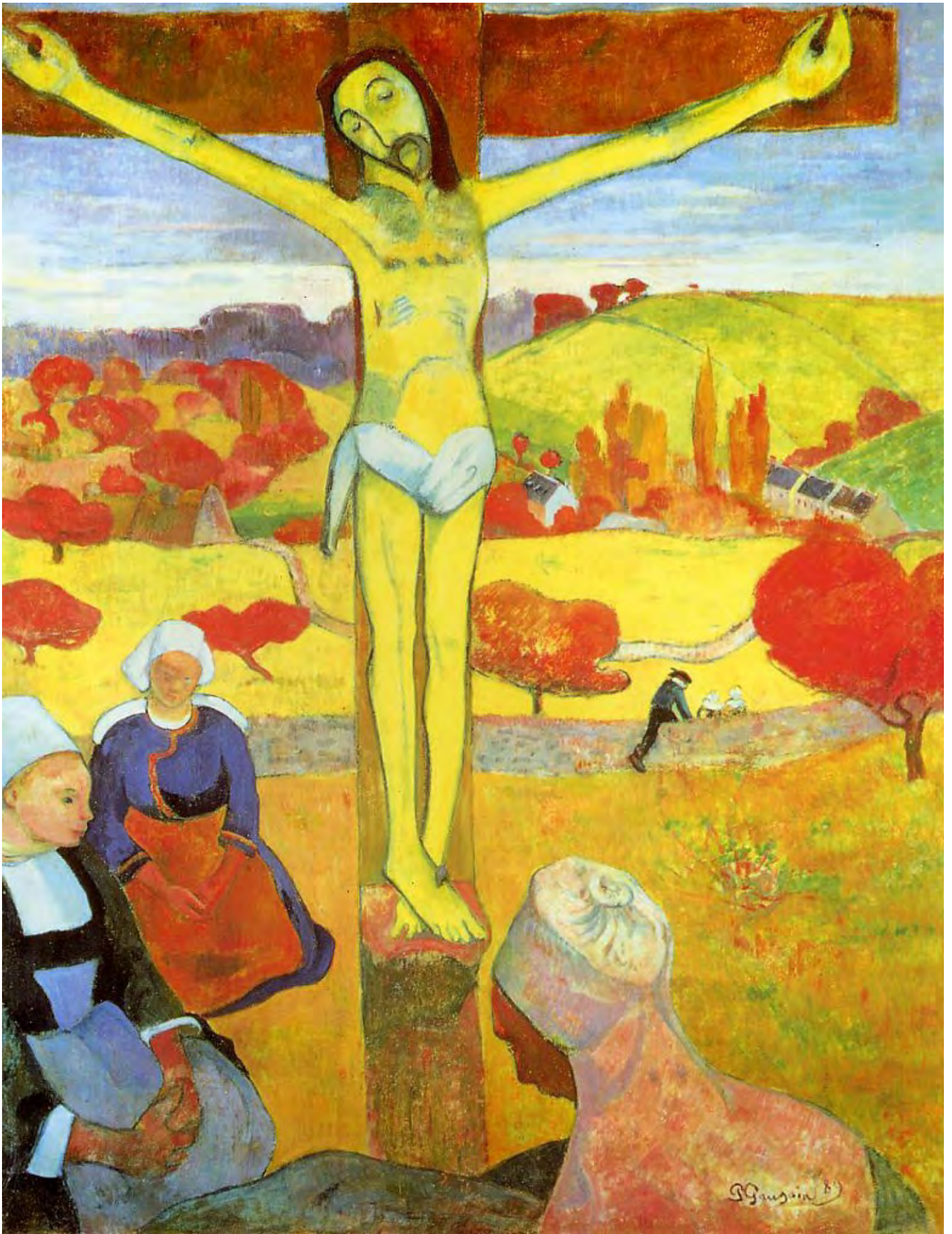
eltérő minőséget közvetít

A színek megítélésénél az eddigiek alapján három dolog számít. Az első a tudományos meghatározás, vagyis hogy hullámhossz alapján milyen színt ver vissza a felület. Ezen kívül mindenképpen figyelembe kell venni a tárgyra vetülő fény Kelvin fokban mért színhőmérsékletét is, mivel ez eltorzítja az eredeti színárnyalatot. És végül be kell számítani a szubjektív tényezőket, melyek gyakorta felülírják az érvényes tudományos nézeteket. Ilyen értelemben a tudományos tény kétségbevonhatatlanságával szemben álló szubjektív érzékelést, mely az elsőtől gyakran eltérő minőséget közvetít számunkra, szintén létező – személyes – valóságként kell elfogadnunk. Minden idők legnagyobb vihart kavarázó műve ebben a témában Goethe színelmélete. Goethe nagyra tartotta ezt a művét, sőt az egyik legjelentősebb munkájának vélte, talán erre volt a legbüszkébb, mégis rengeteg támadás érte miatta, nem is alaptalanul. Munkáját Newton elméletével szemben alkotta, megismételve az ő kísérletét, de rosszul; s az eredményt bizonyítéknak tekintette. Mindezek ellenére ma már tudományos szempontból is elismerik a tanulmány több részletét. Werner Heisenberg következőképpen próbált megoldást keresni az ellentmondásokra: „A két színelméletet nem kell egymással szembeállítani, hiszen Goethe csak ott téved, hogy Newtonnal vitatkozik. Egyébként a Goethe és Newton közötti különbséget talán leghelyesebben úgy határozhatjuk meg: a két elmélet a valóságok két különböző rétegével foglalkozik (...) – az objektív valósággal szemben, mely szigorú törvények szerint folyik és ott is köt bennünket, ahol érthetetlen véletlennek látszik, szemben áll a másik valóság, amelyik fontos számunkra, jelent valamit. (...) Ilyen valóságba tartozik a Goethe-féle színelmélet, mely bár szubjektív, de cseppet sem gyengébb a másiknál. Minden művészet ebbe a kategóriába tartozik, és minden műalkotás ezen a területen gazdagítja ismereteinket.” (Heisenberg, 2002.)

Heisenberg fizikus létére elismeri, hogy a szubjektív rendszernek is van létjogosultsága, és az objektív létező világ részét képezheti. Megpróbálom egyszerű példával illusztrálni az ellentmondást. Helmholtz így nyilatkozik Goethéről: színelméletét olyan próbálkozásnak kell tekintenünk, amely az érzéki benyomás valóságát igyekszik a tudomány

támadásától megmenteni.

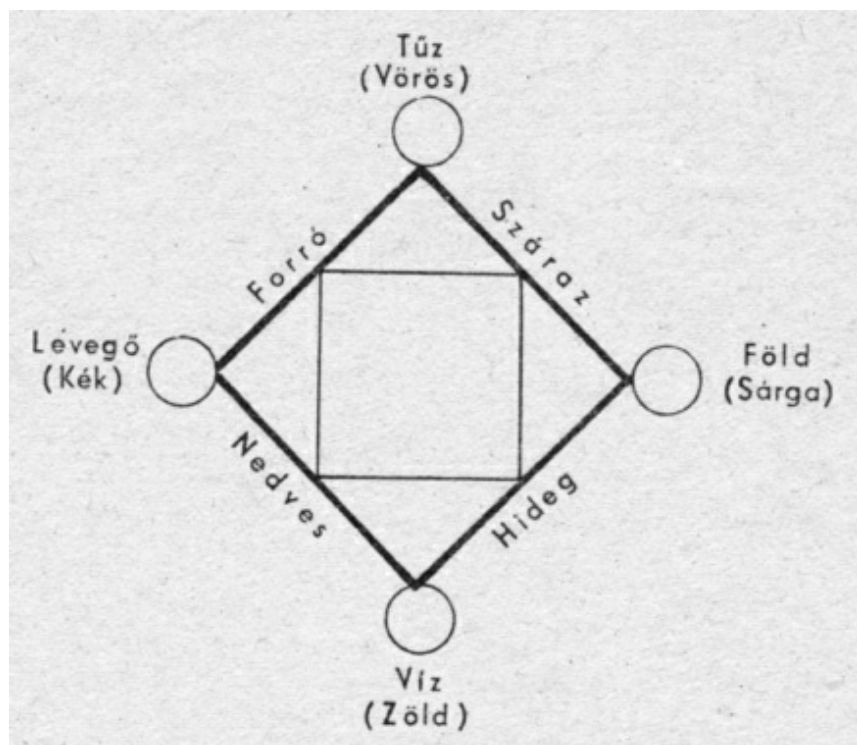
Kétezer éve, Hipparkhosz óta tudjuk, hogy a Hold 380 000 km-re van tőlünk, és 330 km az átmérője. Emberi szemmel viszont 1–2 km távolságban egy 30 cm-es korongot látunk. A hiba egymilliószoros, mégis igaz mind a két állítás. Az egyik objektív tudományos megállapítás, a másik szubjektív élmény: információ híján feltételezünk, de nem gondoljuk, hogy méretarányosan érzékeljük a látványt.

Paul Gauguin: Sárga Krisztus

Nézzük, más műfajokban hogyan lehet a színek segítségével a mondandót kifejezni vagy alátámasztani! Eugène Henri Paul Gauguin *Sárga Krisztusa* elég különös kép. A festő ismert és megszokott stílusától is eltér. Három alapszínt használ nagyobb foltokban: sárgát, kéket és pirosat. Kék ruhában vannak a siratóasszonyok, továbbá kék néhány távoli ház teteje. Ez feltehetően azt jelenti, hogy ott is olyan emberek laknak, akik átérzik az Ő szenvedését, vagy azok

a sirató asszonyok házai. A tájba illeszkedő test szinte ugyanolyan sárga, mint föld, amelyből vétetett. Arisztotelész színrendszerében, aki a négy elem szerint jelölte a fő színeket, a föld sárga.

Arisztotelész elmélete ma már érvényét veszítette, de történetileg hosszú századokon át fennmaradt – Goethe is védelmezte Newton kísérleteivel szemben, feltehetően a rendszer szubjektív igazsága miatt. A sárga szín szimbolikus jelentése az egyiptomi kultúrában (kb. i. e. 3000–640-ig) gazdagság, halhatatlanság, Isten, isteni teremtés. A kék és a sárga pedig komplementer színek, ezért egyensúlyban tartják a képet. A legmerészebb megoldás, hogy piros fák nőnek a földből. Elöl ritkábbak, balra-hátra egyre sűrűbbek, végül szinte már összefüggő foltot alkotnak. Minden fa olyan, mint egy-egy alulról feltörő vértócsa, és azt kell gondolnom, hogy Krisztus szenvedésének foltjait látom, ahogy a föld alól felfakadva megtöltik a világot. A Föld testén törnek fel. Krisztus testén ugyanis nyoma sincs a vérnek. Színelméleti szempontból a piros magányosan áll a kék-sárga komplementer világban, kiegészítő

színe, a kékeszöld teljesen hiányzik a képről, és ez diszharmóniához vezet. Ez a példa megvilágítja, hogyan lehet egyetlen képen erőteljes mondanivalót közvetíteni a néző felé három virtuális szín és a forma kombinációjával.

Flaubert képeiről már beszéltünk, most a *Salambo* című regény színvilágát vizsgáljuk meg. Felsorolom a jelentősebb színek kapcsolatokat:

„A bronzalapú saruban járó barbár tiszték a kert középső ösvényén verődtek össze aranydíszes bíborsátor alatt”.

„Legelőszőr zöldszínű mártásban úszó szárnyast adtak nekik vörös agyagtányérok, melyeken fekete rajzok díszlettek”.

„A tálak közt, a biborterítőn ugrándozva széttaposták az elefántcsont zsámolyokat...”

„A zsoldosok bort, húst, aranyat követeltek”.

„A feltörő lángok belekaptak a fák lombjaiba és a nagy zöld tömegek hosszú, fehér, kanyargós vonalakat írtak le”.

„Igen sok férfi sorakozott mögötte, vörös rojtokkal díszített tunikában. Csillogó gyűrűkkel ékes kezükben óriási lantot tartva”.

„A homlokához erősített gyöngysorok ajkáig omlottak alá, mely vörös volt, mint hasadt gránátalma. Keblén a pettyes angolna bőrét utánozó ragyogó ékkövek villódtak. Gyémántokkal ékesített mezítelen karjai a vörös virágokkal telehímzett fekete, ujjnélküli tunikájából bújtak elő.”

„...a fekete keresztet vörös ajtó bezárult.”

„A hétszögletű templomok kúpalakú tetői, a lépcsők, sáncok lassan-lassan kibontakoztak a hajnalpirkadásból és az egész karthágói félsziget körül fehérén tajtékzó öv csillogott, míg a smaragdzöld tenger mintha megkövült volna a reggeli hidegben. Az égbolt pirossága egyre szélesedett”.

Végül pedig a regény záróképe, melyről már szó esett Flaubert legsikerültebb képei között.

„Amikor a testből élve kivágott szív utolsót dobban a naplementében. Itt minden vörös: a Nap, a szív, a vér egyaránt.”

Az egész regényben két komplementer szín küzd egymással, más virtuális szín nem fordul elő. Erről a kapcsolatról van szó akkor is, amikor a tűz belekap a zöld lombokba.

a vörös küzd a zölddel

Ezek a főszínek csak a feketével és a fehérrel kapcsolódnak össze, vagy amikor az előkelőség és méltóság jelenik meg, a vörös arannyal, bronzsal, illetve csodálatos ékkövekkel. Érdekes, hogy a több mint háromszáz oldalas, természeti környezetben játszódó regényben, egyetlenegyszer sem esik szó az ég kékjéről, még a karthágói hajnal leírásánál sem (lásd az idézetet), pedig ott a felkelő Nap oldala vörös, az ég másik fele kék. Gondoljunk Monet *Kikötőjére*, ahol a rengeteg kis hullám egyik élébe vörös, másik élébe kék foltot helyezett el a festő, mert a hullám két oldala ezeket a színeket tükrözi. A kék hiányának talán az a magyarázata, hogy nem hordozott volna szenvedélyt, mint a vörös és színekapcsolatai. A könyvbeli sivatagban sincs sárga. A vörös küzd végig a zölddel, míg hőseink, sorsukat maguk ellen fordítva, a végzetes vérvörösben el nem pusztulnak: lemenő Nap, vér, kivágott szív.

Ulickaja *Vidám temetés* című kisregényében az alapszínek a zöldessárga és az aransárga. Ez azoknak a rossz minőségű alkoholos italoknak a színe, amit Alik, a haldokló festő életében megivott. A cselekmény háttérét adó műterem teljesen fehér, és ha előkerül valamilyen szín, az mindig ebben a nem túl kellemes tónusban jelenik meg. Amikor az egyik szereplő megérkezett Amerikába, és várakozni kénytelen: „leült egy sárga padra” (Ulickaja, i. m., 79. o.). Máshol csak úgy jellemeznek valakit, „zöld csalmába tekert fej” (Uo., 81. o.). A szövegben egyszer fordul elő meleg szín. A festőn narancssárga lepedő van, ami ugyan szintén sárga, de van egy kis meleg színtartalma. Ha pedig följebb emeljük tekintetünket, a festő haja vörös. Ez a legmelegebb szín az egész írásban. A műteremben függ Alik nagyméretű festménye, amely az Utolsó vacsora jelenetét ábrázolja, de az embereket gránátalmák helyettesítik. „Tizenkét hatalmas, részletesen kidolgozott, rücskös gránátalma, a lila, a bíbor és a rózsaszín finom átmeneteivel...” (Ulickaja, i. m., 66. o.) Ez tart ellent a rengeteg elfogyasztott zöldessárga ital színének.

bújtatott reklám

Lehetséges-e a filmen ilyen elmélyült és gondosan eltervezett színrendszert beépíteni? Úgy tűnik, az irodalom vagy a festészet könnyebb helyzetben van. Az irodalmi műben az író, ahogy eltervezte, beleszövi a szövegbe a színekre vonatkozó szavakat, és azok szinte észrevétlenül hatnak, mint a bujtatott reklám. Felszívódnak a szervezetbe anélkül, hogy az olvasó regisztrálni tudná, mi hat rá. Ezen túlmenően csak annak van színe, aminek az író teremt. Ahogy Flaubertnél a *Salambó*-val kapcsolatban említettem, az ég kékje vagy vihar esetén a haragos szürkéje egyáltalán nem szerepel. Pedig tele van a történet szörnyű dolgokkal, bármikor szimbolizálhatná a szerző a sors haragját az időjárással. A magyar irodalomban Kármán József *Fanni hagyományai* című regényében jelenik meg először az a módszer, hogy a főhős hangulatát az időjárás leírásával jellemzi az író. Jelen esetben azonban valószínű, hogy a szenvedély hangsúlyozására sokkal alkalmasabb volt, ha a vörös – ami a vér színe is – hullámszín végig a regényen. Ezt a vonulatot bármilyen egyéb szín megzavarta volna, használatukat a szerző tudatosan kerülte. Ez azért érdekes, mert nem bizonyos dolgok kizárásáról van szó, hanem arról, hogy létezésük fel sem merül. Filmeken komoly fejtörést okozna egy ehhez hasonló, néhány színre alapuló szisztéma megvalósítása. Akármerre fordulok a kamerával, a választott színek mellett a többi árnyalat is megél, esetleg el is nyomja, amit hangsúlyozni szeretnék. Ha például kihagynám a kéket (mint Flaubert), mit kezdek az egész filmen keresztül az éggel? Bármiféle megoldás nagyon bonyolult. Sokan kísérleteztek, de vagy nem megnyugtató az eredmény, vagy nagyon drága az eljárás. A legegyszerűbb, ha a díszlet és a ruha festésével próbálkozunk. De mi van, ha utunkba akad egy erdő, amit más színben szeretnénk látni? Vagy mi lesz a felhőkkel? Az erdőt – meglehetősen bonyolultan – át lehet festeni. Gondoljunk Szergej Mihajlovics Eisensteinre, aki a *Patyomkin páncélos* párizsi bemutatója előtti éjszakát azzal töltötte, hogy a filmje végén felvont vörös lobogót a fekete-fehér filmen kockánként kiszínezte. Ma digitális számítógépes technikával bármit meg lehet oldani, de valószínűleg drágább lesz, mint az egész díszletet újraépíteni – nem beszélve arról, hogy az alkotót eltéríti, és a művészi elképzelés hajótörést szenved a technikai eljárás örvényei között.

Az irodalom fogalmi színkezelése ezen kívül szubjektív előnnyel is jár. Ha esti fényben villódzó tüzek között esik szó bronz saruról és aranydíszes bíborsátorról, az olvasó készségesen együttműködik a művésszel, és sötét, mély árnyalatokban idézi fel ezeket a színeket. Világos környezetben, fehér szobában a festő vörös haját is halvány tónusban képzeljük el. Ilyenkor sokkal rugalmasabban működünk, mint ha konkrét képen adott színt vetítenek elénk.

más színű a fal

Felmerülhetnek további színelméleti problémák is. Sokszor kérdezték tőlem, hogy egy bizonyos szín miért viselkedik mindig másként, ha megfontolt szándékkal ugyanolyanra festettük? Sokáig magam sem ismertem a választ, de – érthető módon – akkor sem örültek neki a rendezők, amikor már el tudtam magyarázni a jelenséget. Egy adott szín helyes visszaadásához feltétlenül szükséges, hogy megfelelő színhőmérsékletű fényforrás világítsa meg. Ha a festéket 3200 Kelvin fokos színhőmérsékletű fényforrásnál hordták fel, a színhatás minden más fényforrás esetében torzulni fog. A fényforrás iránya is fontos tényező. Miért más színű a fal már megint? Mert a jelenet szerint nem tudom a lámpát máshova tenni. Vagy a jelenet sérül, vagy a szín. Ha a kamera hegyesszögben néz egy fekete falra, és a lámpa fénysugarai szintén hegyesszögben érkeznek, még a legsötétebb falfesték is képes, hogy saját színét elveszítve csillogjon a képen.

Tehát – nézetem szerint – a konkrét filmkép színeit nemes értelemben meglehetősen nehéz kezelni, és a szaktudásunkkal szövetkező igyekezetünket is ritkán koronázza siker.

A fogalmi úton közölt kép előnye nem abból származik, amit meg tud mutatni, hanem abból, amit nem kell megmutatnia. A nem kívánt színeket a szöveg játszi könnyedséggel elrejt, hiszen hallgat róluk.

kép | Sven Nykvist fotói a *Suttogások és sikolyok* (1972) forgatásáról, ingmarbergman.se

Inczedy Tamás JELLEMZŐ

Hiába a harangozás, a mise pap nélkül nem kezdődhetett. Teltek a percek, és a hívek közül mind többen telefonjukat babrálták. Az első padosorban hatvan körüli, testes férfi buzgón imádkozott. Egy hajléktalan kinézetű, aki eddig csak halkán, elvétve mormogott magában, hangosan megszólalt – mindenki tisztán érthette:

– Hogy ájtatoskodik a vén kommunista!

Amaz ingerülten hátrafordult.

– Maga egy szót se szóljon, piás! Semmi köze hozzá, mit csinálok. Mindenki sokat változik élete során.

Egy öreg hölgy pissegett, a felekezet többi tagja viszont felélénkülve figyelt.

– Maga nem *sokat* változik, hanem *gyakran*. De ugyanaz a köpönyegforgató féreg marad, aki mindig is volt.

– Vonja vissza, mert...!

– Miért, mit csinál? Talán megver itt a templomban?

– Elég! Nem hallgatom tovább!

– Akkor menjen ki!

Az idős hölgy nagy lélegzetet vett:

– Szilencium!!

Többen kuncogtak, aztán csend lett. A testes férfi az oltár felé fordult, úgy látszott, imádkozik, de csak egy percig bírta.

– Hogy jön ahhoz, hogy ítélkezzen felettem?!

A hívek hálásan sóhajtottak fel, hogy mégiscsak folytatódik a jelenet.

– Dehogy ítélkezem. Majd a Jóisten megteszi.

– Fenyéget?

– Fenyégeti magát a patás!

– Most már elég legyen! – harsogta az öregasszony. – Isten házában vannak! Hagyják abba, vagy takarodjanak!

A belépő pap megdöbbenve hallotta a visszhangot. Valaki észrevette, és hangosan ráköszönt.

– Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Erre mindenki hátratekert nyakkal ismételte a köszöntést.

– Mindörökké – felelt a pap, majd a várakozó tekintetektől körülvéve széttárta karját. – A Példabeszédekben az áll, kóbor ebet ragad fölön, aki felháborodik a perpatvaron, amely őt nem illeti.

Láthatóan ezzel lezártak tekintette az ügyet, és ment az oltárhoz misét celebrálni.

A hajléktalan kinézetű, akit korábban nem látott, felállt, és a padsorok között elindult a kijárat felé. Mikor elhaladtak egymás mellett, a pap hallani vélte a férfi morgását: *jellemző*. A pap habozott, végül megfordult. De már nem volt ott senki.

kép | flickr.com

Kiss Lajos András AZ ELVESZETT ATLANTISZ NYOMÁBAN [3]

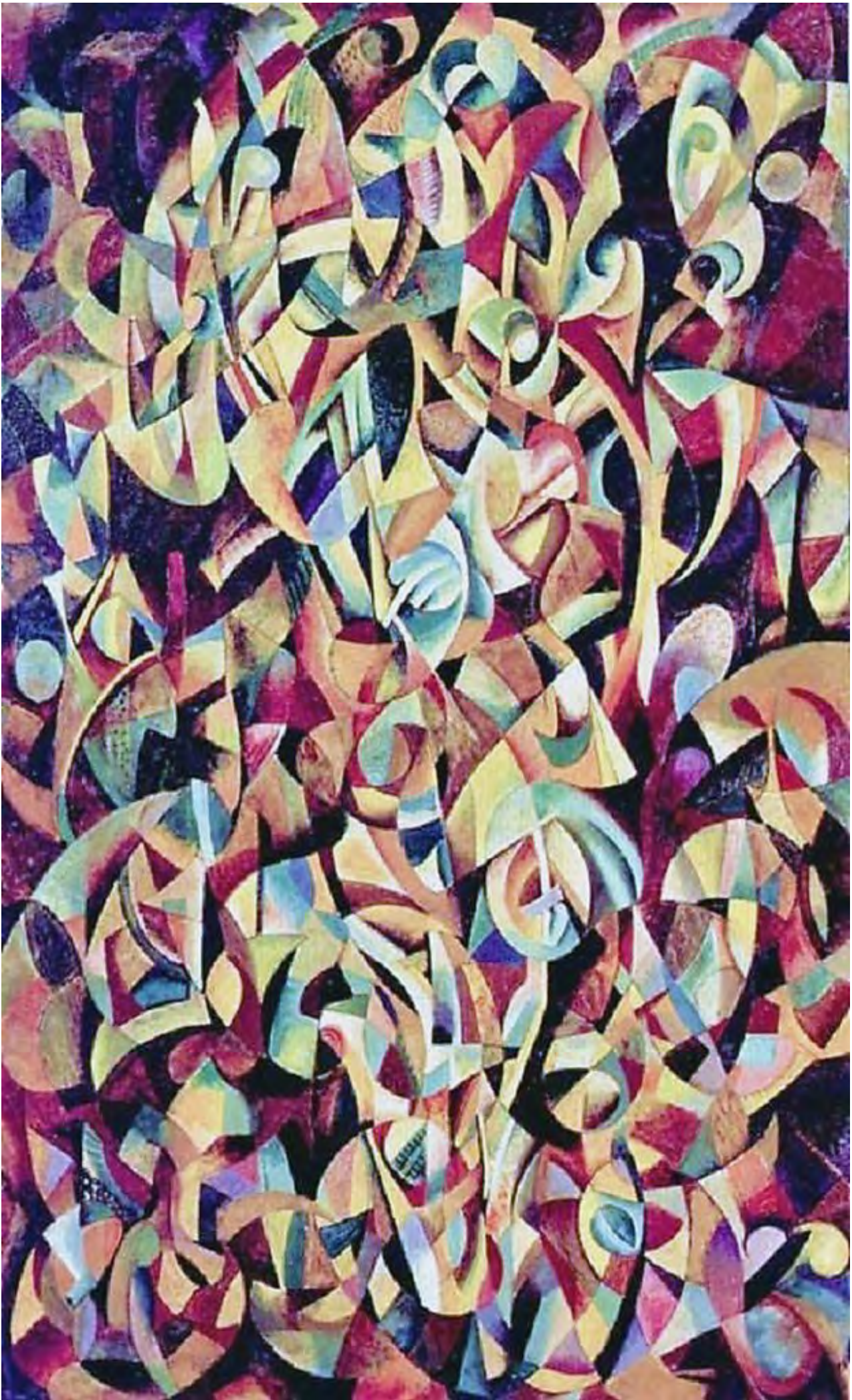
Tény, hogy a hatóságok közbelépésére múlt év őszén végül elmaradt az a Budapestre tervezett nagyszabású „fajvédő konferencia”, amelynek eredetileg Alekszandr Dugin lett volna a sztárvendége. Mégsem felesleges emlékezni az orosz szélsőjobb vezérének „konferenciaszervező” múltjára, és néhány reprezentatív példán keresztül érzékeltetni, hogy Dugin a kilencvenes évek elejétől napjainkig meglepő tudatossággal és nem kevés sikerrel folytatja a maga világméretű hálózatépítő tevékenységét – számításba véve az olyan alkalmi kudarcokat is, mint amilyen a budapesti volt -, amelyben kiemelt szerepet szán az orosz új jobboldalnak. Sőt, az utóbbi két és fél évtizedben folytatott „konspirációs tevékenységének” ismeretében nyugodtan állíthatjuk, hogy Dugin kifejezett célja egyfajta „fekete internacionálé” megszervezése. Szándékai egyértelműen jelzik, hogy mára az új jobboldal, illetve szélsőjobboldal ideológiája messze meghaladja a hagyományos nacionalizmus szűk kereteit, azaz maga is „nemzetközi mozgalomként” jelenik meg. Szólok még a Dugin-féle szélsőjobboldali *konspirológia* amúgy meglehetősen nehezen áttekinthető kérdéseiről, előbb azonban az orosz új jobboldal legális kapcsolatépítési történetének néhány mozzanatára mutatok, mert ezek ugyan publikus események, de sok mindent sejtetni engednek a színpalak mögött játszódó folyamatokról is.

Dugin, az új jobboldal nemzetközi főanimátora

A Dugin-féle ideológia egyik legérdekesebb eleme az *iszlamofília*. Nehezen érthető, hogy a kilencvenes évek elején újjászületett Oroszországban, ahol az iszlám integrizmus, szeparatizmus és terrorizmus (lásd Csecsenföld) állandó veszélyforrás, miként lehet reménykedni az effajta eszme sikerében. Dugin minden társadalmi, ideológiai és politikai kérdést egy *manicheus geopolitikai vízió* szerint értelmez, amelyben a jó oldalt megtestesítő *szárazföldi erők*, és a gonoszt képviselő *tengeri hatalmak* kerülnek szembe.[1]

erősödő paniszlamizmus

Ebben a keretben az egész iszlám világ (Törökország, Irán és az arab országok) elvben a jó oldalon áll, hiszen a szakrális geográfia nézőpontjából „metafizikailag” maguk is az Eurázsiai Birodalom részei, ráadásul az új iszlám vallási reneszánsz szintű Dugin és elvarbarátai kedvére van, mivel ez a mozgalom is egyesítené a konzervatív-tradicionalista „világerőket” az atlantista és individualista liberalizmus ellen. (Kevésbé foglalkoztatja Dugin, hogyan illeszthetők az eurázsiai geopolitika megavízióiba a moszkvai metróban robbantató csecsen terroristák.) Alexander Höllwerth az *Alekszandr Dugin szakrális eurázsiai birodalma* című hétszáz oldalas könyvében így foglalja össze a „szakrális geopolitikai vízió” lényegét: egy „naiv”, vagyis a napi médiahírekre támaszkodó nézőpontból kiindulva nemigen vitatható a következtetés, hogy az egyre erősödő paniszlamizmus – amely az Oroszországhoz tartozó Kaukázusban, illetve Közép-Ázsiában a jórészt oroszellenes identitáspolitika integráns része – nem kevés fejfájást okoz az orosz politika formálóinak, és az egyszerű orosz embereknek is. Ugyanakkor egy magasabb, „transznacionális” szinten minden az ellenkezőjére fordítható, mivel a nyugati értékrend és Amerika ellen irányuló antiliberalis és agresszív (iszlám és nem iszlám) vallási fundamentalizmusban rejlik potenciál jól felhasználható az Eurázsia-eszme híveinek. Az iszlám fundamentalizmusnak a nyugati demokráciák iránt érzett haragja többet nyom a latba, mint mondjuk a beszláni iskola elleni véres terrorakció. Ezért az oroszországi iszlám támogatása beleillik a Dugin-féle „etnopluralizmus” ideológiájába. Az is természetes, hogy Dugin nem az iszlám felvilágosult, „nyugatbarátnak” mondott irányzataival szimpatizál, hanem a csontkonzervatív *vahábíta* irányzatot preferálja, amely a csecsen szélsőségesek és az Al-Kaida terrorszervezet körében is népszerű. Dugin legfontosabb vezérével: „Mindegy, hogy ki vagy, a lényeg, hogy fundamentalista legyél!” Ezért érez szimpátiát a zsidó ortodoxia iránt (noha az antiszemitizmus sem idegen tőle), vállal közösséget a pravoszláv egyház óhitűjeivel (állítólag maga is egy óhitű közösség tagja, noha az új-pogányságot terjeszti), vagy kiáll az amerikai fehér fajvédők mellett (noha Amerikát általában a pokolba kívánja).

Dugin nézeteinek monstruózus jellegét emeli ki Vladimir Ivanov is, az *Alekszandr Dugin és a szélsőjobboldali hálózatok* című könyvében. „Mivel Dugin az aktuálisan létező világban nem lát semmilyen megőrzésre méltót, logikus, hogy mindennel rokonszenvezik, ami ezt a világot egyszer s mindenkorra szétzúzná. Ezzel magyarázhatók azok a bizarr szövetségek, amelyeket rendre felvállal. Semmit sem jelent neki, hogy egyszerre szövetkezik Putyinnal és Putyin ellenfeivel. Egyaránt kapcsolatban áll a templomi zászlókkal felvonuló óhitűekkel és a radikálisan keresztényellenes Aliester Crowleyval, csakúgy, mint Mihail Verbickivel vagy Christian Bouchet-val. De nem jelent problémát számára az sem, hogy kapcsolatokat ápoljon a Rabin-gyilkos zsidó ultra-ortodox fundamentalistákkal, vagy az iráni ayatollahal, továbbá a régi vagy újhíttű kommunistákkal, és éppen úgy baráti viszonyban van a csecsenfaló oroszokkal, mint a csecsen hadurakkal.[2]

Új Eurázsia-eszme

Ezért nem meglepő, hogy Dugin 2001. augusztus 13–17. között az iráni külügyminisztérium meghívására Teheránban vendégeskedett, és találkozott egy Safari nevű politikussal, aki akkoriban Irán külügyi referense volt (Oroszország és a FÁK-tagállamok külügyi kapcsolatainak szervezése tartozott a feladatai közé), később pedig Oroszország iráni nagykövete lett. Lényegében egy Moszkva–Teherán tengely létrehozásának előkészítésében állapodtak meg. Mindehhez fontos háttérinformáció: az Új Eurázsia-eszme elsőszámú geopolitikai céljai között már régóta központi szerepe van valamiféle Tokió–Moszkva–Berlin tengely létrehozásának, s ennek Ankara mellett Teherán lenne az egyik „déli nyúlványa”.

Alexander Höllwerth felhívja a figyelmet Dugin gondolkodásának eklekticizmusára, ezen belül is az iszlám és az Eurázsia-eszme bizarr házasítására. „Összefoglalóan azt lehetne mondani, hogy az iszlám, Oroszország és az ortodoxia viszonya meglehetősen komplex és problematikus. Az biztos, hogy van egy centrális pont, amelyre az integrációs ideológia és a Dugin-féle Eurázsia-eszme is koncentrálnak: vajon mennyiben és milyen feltételek mellett képes olyan fórumra lelni az Eurázsia-eszme és az Eurázsia-mozgalom, hogy az orosz állam, az orosz nép, az orosz ortodoxia és az Orosz Föderáció területén található iszlám, illetve a célul kitűzött 'Orosz-Eurázsiai Birodalom' céljai harmonizáljanak.”[3]

A nyugati világ iránti engesztelhetetlen gyűlölet hozta össze Dugint az oroszországi muszlimok vezetőjének tekintett Talgat Tadzhuddinnal és az orosz iszlám filozófia első számú gondolkodójaként számon tartott Gejdar Dzhemallal. Ezeket a köröket minden valószínűség szerint hatalmas pénzekkel támogatják Szaúd-Arábiából, Törökországból és más iszlám államokból. Persze Tadzhuddin olykor elítéli a szélsőséges vahábitizmust, miként a vallási fundamentalizmus más formáit is. A kölcsönös kompromisszumok elengedhetetlen feltételei az együttműködéseknek – időlegesen és taktikailag kifizetődőnek is tűnnek.

A kétezres évek elejétől egy sor konferenciát rendeztek Oroszországban, amelyeken az Új Eurázsia-eszme és az iszlám fundamentalizmus képviselői vettek részt. Ezek közül kiemelkedik a 2001-ben Moszkvában „*Az iszlám fenyegetés, vagy az iszlám elleni fenyegetés*” című, amelyen Dugin is részt vett. Tadzhuddin és egy Antonyij nevű ortodox pap hangsúlyozták ott, hogy nem az iszlám a fő fenyegetés, hanem a monoteista vallásokkal szembe forduló New Age-mozgalmak, illetve más totalitárius (jórészt neoprotestáns) szekták. Legfőképpen pedig az USA által vezérelt unipoláris világrend és a neoliberális globalizáció.

a csecsen hadúr

Külön figyelmet érdemel Dugin és a szintén nemzetközi ismertségre szert tett csecsen hadúr, Hozs-Ahmed Nuhajev kapcsolata. A kalandos életű Nuhajev 1954-ben született, és a hetvenes években jogot tanult Moszkvában. A nyolcvanas években hosszabb ideig ült börtönben, részben az akkoriban újjászülető csecsen függetlenségi mozgalomban való részvételéért, részben köztörvényes bűncselekményekért. A csecsen maffia segítségével többször is megszökött a börtönből. 1994-től aktív résztvevője az orosz–csecsen háborúnak. Bátorságát nehéz kétségbe vonni – 1995-ben kitüntette magát a Groznijban folyó súlyos harcokban, amiért megkapta a „Csecsen Köztársaság” legmagasabb elismerését. Néhány évvel később ő lett az „eurázsiai városszövetség” létrehozásának egyik fő szorgalmazója – ez a hajdani Hansa-városszövetséget tekintette modelljének. A szövetség jórészt a Kaukázus-vidék gazdasági életének adott volna intézményi keretet, de

Oroszország támogatását is élvezte. Az időközben meglehetősen gyanús üzelmek révén milliárdossá lett Nuhajev 2001-ben létrehozta a *Zárt Társadalom* nevű alapítványt (a Soros-féle *Nyílt Társadalom* ellenében), amely bőkezűen támogatott és támogat mindenféle Nyugat- és Amerika-ellenes szellemi mozgalmat, konferenciát. Például az alapítvány 2003. november 24–28. között Moszkvában rendezett konferenciát *Zárt Társadalom – Nyílt Társadalom / Konfliktus és dialógus* címmel. A rendezvényen részt vett Nuhajev is, aki szállodájában testőrei és az orosz rendőrség (!) védelmét élvezte, pedig érvényes elfogatóparancs volt ellene Oroszországban. Egyébként több mint kétszáz résztvevője volt a konferenciának, Oroszországból, Dagesztánból, Csecsenföldről, Örményországból, de a világ szinte minden részéből jöttek tudósok vagy inkább kvázi-tudósok (Németország, Kanada, USA, Japán stb.).

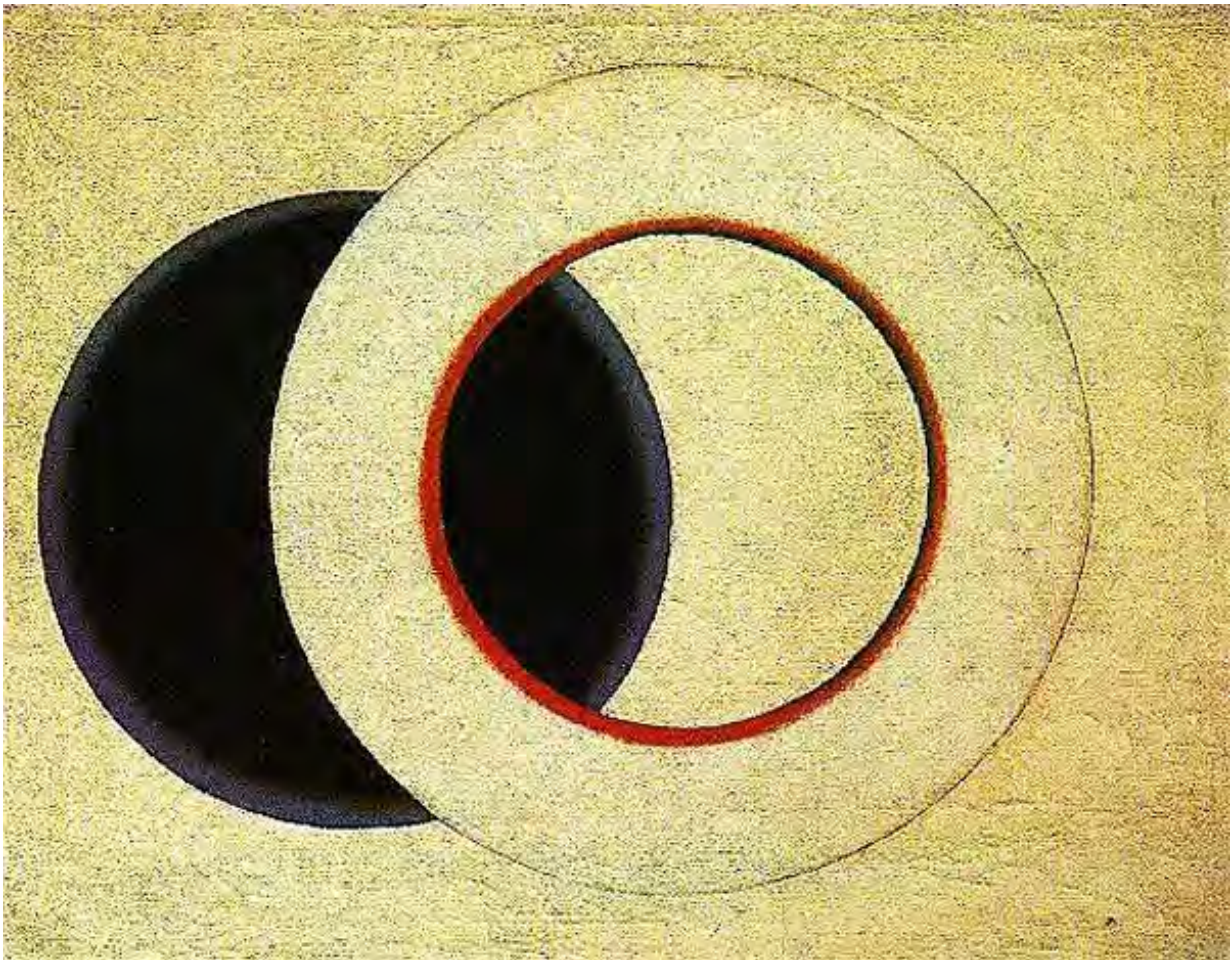
Az egyik főelőadó természetesen Dugin volt, aki az eurázsiai jellegű (pl. a csecsen!) *zárt* és tradicionális társadalmak előnyeit és magasabb rendűségét ecsetelte, szembeállítva a *nyílt* (globalizált) és szétesőben lévő atlantista világgal. Önkéntelenül adódik a kérdés: a hosszú évekig tartó, rendkívül véres konfliktust követően hogyan tudtak egyetértésre jutni az orosz és a csecsen szélsőségesek?

atlantista fenyegetés

Alexander Höllwerth könyvében megtaláljuk a választ: „Eddig a csecsen konfliktust egyoldalúan mutatták be, mondta Tadzhuiddin (aki szintén jelen volt a konferencián). A megszokott interpretációkkal ellentétben Talgat Tadzhuiddin azt állította, hogy a csecsenek a külföldről irányított vahábita mozgalom (!?) áldozatai voltak; *a nem- eurázsiai iszlám szektáké*. Voltaképpen a csecsenek elleni orosz agresszió meg sem történt. Az effajta értelmezés inkább azt sugallta, hogy Oroszország csak segítségére sietett az atlantista fenyegetés áldozatává lett csecsen népnek. Katonai segítséget nyújtott, ami emberéleteket követelt. Etnopluralista perspektívából mindez úgy mondhatnánk: Oroszország a saját *jogához* segítette az atlantizmus által fenyegetett csecsen népet. Hogy mindezért emberek haltak meg – ez csak a globalizált nyugati világ emberjogi ideológiájában játszik szerepet.”^[4] Nuhajev, az oroszok elleni háború hőse, mélyen egyetértett ezekkel a gondolatokkal.

Dugin és a francia Új Jobboldal kapcsolata

Alain de Benoist, a francia Új Jobboldal „spiritusz rektora” először 1992-ben járt Moszkvában, Dugin meghívására (akkoriban Dugin a *Gyeny* című folyóirat munkatársa volt – a főszerkesztő Alekszandr Prohanov).^[5] Benoist egy sor orosz radikális csoporttal találkozott („nacionalisták”/„patrióták”, „nacionál-bolsevikok”/„tradicionalisták” stb.), de hosszas beszélgetést folytatott „liberálisokkal”, „Jelcin-hívekkel”, „kapitalistákkal” stb. is. Az igazsághoz tartozik, hogy Benoist ugyanúgy, mint Franciaországban és Németországban, Moszkvában is hevesen tiltakozott a „nacionalizmus” és „bolsevizmus” összekapcsolása, vagyis egyfajta „vörös-barna” koalíció lehetősége ellen. Útjára elkísérte a belga (francia nyelvű) *Új Jobboldal* ikonikus figurája, Robert Steuckers is. Erről a látogatásról Dugin részletesen beszámolt az általa alapított *Elementi* című folyóirat első számában. Dugin nem sokkal ez követően munkatársa lett a *Vouloir* című belga szélsőjobbaldali folyóiratnak is. Állítólag Benoist tetszését nem nyerte el, hogy Dugin egyszerűen „elcsente” a GRECE (*Groupement de recherche et d'études pour la civilisation européenne*), azaz a francia *Új Jobboldal* „hivatalos folyóiratának” címét (*Éléments*).

Valójában Dugin és Benoist ismeretsége régebbi keletű, mert Dugin már egy évvel korábban, 1991-ben részt vett Párizsban a GRECE által szervezett „*Nemzet és birodalom*” című konferencián, ahol az egzotikus előadók egyikeként jelent meg (az éppen megszűnő keleti blokkból jött). Dugin ezen a konferencián mondta: „Számomra, mint tradicionalista számára (vagyis mint aki a René Guénon és Julius Evola munkáiban megjelent világszemléletet képviseli) a Birodalom, vagy a birodalmi Eszme a tradicionális Állam szent és pozitív formája. De velük ellentétben remélem, hogy a nacionalizmus csak egyik tendenciája a modernitás ideológiájának, amely szubverzív, profán, laikus, és ami a Birodalom (az ökumenizmus szupranacionális rendjének adekvát formája) egysége ellen irányul. Másrészt nekem mint orosz embernek a Birodalom a szuverenitást jelenti, ez a leginkább adaptálható a népem és európai testvérei által követett életfelfogás számára. Mert nekünk ez a *természetes* létállapot. Lehetséges persze, hogy mi magunk, és a többi orosz, a világ utolsó birodalmi népe vagyunk.”^[6]

birodalmi eszme

Taguieff mindezt azzal egészíti ki, hogy noha Benoist részben maga is elfogadja a birodalmi eszme nemzetek fölötti szupremáciáját, számára a tradicionalista eszmék inkább csak instrumentális jelentőségűek.

Benoist pontosan foglalta orosz tapasztalatait az *Europa vorn* című német szélsőjobbaldali folyóiratnak adott interjújában:

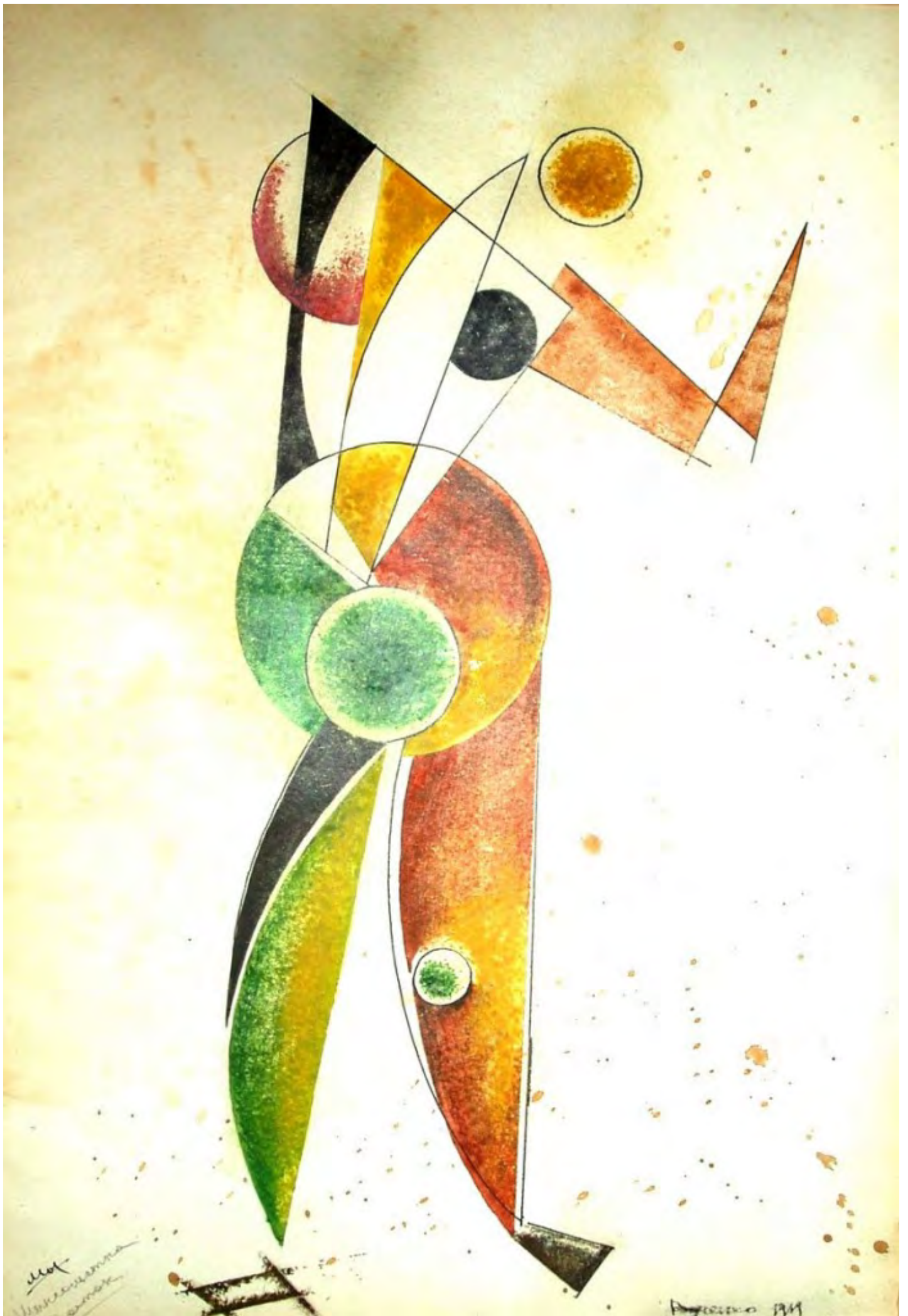
1. A) Oroszországban egy sor rendkívül érdekes intellektuállal ismerkedett meg, s igen hasznos beszélgetéseket folytatott az orosz új jobboldal vezető figuráival.
2. B) Ugyanakkor azt is meg kellett tapasztalnia, hogy orosz partnerei olyan eszméket és politikafilozófiai álláspontot képviselnek, amelyekkel nem tud azonosulni.

3. C) „Kiváltképpen gyűlöletes számomra a jakobinizmus és az imperializmus minden formája. Én semmiképpen sem keverném össze a hagyományos birodalom eszméjét (...) az olyan modern imperializmusokkal, mint a francia, az angol, az orosz vagy a német. Kiállok minden nép esetében (legyenek azok ukránok, grúzok, csecsenek, észak-írek, bretonok, új-kaledónok stb.) az önmeghatározás jogáért. A minden szinten megjelenő és cselekvő polgári lét (citoyenneté) talaján állok. Visszautasítom az összeesküvés-elméletek minden formáját, csakúgy, mint az ezt inspiráló totalitarizmus minden változatát.”
4. D) Benoist Oroszországot olyannak látja, amiből *bárm*i és bárminek az *ellenkezője* is lehet.
5. E) Habár az orosz történelemnek vannak ázsiai gyökerei is, az „Eurázsia-eszmét” ugyanolyan fantasztikus ötletnek tekinti, mint egy lehetséges kínai-amerikai szövetséget.
6. F) Végül megemlíti, hogy nem szívesen látja nevét az orosz *Elementi* című folyóirat tanácsadó testületének tagjai sorában, és már felszólította Dugint neve törlésére.

Mindezt azzal szeretném kiegészíteni, hogy a francia és az orosz Új Jobboldal között meglévő különbségek nem jelentettek és ma sem jelentenek akadályt „termékeny” együttműködésük előtt. Dugin műveit folyamatosan fordítják franciára, és olyan szélsőjobboldali kiadók adják ki könyveit, mint az *Avatar* vagy az *Ars Magna*. Dugin gyakran utazik Franciaországba, Olaszországba és mindenfelé Európába, de megfordult már a Közel-Keleten is. Konferenciák és workshopok állandó előadója, interjúkat készítenek vele, olykor ő maga is interjúvol, például Alain Benoist-t.

Konspirológia, titkos társaságok és titkosszolgálatok

Dugin sajátos történelemfilozófiájában meghatározóak az összeesküvések és a konspirológia. A történelmet az összeesküvések mozgatják. Számára az összeesküvésnek nagyjából ugyanaz a szerepe, mint ami Marxnál az osztályharcnak. Ezért nem az összeesküvés megléte a kérdés, hanem hogy *jó* vagy *rossz* összeesküvésről van-e éppen szó. *Konspirológia* című könyve 2005-ös kiadásának 6. fejezetében (*A kontinensek nagy háborúja*) érdekes adalékkal szolgál mindehhez. Általában úgy tudjuk, a szélsőjobb „teoretikusai” a szabadkőművességet rettenetesnek látják, minden összeesküvés legvisszataszítóbbikának. Nem így Dugin. Ő ugyanis megkülönbözteti a *hideg* és a *forró* szabadkőművességet. Az atlantisták, a pozitivisták és a liberálisok szabadkőművessége hideg. Hideg, mert racionális, hisz a reformokban, fel akarja forogni a tradicionális világrendet, a haladás megszállottja stb. Továbbá a *logoszt rációvá* silányítja. Ezzel ellentétben a forró szabadkőművesség irracionális, hisz a mítoszok erejében (nem állítja egymással szembe a logoszt és a mítoszt, illetve a logoszt értelmezi a mítosz felől, és nem fordítva), őrzi a miszticizmus és az arisztokratizmus értékeit, vagyis tradicionális és konzervatív. A hideg szabadkőművesség centruma (és ideál-tipikus állama) Anglia, a forró szabadkőművesség hazája Eurázsia.^[7]

Ezért Dugin osztályozza az összeesküvéseket, a titkos társaságokat és a titkosszolgálatokat, hogy azok mennyiben mozdítják elő, illetve milyen mértékben hátráltatják az Eurázsia-eszme megvalósításának szent ügyét. Ezt a dualista észjárását szinte a paranoiáig fokozza. *Konspirológia* című könyvében például az SS főnöke, Heinrich Himmler, pusztán azon az alapon kerül a jó oldalra, mert okkultista vonzalmaiból fakadóan nagyvonalúan támogatta az *Ahnenerbe* nevű szervezetet, amely az ősi és „fajilag tiszta” indogermán civilizáció gyökereit próbálta felkutatni. Ellenben az Abwehr *anglofil* vezetőjét, Wilhelm Canarist, minden további nélkül a gonosz összeesküvők közé sorolja, noha köztudott, hogy a tengernagyot a Hitler elleni merényletben játszott szerepe miatt koncentrációs táborba hurcolták és kivégezték. Dugin sajátos „szakrális proféciájának” egyik állítása Nostradamus jóslatához kapcsolódik, hogy 1999-ben megjelenik a földön egy hatalmas uralkodó, a „Rettenet Ura”, aki új irányt ad a történelemnek. Nos, Dugin szerint ez az ember Vlagyimir Putyin, aki az orosz katonai titkosszolgálattal (GRU) együtt éppen ekkortájt készítette elő a második csecsen háborút. Dugin megemlíti a holland festő, Jan van Eyck, *Arnolfini menyegzője* című híres képén látható völegény kinézetét is, azaz magának Arnolfininek a fizimiskáját. Ha valaki alaposan szemügyre veszi (érdemes letakarni Arnolfini hatalmas kalapját, és csak az arcára koncentrálni), akkor valóban megállapítható, milyen döbbenetes a hasonlósága Putyinnal. Ez persze a legtöbb (és normális) ember számára nem több egyszerű véletlennél, de Dugin ebben is a „sors kezét” látja.

dicshimnuszok

Nem az összeesküvések vagy általában a terrorizmus, csak a jó és a rossz terrorizmus megkülönböztetése foglalkoztatja. Szinte naponta zengenek dicshimnuszokat a hozzá közel álló internetes fórumokon a szélsőjobb véres akcióiról. Amikor a kétezres évek elején az USA-ban kivégezték Timothy McVeigh-t (az oklahomai robbantót), az *Arktogeja*-fórumon megjelent McVeigh utolsó, börtönben írt verse, és egy – tettét méltató – nekrológot is közzé tettek. „Tim McVeigh a ti bűneitekért halt meg!” Ugyanebben a számban a tokiói metróban elkövetett (gáztámadásos) terrorcselekményéről elhíresült Aum szekta nagyszerűségéről írtak.

Vladimir Ivanov külön fejezetet szentel Dugin és az orosz titkosszolgálatok kapcsolatának. Ez persze érzékeny terület, ahol a valóság, a hipotézis és a legenda különös vegyületével találkozunk. Tény, hogy maga Dugin dicsekszik apja KGB-s múltjával. Máskor viszont azt állítja, hogy az apja az orosz katonai titkosszolgálat (GRU) alkalmazásában állt. Tudni kell, hogy ez a két szervezet nemcsak együttműködött a volt Szovjetunióban, de rivalizáltak is egymással. Leegyszerűsített sémában fogalmazva: annyi volt a különbség, hogy a KGB a világszocializmus vagy világkommunizmus céljainak eléréseért működött, a katonai titkosszolgálat „eszmeiségét” pedig még a szovjet időkben is inkább a nagyorosz nacionalizmus eszméje hatotta át. Jellemzően. A polgárháború alatt több mint százezer cári tiszt állt át a vörös hadseregbe. Ezek a tiszték úgy gondolták, a hitelét veszített monarchia már soha nem lesz alkalmas az orosz geopolitikai érdekek érvényesítésére. A bolsevikok azonban, noha elvben folyton a világszocializmus megteremtéséről beszélnek, a gyakorlatban az orosz világhatalmi érdekek érvényesítéséért fognak küzdeni. Ezért aztán nagyon valószínű, hogy például a harmincas években intenzív kapcsolat létezett a náci Németország nacionál-bolsevik, vagyis alapvetően angolelles és az eurázsiai eszme iránt érzékeny konzervatív csoportjai és a szovjet titkosszolgálatok között. Az is valószínűsíthető, hogy az orosz katonai hírszerzés bizonyos emigráns orosz politikai körökkel is kapcsolatban állt. Dugin maga is gyakran utal rá, hogy valójában nem a Molotov–Ribbentrop paktummal volt probléma, hanem azzal, hogy az „anglofil” Hitler és szűkebb környezete felrúgta ezt az egyezményt, ahelyett, hogy a német geopolitika megteremtője, Karl Haushofer javaslatára hallgatott volna, aki antiliberalis és antiatlantista orosz–német eurázsiai szövetségben gondolkodott.

A második világháborút követő években lassan kialakult a kétpólusú világrend, a hidegháborús évtizedek hátterével. Ivanov azt állítja, hogy a nyugati világ, elsősorban az Egyesült Államok, minden nem háborús eszközt bevetett a Szovjetunió és szövetségesei ellen. Ennek keretében az amerikai titkosszolgálatok számos egykori náci és szélsőjobboldali elkötelezettségű embert „rehabilitáltak”, azaz mint „jó szakembereket” a saját szervezeteik alkalmazásába vettek.[8] Ezek az emberek azonban nem felejtették el, hogy nem is olyan rég kik voltak – kialakították a maguk rejtett vagy nem is annyira rejtett belső hálózatait. Közöttük voltak németek, belgák, olaszok, hollandok, franciák, albánok – még tatárok is. A furcsa nemzetköziséget a nácik hívták elő: 1944-től szinte teljesen feladták az eredetileg „szofisztikált” formában kidolgozott fajelméletüket, és minden

nemzet önkénteseit bevették az SS-be – a zsidókat kivéve. Az SS világot, s erről számos visszaemlékezés tanúskodik, noha szörnyű háborús bűnököt követett el, sajátos belső demokratizmus és bajtársiasság jellemezte. Egyfajta „fekete internacionalizmusként” szokás leírni ezt a szellemiséget. Így a háború után létrehozott félig titkos, félig legális szervezetük, az ODESSA (Organisation der ehemaligen SS-Angehörigen), magyarul az „Egykori SS-tagok Szervezete”, legalábbis a saját szempontjából, nagyon hatékonyan működött.

aktív segítség

Az 1989-es kelet-európai fordulatot nemcsak a demokratikus intézmények kiépítése és a reprivatizáció kezdeti lépései jellemzik, hanem az új jobboldal és szélsőjobboldal immár valóban nemzetközi hálózatának létrejötte is. A tradicionalisták, neonácik, újfasiszták stb. Közép- és Kelet-Európában szellemi és kulturális mozgalmakat, folyóiratokat, kiadókat és nem utolsósorban politikai pártokat hoztak létre. Vicces, hogy mindez sokkal nehezebben jöhetett volna létre a CIA, később pedig a nyugat-európai szélsőjobboldal aktív segítségével nélkül.

S hogy mindez több egyszerű fantáziálásnál, azt éppen Dugin igazolja. A *konzervatív forradalom* [9] című könyve egyik fejezetében méltatja a belga „nemzeti-kommunista” és meggyőződéses eurázsiaizmus-rajongó Jean Thiriart életművét. Az egykori SS-tag a második világháborút követően vált igazán ismertté az *Un empire de quatre cents millions d'hommes, l'Europe* című könyvével, amelyben egy orosz-német-francia vezetésű Európai Unió vízióját fogalmazta meg. Központi ideológiájában fontos a szembenállás és ütközés az angolszász tengeri hatalmakkal. Állítólag Thiriart a múlt század hatvanas/hetvenes éveiben kísérletet tett, hogy meggyőzze a szovjet, román és kínai vezetést: legegyszerűbben az ő koncepciója alapján lehetne Amerikát térdre kényszeríteni. Csak egy mondatot idézek Dugin írásból: „Thiriart gyűlölte a 'Bibliát' mint 'Amerika legfontosabb könyvét', amelyet a thalasszokratikus egzegéták arra használnak, hogy igazolják planetáris agressziójukat, konkrétan Amerika agresszióját, amely az Új Izraelnek tekinti magát, és jogot formál a világ népeinek megítélésére.” [10] Dugin 1992-ben – nem sokkal Thiriart halála előtt – meghívta Moszkvába a veterán szélsőjobboldali (és olykor szélsőbaloldali) politikust. A méltatás egyébként úgy fejeződik be, hogy Dugin a névsort olvasva eljut „az utolsó igazi európai”, azaz Thiriart nevéig: „Jean Thiriart? – Présent!”, hangzik a válasz. Mindez szimbolikus is: végre egymásra talált az európai új jobboldal nyugati és keleti szárnya.

Dugin és a világháló

A kortárs baloldali filozófia két ikonikus alakja, Antonio Negri és Michael Hardt *Birodalom* című könyvükben azon elmélkednek, hogy hosszabb távon talán a világháló kínálja a legjobb esélyt az utóbbi évtizedekben megroggyant baloldali tömegmozgalmak újjászületésére. A mexikói zapatista felkelőkre is utalnak, akik állítólag sikeresen használják az internetet politikai nézeteik népszerűsítésére. Nekem mégis az a benyomásom, hogy Negri és Hardt tévedtek, mert víziójukkal ellentétben inkább az új jobboldal működik ezen a területen is sikeresen. Ami pedig Dugint illeti, ő valóban a webes megjelenés nagymestere. Miként Höllwerth írja, a Dugin-kör a kilencvenes évek elejétől az egymással kapcsolatban álló www-oldalak komplex rendszerét hozta létre. Dugin szinte minden könyve és az *Arktogeja* folyóirat anyagai ingyenesen letölthetők a netről. A <http://evrazia.org> honlapról kiindulva mindenféle nyelven találhatunk további linkeket, amelyeken az Eurázsia-mozgalom immár világméretben népszerűsíti nézeteit. Dugin és mozgalma kapcsolatban áll a *New Dawn* nevű ausztrál internetes magazinnal, az „Endkampf.net” nevű szerb kiadvánnyal stb. Kétség sem fér hozzá, mára az Eurázsia-mozgalom a világ legkiterjedtebb, valóban nemzetközi befolyással rendelkező új jobboldali (vagy inkább szélsőjobboldali) mozgalmává vált.

Alekszandr Dugin tényleg őrült fickó?

Némileg zavarban vagyok, mert az eddigiekből úgy tűnhet, hogy Alekszandr Dugin csupán klinikai eset, akinek munkásságával nincs is semmi dolga a társadalomtudományoknak és filozófiának. De – vitatkozva az eddig kifejtettekkel – azt kell mondanom, hogy Dugin életműve – a benne foglalt sok ostobaság ellenére is – olykor méltó a racionális vitára. Néhány munkájára, például a Martin Heideggerről írt két könyvére (*Heidegger, egy másik Princípium filozófiája*, illetve a *Martin Heidegger: az orosz filozófia lehetősége*) tekinthetünk úgy is, mint amelyek a racionális megvitathatóság határain belül vannak. Dugin, szokásától eltérően, ezekben a könyvekben

pontosan (oldalszámra) megadja az idézetek helyét, és valóban impozáns irodalmat vonultat fel.[11] Vagy megemlíthetném a *Képzelőerő szociológiája* című munkáját, amelyben alternatív szociológiaelméletet dolgozott ki.[12] Fő teoretikus vonala a Gaston Bachelard, Gilbert Durand és Michel Maffesoli által leírt, erősen imaginatív szemléletű társadalom-felfogáshoz köthető. Nekem idegen ez a misztikus társadalomértelmezés, de nem zárom ki, hogy racionális vitát lehetne vele folytatni. Georges Bataille *Az elátkozott osztályrész* című könyvéről például meglepődve tapasztaljuk, hogy inkább egyfajta kultúr- és vallástörténeti munka, mintsem a „kemény tényyszerűsége” és a verifikálható állításokon alapuló társadalomtudomány.[13] Ha Bataille teheti, miért ne tehetné Dugin?

tehetséges ember

Ezért csak sajnálni tudom, hogy egy kétségtelenül tehetséges ember ilyen sok ostobaságra pazarolja energiáját. Nem beszélve azokról a mérhetetlen károkról, amelyeket „teoretikus és gyakorlati” munkásságának nagyobb részével a társadalmi, politikai kérdések iránt érdeklődő fiatalabb generációk szellemében és lelkében okoz.[14]

A tanulmány első két fejezete a [Liget 2014/12](#) és a [2015/3 számában](#) jelent meg.

[1] Ezeket a kérdéseket részletesebben is tárgyalom a *Kicsoda Ön, Alekszandr Dugin?* Korunk, 2013/5, illetve az *Alekszandr Dugin és a szakrális összeesküvés teóriája* Liget, 2014/5 című írásaimban, amelyek részben az interneten is hozzáférhetők.

[2] Ivanov, Vladimir: *Alexander Dugin und die rechtsextremen Netzwerke* Fakten und Hypothesen zu den internationalen Verflechtungen der russischen Neuen Rechten. *ibidem*-Verlag, Stuttgart, 2007.

[3] Höllwerth, Alexander: *Das sakrale eurasische Imperium des Alexandr Dugin*. *ibidem*-Verlag, Stuttgart, 2007. 488.

[4] Höllwerth, i. m. 496.

[5] Bővebben lásd: Taguieff, Pierre-André: *Sur la Nouvelle droite*. Descartes & Cité, Paris, 2004. 308–310.

[6] Idézi Taguieff, i. m. 310.

[7] Lásd Dugin, Alekszandr: *Konspirologija*. ROFI, „Jevrazija”, Moszkva, 2005. 537–543.

[8] Mindehhez hasznos információkkal szolgál – jórészt az olaszországi és a franciaországi eseményeket illetően –: Laurent, Frédéric: *L’Orchestre noir*. Enquête sur les réseaux néo-fascistes. Nouveau Monde Éditions, Paris, 2013.

[9] Dugin Alekszandr: *Konzervatyivnaja revoljucija*. Arktogejja, Moszkva, 1994.

[10] Dugin, i. m. 74.

[11] Dugin, Alekszandr: *Martin Hajdegger: filozofija drugova Nacsala*. Akademicseszkij Projekt, Moszkva, 2010. Dugin, Alekszandr: *Martin Hajdegger – Vozmozsnyosztj russzkaj filozofii*. Akademicseszkij Projekt, Moszkva, 2011.

[12] Dugin, Alekszandr: *Szociologija voobrozsenyija*. Moszkva Akademicseszkij Projekt.

[13] Bataille, Georges: *La Part maudite*. Les Editions de Minuit, Paris, 2014.

[14] A napokban olvastam az orosz Wikipédiában, hogy 2014 tavaszán a hallgatók és az oktatók tömeges tiltakozásának eredményeképpen az MGU rektora eltávolította Dugint a Szociológiai Fakultásról. Persze, mivel Oroszországról van szó, bármi megtörténhet.

kép | Alexandr Rodcsenko művei

Czilczer Olga EGY LEPKESZÁRNY NESZTELEN

Alvó tájak regényét éjjélekig faltam
negyvenes égőmnél mely
telt fogyatkozott sőt megtörtént
hogy áramszünetre az áramszünet
meg a képzeletre bízott folytatást
végekifejletet vaktában utaztam
ha egy felhő úszott holdam elé

vagy hallgathattam a korongon felejtett
éjszakát a szél s az elemek
párbeszédét elsötétedő
sorok mögül kezem
gyertyáért botorkált gyufáért

Egyszer dombos lejtő másszor sík
volt a tájék zombékok dűnék
becézte parttal homok omló húsán
sziklán a lakoma fognyomai
a csonkig égett gyertyán
tűzet ugrott egy árnyék vagy átsuhant
egy lepkeszárny nesztelen
vigyázva fel ne ébressze tájaim

Asztalos Emese NEM FOTÓ, NEM KÖNYV – MI AZ?

A photobook a fotóművészet új formája. A műfajmegjelölés régóta létező, így történetileg változó kifejezés, ma konceptuális, szubjektív hangvételű, papíralapú, manuális készítésű, kis példányszámú alkotást neveznek így, amelyet erős vizuális elbeszélés, tipográfiai bibelődés vagy akár nyomdatechnikai kísérletezés jellemez, és egészen új befogadói hozzáállást kíván. Nyugaton „az elmúlt néhány évben a nemzetközi szakmai diskurzusok egyik leggyakoribb hivatkozása a photobook”,^[1] míg itthon most törekednek ismertetésére és elismertetésére. A Margó Fesztivál egyik izgalmas programja a Petőfi Irodalmi Múzeum-beli [PHOTO/BOOK kiállítás](#) a Fialok Fotóművészeti Stúdiójának szervezésében. Alapvető célja, hogy az új forma a nagyközönség és a szűkebb szakma számára is látható legyen. A kiállítás kurátoraival, Barta Edittel és Biró Eszterrel beszélgettem.

Mindenekelőtt kezdjük definiálási kísérlettel! A magyar nyelvhasználatban a photobook egyelőre bizonytalan fogalom, értelmezhető *fotókönyvnek*, de ti a kiállítás meghívójában hangsúlyoztatok, hogy „eltér a korábban megismert klasszikus fotókönyvektől és albumoktól, ezért angolul használjuk magát a kifejezést.”

Biró E.: Nehéz meghatározni a műfajt, hiszen a kortárs fotót sem lehet kategorizálni anélkül, hogy valamit ne zárjunk ki. A photobook gumiforma, ami pontosan azért tud illeszkedni a fotó rendszerébe, mert anyagában, technikájában, szerkesztésében rugalmas és érzékeny. A műfajnak még nincs kiskatéja. Lehet archívumszerű, sok fotóval, de kis képekből álló, nagyon visszafogott, intim sorozat is.

Barta E.: Az angolszász megjelölés tükörfordítását, a magyar fotókönyvet kevésnek érzem. Ha az ember beírja a keresőbe a kifejezést, csak a sokadik oldalon tudja meg, hogy létezik az új értelemben használt photobook, márpedig rengeteg felhívása és díja is van. Tavaly Kölnben, időszakos jelleggel, a The Carlswerk Edition csapatának szervezésében megnyílt a világ első [Photobook Museum](#)a egy használaton kívüli gyárépületben, ahol a hatalmas, több ezer négyzetméteres tér tele volt a legkülönbözőbb technikájú, méretű, témájú alkotással. A photobook sok szempontból ugyanazokkal a problémákkal szembesül, amivel a fotó. Fontos, hogy értelmezzük a jelenséget, mert a photobook új kommunikációs felület a fotográfusok számára – új térben lehet gondolkodni és játszani. Nem az az újdonság, hogy könyvekben képeket helyezünk el!

Biró Eszter: Romlás virágai

A körülíráshoz milyen fontos tulajdonságokat emelnének ki?

Barta E.: A meghatározási kísérletbe az online-offline szempontjait is bevonnám. Ma a fotográfiák a legkülönbözőbb webes felületeken hihetetlen mennyiségben jelennek meg, s a tárolási formájukat is a virtuális tér határozza meg. A digitális robbanás után azonban nem abban a klasszikus funkcióban, ahogy a 60-as, 70-es években a fotóalbumokban. Korábban fontos és tekintélyes esemény volt egy album megjelenése, hiszen ez gyakran dokumentálta egy alkotói korszak lezárását. Ma a photobookokban az összegzés elhalványult, illetve átalakult –, adott persze a lehetőség, de nem kell feltétlenül életművet alkotni.

Biró E.: A photobook egyik előtanulmányának tekinthető a fotóösszé, melyet író és fotográfus együtt dolgoz ki, együtt szerkeszt. Photobookot készíthet az alkotó, ha nincs még több tucat képe vagy nincs mögötte évtizedes kutatómunka, de markáns mondanivalója van. A MOME-n mostanában vizsgaanyagként is gyakran photobook készül. A választásában fontos szempont, hogy bizonyos anyagok éppen könyvformátumban hatnak jól – kiállítva, térben közel sem annyira. Újdonság, hogy a fotót eredendően nem érinti meg az ember. Régen az alkotók legfeljebb arról döntöttek az előhívásnál, hogy a papírnak milyen tónusa, szemcséssége, mérete legyen, majd a képeket matt keretbe helyezték. A photobook taktilis szempontból is előnyös; a papírválasztásnál a színmélységet, a felületet másként kell figyelembe venni, hiszen számít, milyen érzés, amikor megfogod: papír vagy műanyag érzetű, vékony vagy vastag felületű. Az érintés a látványélményt is erősíti.

A photobook izgalmas tartománya a fotó és a könyv összjátéka.

Barta E.: Korábban a könyvek dokumentáltak, archiváltak, illetve ahogy Susan Sontag írta: a képek megmutatásának legkiválóbb módja a könyv. Ma ezek a szempontok már nem meghatározóak; az online megjelenéssel minden tárolható és terjeszthető. Újra kellett fogalmazni fotó és könyv találkozását is. Persze egy fotókiállításon is vizuális elbeszélés teremődik, hiszen a térbeli elrendezés is saját, személyes gondolkodásmódot fejez ki. Hagyományos kiállításon térelemekkel, méretekkel, falfelületekkel lehet játszani, a könyv más dimenziókat kínál.

Biró E.: A photobook valóban új koncepció felületként használja a könyvet. Emellett klasszikus jellemzői is továbbélnek. Digitális felületen nem őrizhető ugyanúgy egy kép, egy adatbázis, a merevlemezen például bármikor megsemmisülhet. A photobook kiváló tér, amikor épp nem lehet kiállítási minőségben és méretben kinyomtatni a fotókat – mégis lesz archiváló formánk. A nyomdatechnika fejlettsége ráadásul ma már nagyon jó minőségű képeket eredményez, a laborokban előhívott vagy nyomtatott fotókat is be lehet könyvként kötni, egészen új hatást hozva létre, ebben pedig hatalmas lehetőségek rejlenek.

Szántó Lilla: Ablak

Nyugaton a photobook népszerű, Kasselben minden évben fesztivált is rendeznek. Itthon hogy áll a befogadása?

Barta E.: A Kaposvári Egyetem fotó szakán ebben a félévben külön foglalkoztak photobook-kal, ahogy a MOME fotó szakán is rendszeresen oktatják rövid, kurzusszerű módszerrel, meghívott előadókkal. Az infrastruktúra azonban még hiányos, kevés a magyar nyelvű irodalom, nincsenek szakmai blogok, gyűjtők, műkedvelő vásárlók, terjesztők.

Biró E.: Ami a műtárgy-kereskedelmet illeti: itthon a photobookot sokszor még összekeverik a portfólióval, vagy egyáltalán nem tudják hova helyezni, míg a külföldiek számára nem új a fogalom.

A fiatal magyar alkotók körében mégis nagyon népszerű. Miért?

Biró E.: Van olyan munkám, amiről tudtam, soha nem kerül falra, de szerettem volna egybe szerkesztve, és nem csak a gépemen látni. Ez photobookban megvalósítható. Egy anyag lezárásakor különösen fontos, hogy kézbe foghassam. Másik szempont: sok képem kis méretben érvényesül, miközben a szakmában épp uralkodó irány, hogy mindent óriásira és látványosra nyomtatnak. A photobook – talán a laptopok és iPadek méreteinek hatására – a kis felületeket kedveli.

Barta E.: A fiatalabb alkotók kisebb tétben játszhatnak – miközben az alkotói felelősség nem csökken. Valóban erős elvárás, hogy a fotósok mindent műtárgy-minőségben, nagy méretben, paszpartuzva, keretezve, üveg alatt jelenítsenek meg. A photobooknak jóval kisebb a gyártási költsége.

Biró E.: Akinek tényleg szenvedélye a fotózás, és meg is van hozzá a gondolati érettsége, de nincs elég pénze, inkább kisebb papírra nyomtat, és photobookot csinál. A fotózáshoz nem elegendő a készség, a vizuális látásmód, szükség van hozzá gondolati komplexitásra, analizáló képességre is.

Barta E.: A photobook további előnye, hogy rengeteg felhívás és kiállítási lehetőség akad a műfajban. Szent-Iványi Réka photobookja – amely a PIM-es kiállításunkon is látható – például felkerült idén a kasseli Photobook Award 50-es shortlistjére, egyedüli magyarként.

A Margó Fesztiválon a photobook magyarországi premierjét láthatjuk. Hogyan jött létre a kiállítás?

Barta E.: A PIM-beli kiállítás részben a Fiatalok Fotóművészeti Stúdiójában egy évvel ezelőtt elindított photobook-műhely munkáit mutatja meg. Van, aki nem a workshop keretein belül készítette művét, de a jelentős munka helyet kapott. A kiállítás heterogén anyagot ölel át, némelyik photobook a fotóalbum felé közelít, némelyik művészkönyvekre emlékeztet, s vannak magazin jellegű alkotások is.

Pályi Zsófia: Balaton

Biró E.: Megvalósulásában is formabontó a kiállítás, hiszen a könyvek nem polcokon, a fotók nem a falon láthatók, még csak nem is posztamensen, ahol kényelmetlen volna megközelíteni, és nem lehetne lapozni. Célunk, hogy a photobookokat ne szakítsuk ki összefüggéseikből, ne csak egyik oldaluk látszódjon. Polcrendszer helyett tehát olyan bútort használunk, amit az [AU workshop](#) az alkalomra tervezett. Reméltük, hogy a nézők leülnek, lapozgatnak. Miután a kis- vagy akár egypéldányos alkotások eredetiben láthatók, bízunk abban, a bútorrendszer segít ezek megóvásában.

Barta E.: Az AU workshop fiatal magyar építészcsapat, az installáció kialakításakor, megtervezésekor fontos szempont volt, hogy a könyvek befogadása intim térben történjen. A kiállítás is új befogadói ritmust kíván – különbözőképp olvasunk szöveget könyvben és interneten, másként nézünk képet a világhálón, a kiállítótérben vagy nyomtatott könyvben.

Biró E.: Van olyan photobook, aminek alig van köze a könyvhöz, és van, amiben alig van fénykép, mégis mindegyik a fotográfiáról szól!

[1] Gellér Judit, *Fotóalbum vagy fotókönyv. Széljegyzet egy új keletű szó használatáról*, Balkon, 2014/5, 40.

L. Ritók Nóra AZ INTEGRÁCIÓ

Az integráció nehézségei

Programok, viták, nemzetközi kitekintések, elemzések, adaptációk, konferenciák, szakirodalom: az *integráció* kifejezés régen beépült a szaknyelvbe, talán már a köznyelvbe is, vannak gyakorlati tapasztalatok, de átütő sikereket ezen a téren még nem könyvelhetünk el. Sem az oktatásban, sem másutt. Sőt, mintha egyre távolabb kerülnénk a megoldástól.

Hol kellene kezdeni? Az oktatásban? A társadalomban? A helyi kisközösségekben? Lehet-e hatást elérni, ha csak egy területre fókuszálunk? Tartsunk-e a határokat, vagy lépjük át azokat? Mit lehet tenni a szegregátumokban, szegregált iskolákban az integrációért?

Nehéz, nyomasztó kérdések. És egyre nehezebb válaszokat találni.

kapcsolódások nélkül

Talán az a kudarcok oka, hogy maga a probléma sincs rendszerezve. Elszigetelt területeket látunk: oktatás, tanodák, települészámolási programok, lakhatást segítő próbálkozások, közösségfejlesztés (szigorúan pályázati keretek között, nem rendszerszintűen), közmunka, érdekképviselés, prevenciós programok stb. – kapcsolódások nélkül. Leginkább a hatósági eszközök erősödése érzékelhető, és hogy minden innovatív, humánus próbálkozás rendszeridegen, egy-, esetleg kétéves kifutással működik, de esélye sincs, hogy rendszerbe-rendbe épüljön. Így pedig minden törekvés lenullázódik, és elvész a befektetett energia, pénz.

A halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek és családjaik körében végzett esélyteremtő munkánk tapasztalatai alapján igyekszem összefoglalni, bizonyítani az „igazgyöngyös” ideát: csak az egy időben sok ponton történő beavatkozás vezet eredményre.

Bozák Annamária rajza

A szegregáció mai helyzetéről

A szegregálódás folyamata az egyházi iskolák megjelenésével különösen felgyorsult, és olyan településeken is megjelent, ahol korábban nem.

Sokféle szegregáló hatás ismert, a külön iskolai osztályok szervezésétől az egy településen belüli intézmények közötti méltánytalan különbségekig. Ez szinte mindenhol beágyazódott a hagyományokba, az átörökített igazolások azt bizonygatják, hogy mindenkinek jobb így.

a kiskapu

Az „önszegregálódási” folyamat az egyetlen iskolával rendelkező településekre jellemző: olyan intézmények alakultak ki, amelyek képtelenek kezelni a nagy létszámú halmozottan hátrányos helyzetű gyerek gondjait. A jobb társadalmi státuszú szülők – élve a szabad iskolaválasztás jogával – „kimenekítették” gyerekeiket a környező települések iskoláiba. Itt tehát nem új intézmény generálta a folyamatot, hanem egy korábbi, azóta is fennálló gond, az eltérő szocializációból, a szegénységből adódó komplex problémahalmaz iskolai vetülete. A szabad iskolaválasztás adta a kiskaput, és adott könnyen járható utat a nagyobb érdekérvényesítési képességgel rendelkező társadalmi rétegnek, kezeletlenül hagyva a problémákat, amelyeket az oktatási rendszeren belül kellett volna megoldani, másféle stratégiával, módszertannal, költségvetéssel.

A helyzet tovább romlott, amikor az egyházak visszavehettek-átvehettek iskolákat az önkormányzatoktól. Ez a folyamat sok esetben azért eredményezett tömeges iskolaátvételt, mert az akkori önkormányzati és egyházi oktatás finanszírozása között lényeges különbségek mutatkoztak, a költségvetési gondokkal küzdő települések örültek, ha problémáik mérséklődnek. Persze ahol csak egy iskola volt, sok szülő nehezményezte, hogy így nem tudja világnézeti semlegességben nevelni gyermekét. Akik megtehették, át is írták a szomszédos településekre, de a többség megbékélt a helyzettel. Ahol az önkormányzati iskolák mellett alakult egyházi, ott a települési vezetők kommunikációja

szerint „színesedett” az oktatási paletta, ám ahol magas volt a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek aránya – az első pillanattól nyilvánvaló volt –, az új iskola megjelenése és a szabad iskolaválasztás joga együtt szegregáló hatású lett.

eszköz és szándék

Az egyházi iskolák halmozottan hátrányos helyzetű tanulóktól mentes intézmények lettek, míg az önkormányzatiak szegregálódtak. A folyamatot tovább gyorsította és a helyzetet tovább rontotta az iskolák államosítása. Mivel kikerültek az önkormányzatok fennhatósága alól, eltűnt az eszköz és a szándék is a település irányításából, hogy a helyzeten változtassanak. A központosított oktatás nem foglalkozott a problémával, a KLIK működési szempontrendszerében egyelőre nem látni sem a deszegregációt, sem az antiszegregációt, települési koordinációról pedig nem beszélhetünk, mert a kétféle fenntartó, az egyház és az állam ebben a kérdésben helyileg nem működik együtt, és nincs, ami erre kötelezné őket.

Gertner Réka rajza

Természetesen az állami iskolák között is felfedezhető a településen belüli szegregáció. Ám a központi irányítás itt sem tesz lépéseket, úgy tűnik, a helyi, sok esetben politikai érdekek nem integrációpártiak. A KLIK elnézi a szegregált iskolák működését, még saját intézményi struktúráján belül is.

Az alapítványi formában működő iskolák zöme nem a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek felé fordul. Ezek az intézmények alternatív tanterv és az államtól eltérő oktatási struktúra szerint szerveződnek, jelentős anyagi támogatást igényelve a családoktól. Az alapoktatást végző intézmények között alig akad olyan, amelyik a rosszabb társadalmi státuszú családok gyerekeire fókuszál. Az alapítványi iskolák aránya és a költségtérítés miatt ezek az oktatási intézmények a szegregáció szempontjából nem képviselnek számottevő hatást.

emberi jogokat sért

A civil jogvédő szervezetek pereket kezdeményeztek, mert a szegregáció a hazai és az uniós jogrenddel szembemelve alapvető emberi jogokat sért. A bírói döntések kimondják, hogy az adott településeken jogellenesen különítik el a halmozottan hátrányos helyzetű, zömében roma gyerekeket. Egyre több a peres eset, egyre több a jogerős ítélet, ám sok településen még el sem jutottak a feljelentésekig.

Mintha hiányozna a központi szándék, hogy tisztán, az alapoktól vizsgáljuk a helyzetet. Ha elviekben meg is mutatkozik, tényleges intézkedések nem körvonalazódnak. Nem segít a megoldásban az sem, hogy az állam a nyilvánvalóan szegregáló iskola mellett áll ki, bíróság előtt is képviseli álláspontját. Ha nincs központilag jól kommunikált megoldási szándék, a rendszer mindenhol ehhez igazodik, és egyre kendőzetlenebbül vállalják az

elkülönítést, mert a döntéshozók példája felmentést ad. Az első lépés tehát a tisztán érthető állami szándék a deszegregációra és antiszegregációra.

Rendkívül fontos volna az adatelemzés. De nem nyilvánosak az adatok, amelyeknek elemzéséből kiindulva kialakítható lenne a megoldási terv. Az egyházi és állami iskolák halmozottan hátrányos helyzetűekre vonatkozó adatait a KLIK tudná elemezni, és szükség esetén gyors deszegregációs folyamatokat indíthatna.

élhető közeg

Egy település oktatási és egyéb struktúrája csak akkor teremt élhető közeget a lakosságnak, ha a problémamegoldásban és a fejlesztésekben az intézmények fenntartótól függetlenül kiveszik a részüket. Ellenkező esetben csak nőnek a társadalmi egyenlőtlenségek a településen belül is.

Lakatos Jonathán rajza

A viszonyulásról

Érdekes megvizsgálni, miért nem működik az integráció, miért nem tudnak az iskolák tényleges társadalmi hatást elérni.

Azt hiszem, az egyik baj, hogy csak hatni akarunk. Megállapítjuk, hogy nem megfelelően élnek, tanulnak, dolgoznak – persze hozzánk, a többséghez viszonyítva, akik „normálisak” vagyunk. Ők nem azok, tehát hatni kell rájuk.

hatunk

Sokáig próbáltuk, hogy időt, korrepetáló órákat fordítunk rájuk, csak a hatással törődve. Indikátorokkal, százalékokkal, kompetenciaméréssel számoltuk az eredményeket, hogy igazoljuk: eredményesen hatunk. Sok helyen most is hazaküldik a kompetenciamérésről azokat, akik lerontják a százalékokat. Mert az nem lehet, hogy nincs hatás... eredmény... legalább látszólag, a statisztikák szintjén... Mégsem javulnak.

Nem javulnak? Akkor a hatást kell továbbnövelni, kiegészíteni kényszerítő eszközökkel! Az iskola hatóságként kezd működni, hátrébb szorúlnak a pedagógiai módszerek, felerősödnek a büntetés-megtorlás eszközei – hiszen valamit tenni kell, erősebb hatás kell! És közben meg kell védeni azt, aki hat, mert veszélyeztetett: „ezektől” minden kitelik, ki kell dolgozni eljárásokat, iskolán belül és kívül, csökkenteni a büntethetőségi korhatárt, ellenőrizni tovább, jobban, azt is, aki az utcán van, és bent is, jó lesz az iskolaőr, hiszen kell minden, amivel hatni lehet. Rájuk, akik nem akarnak úgy működni, ahogy mi, a többség, a „normális” réteg elvárja.

zavaró tényező

Közben az alannyal, akire hatni kívánunk, nem törődünk. Őt senki sem akarja megérteni; zavaró tényező. Senkit nem érdekel, miért élnek így és miért ezt örökítik tovább – az okokkal senki nem akar érdemben foglalkozni. Csak a lelkiismeretünket próbáljuk megnyugtatni: hiába akarjuk, hogy „normálisan” éljenek, „ezekkel” nem lehet mit kezdeni. Nem értik. És nem csinálják. Bosszantóan nem azt teszik, amit mi akarunk.

A gyerek iskolai viselkedését azonban ez magyarázza. Ahonnan jön, ahol és ahogyan él, onnan nem lehet más. Ezért nem tud figyelni, koncentrálni, ezért agresszív. Ezért lop. Egyszerű okok, de csak az érti meg, aki odamegy, megnézi, és meg is akarja érteni. Megérteni, hogy születésüktől zsigeri szinten épül be valami más, amit meghatároz a nyomorúság, ami másféle tudást ad, más hangsúlyokkal, más értékekkel.

nélkülük nem lehet

De mi úgy akarunk hatni, hogy nem győződünk meg az alany befogadóképességéről, körülményeiről. Nem értjük, hogy nélkülük nem lehet. Változás csak a kettőnk tudásával lesz.

Most csak az egyik oldal működik, egyre erősebben, egyre kirekesztőbben. És félek, a másik oldal passzivitása, a hatások elviselése nem sokáig marad így.

Rostás Tibor rajza

Egy osztályfőnök hívott. Hogy a nyolcadikos lány tizennyolcezerért rendelt ballagási fotókat, és nem fizetik ki. A fotós őt piszkálja, fenyegeti. Kéri, segítsünk, az alapítvány valahogy oldja meg, mert ő marad benne.

ahol laknak

Fura, de már ennek is örülnöm kell. Hogy legalább azért szólnak nekünk, ha fizetni kell. Kérdezem, miért engedte, hogy ennyit rendeljen. Hisz ahol laknak, ott nem elhelyezhető egy fotó sem, a körülmények rémesek, ott leamortizálódik még a képeslap méretű fotó is, nemhogy egy félfives... hisz bútor sincs, csak az a rengeteg gyerek, képkeret sem, még egy tükör sem, aminek a sarkába tűzhetnék... És nem volt pénzük semmire, a ballagószoknyát is mi vettük, meg a virágot... Abnormális dolog ilyen rendelést felvenni...

Próbálta ő behívatni az anyát, mondja, de nem partnerek, be sem ment az iskolába, hiába üzent neki..., és a gyerek meg is bukott, azért is üzent, de semmi...

ha egyszer

Talán, ha egyszer ő megy ki. Oda, a cigánysorra. Ha bemegy hozzájuk. És beszélget velük. Megérti az okokat. Akkor talán megérti az irreális rendelést. Hogy miért akart úgy rendelni, mint a többi. Talán, ha egy kicsit közelebb lép, és elfogadják, le is tudja beszélni őket.

De nem. Ők nem mennek ki. Legfeljebb behívadják. Hisz nincs előírva a családok meglátogatása. Arról meg nem tehetnek, hogy nem partner a szülő. Ők megtették, és meg is teszik a megfelelő lépéseket.

Mondom, akkor legalább nekünk szóljanak. Mert szívesen segítünk. Jó, mondja, majd szól tantestületin, hogy velünk, az Igazgyönggyel együtt kellene működni ezután, mert mi kijárunk. És nekünk megértik.

Örülnöm kellene, hogy felveti. Hiszen hét éve dolgozunk ott, ugyanazokkal a gyerekekkel, akikkel ők. Csak mi másképp.

Szabó Livia rajza

A tanodáról

Nem vagyok híve az intézményeken kívüli megoldásoknak, mert azt gondolom, jó iskola kell, és akkor nincs szükség tanodára. Jól működő családgondozás, védőnői szolgálat kell, és akkor nincs szükség Biztos Kezdet Hátra. Főleg, mert ezek nálunk mindig pályázatokból szerveződnek, és addig tartanak, amíg a projektpénz. Persze, ha megfelelően differenciált volna az oktatás, lenne forrás korrepetálásra, szabadidős tevékenységekre, szakkörökre, ha komolyan vennék a szülői házzal a kapcsolattartást, és létezne a támogatókkal partneri kapcsolat...

furcsa helyzet

Mindenesetre, ha lehetőség adódik, én is pályázatot írok – tanodára. Mert muszáj valamit kitalálni, ami segíthet. Ami a szigorodó, büntető hatásokkal szemben valami mást mutat fel. Többszörösen furcsa helyzet. A tanodának előírásai vannak, és azok nagyon nem illeszkednek a rendszerhez, amihez kapcsolódnia kellene. Sem szemléletben, sem szervezési kérdésekben.

A kistelepüléseken, ahol a probléma a legnagyobb, már rég társulások vannak. A gyerekek napközi után iskolabusszal mennek haza. Ha lesz tanoda, napközi helyett majd oda mennek. De az iskolabusz csak egyszer megy... – tehát vagy mindenki tanodás lesz, vagy nincs megoldva az utaztatás. És ahol nincs ilyen gond, feltehetően az iskola ott sem szívesen adja ki délután a gyerekeket, hiszen akkor a napközis pedagógus munkája feleslegessé válik. A tanoda a pedagógus-álláshelyek miatt az iskola ellenében működhet. Nehéz lesz így partneri viszonyba kerülni. Viszont amire az iskolában kevesebb az idő, például a személyes és társas készségek fejlesztésére, az identitást, az önállóságot, a döntési képességeket, az önbizalmat, az együttműködést, a toleranciát vagy a szolidaritást erősítő-kibontakoztató

gyakorlatokra, játékokra, a tanoda nagyon is jó hely. És nemcsak a hátrányos helyzetű gyerekeknek.

Lehet-e esélyteremtő a tanoda? Talán igen. Mi meg, akik még hisszük, hogy másképp is lehet, odamenekülhetünk.

Magyari Márk rajza

A pedagógusról

Amióta tanítok, sokféle oktatási programot felkaptak már. Van, ami nagy múltú, világhírű és most ért ide, és van, ami hamar elért minket is, majd nyom nélkül viharzott át.

Ami érdekes, hogy ezekből mi épül be tartósan a rendszerbe... – többnyire semmi. Mert olyan módszer, program még nem volt a világon, ami a mi jól megszokott, frontális, poroszos pedagógiai módszerünket kiütötte volna a nyeregből.

Glasgow-ban részt vettem a Big Noise gyermek-vonószenekear első születésnap koncertjén. Kíváncsi voltam, és kissé tamaskodó is, hiszen magam is tanultam hegedülni nyolc évig, és pontosan tudom, mit jelent egy év ezen a hangszeren: a gyerek már rendesen meg tudja tartani a hegedűt, jól fogja a vonót, és pár hangot ki is tud csinálni a hangszerből, lehetőleg csak a húrokat használva. Az ujjakat később sikerül a megfelelő helyre tenni.

a viszonyulás

A koncert lenyűgöző volt. És megerősítette bennem, amit a pályán eltöltött évek után már biztosan tudok: nem a tantárgy, nem a műveltségterület számít a pedagógiában, hanem a viszonyulás. A gyerekekhez.

A nagy teremben vagy ötven kisgyerek ült, hegedűvel. És segítségképpen egy felnőtt fúvósnégyes meg egy zenetanárokból és zeneiskolás növendékekből álló kisebb vonószenekear. Ők – megfelelő hangerőt képviselve – adták a dallamot, vitték a darabot, a kicsik pedig bekapcsolódtak, épp ott, ahol lehetett, épp annyira, amennyire tudtak.

A zenedarabok között egy pedagógus mikrofonnal ment be a kicsik közé, megkérdezte a nevüket, honnan jöttek, és otthon, az ő nyelvükön hogyan mondják, hogy boldog születésnapot. Sorban hallhattuk románul vagy szlovákul, onnan érkezett cigánygyerekektől, de arab fiúcskától is, és volt, aki azt mondta: nem tudja. Ez sem volt gond. A bemutatkozások után mindenki együtt énekelt, szépen, egyre magasabb hangon: happy... happy... happy, majd egyszerre kiabálták: happy birthday, Big Noise! És felállva magasba tartották a kis hegedűiket.

Áramlott az öröm, az összetartozás, az együtt alkotás érzése a gyerekekből. Fegyelmezettek voltak és boldogok. A szülők és a közönség tombolva tapsolt.

sikerélmény

Figyeltem a zenekarvezetőt, aki képes volt magával ragadni az ötven kicsit, megtartani a figyelmüket, a tekintetüket. Amikor a dallamot vivő „nagyok” játszottak, a következő hangot egy nagy rajzlapon mutatta fel, forgatva körben, magasan. A lapon egy kéz látszott, megcsillagozva rajta az ujj, amit éppen le kellett tenni a húrra, és ritmikusan megszólaltatni. Mert a kottaolvasás még nem ment. És láttam a másik pedagógust is, aki hason kúszva mászott a gyerekek között, és segítette húzogatni ritmusra a vonót ott, ahol ez nem ment. Mert mindenkinek kellett a sikerélmény. Hogy átélje az örömet.

Játszottak velük: azt játszották, hogy ők egy zenekar, és a gyerekek elhitték, és hol megfeszülve a figyelemtől, hol boldogan kacagva és kiabálva tettek csodát a félórás koncerten.

Rostás Margaréta rajza

Azt hiszem, ennyi a titok: a pedagógia titka, és az integrációé is. Hinni kell a gyerekekben, élvezni a vele töltött munkát, magunkkal ragadni, játszani, önfelédten, egymást erősítve, és így fejleszteni. Teljesen mindegy, hogy vonószeneke vagy ütőszeneke. Hogy rajzfoglalkozás vagy sportjáték. Hogy mesedramatizálás vagy matematikai játék. A pedagógus személyisége, munkája a lényeg. Hogy mennyire érzi művészetnek, amit csinál..., és persze az is fontos, mennyire hagyják, hogy művészetnek érezhesse azt.

Jó lenne, ha egyszer ezt a döntéshozók is látnák – és belátnák, hogy a művészethez szabadság kell. Önbecsülés. Öröm, egymás támogatása. Kreativitás és annak értékelése. Hogy a pedagógia nem szolgai módon teljesítendő menetrend, aminek a betartatása és adminisztrációja a munka sikerének fokmérője. A pedagógus fokmérője. Kellene, hogy értsék: csak szabad és boldog pedagógus képes szabad és boldog gyerekeket nevelni.

felső kép | Rácz Debóra rajza

A rajzok az [Igazgyöngy Alapítvány és Alapfokú Művészeti Iskola](#) tanulóinak munkái.

Soós Eszter Petronella MENEKÜLTEK ÉS GAZDASÁGI BEVÁNDORLÓK

„Ha Magyarországra jössz, nem veheted el a magyarok munkáját!”, üzenik a magyar kormány plakátjai. Az ellenzéki válaszok viszont azt kérik a Magyarországra jövőktől, „hozzanak egy épeszű miniszterelnököt”, és a magyarokat arra buzdítják, hogy „Ha Magyarországon élsz, legalább Te is tölts ki egy nemzeti konzultációs ívet, mielőtt kimész Ausztriába dolgozni... léccci”. Bár a Magyarországon dúló plakátháborúban kifejezetten vicces epizódok is akadnak, a migráció és a menekültügy korántsem az. A magyar diskurzusban végtelenségig leegyszerűsített érvek mögött bonyolult nemzeti és uniós szabályok, háborúk és számunkra elképzelhetetlen emberi tragédiák állnak. Dr. Nagy Boldizsár nemzetközi jogásszal, az ELTE és a CEU oktatójával beszélgettem.

Tegyünk rendet a fogalmak között! Ki kicsoda? Jogilag létezik gazdasági bevándorló, migráns és politikai menekült?

A jog csak reguláris és irreguláris migrációról beszél. A reguláris migráns szabályosan lép ki a hazájából, majd szabályosan utazik át a tranzitországon, lép be és tartózkodik a célországban. Mind a négy kitétel fontos: ha valaki diákvízummal, szabályosan érkezik a célországba, de feketén pincérmunkát vállal, azonnal irreguláris migránssá válik. Irreguláris migránsnak számít a kényszervándor (a menekült), illetve a klasszikus illegális migráns. Utóbbiakat nevezik okmányok nélkülieknek is. Esetükben az előbbi négy kitételből valamelyik nem, vagy nem szabályosan teljesül. Úgy vélem, a „bevándorló” szó használata megtévesztő, azt sugallja, valaki a hátralevő életét a célországban óhajtja leélni. Ilyen jogilag nem létezik. Félrefordítás. Használjuk inkább a „migráns” szót!

Ön szerint mi az oka, hogy a migrációból hirtelen ekkora politikai vita lett Európában?

Nem most lett nagy vita, bár a sajtó ezt sugallja. A második világháború utáni újjáépítéskor munkaerőhiány jelentkezett. Az ötvenes években a kérdés fordítva merült fel: hogyan hívjunk vendégmunkásokat? Milyen kedvezményeket adjunk, hogy hajlandóak legyenek jönni? Ebben az időszakban beengedték a háborús konfliktusokban a fejlettekkel kollaboráló, a konfliktus elmúltával viszont veszélybe kerülő embereket is, gondolok itt különösen Algéria, később Vietnam esetére. Az Egyesült Királyságban a 60-as évek elejéig a birodalmi polgárok szabályosan letelepedhettek a Nemzetközösségen belül. A bevándorlás-vita ezután a két olajválság idején, a hetvenes években vett új irányt. A vendégmunkások munkahelyeinek jó része feleslegessé vált. Felmerült a dilemma: mi van, ha nem mennek haza? Csakhogy ekkor már nem lehetett őket minden további nélkül elküldeni, mert rendelkeztek a letelepedett külföldi jogállásával, legtöbbjük tudta is biztosítani a megélhetését. Már engedélyezni kellett, hogy hozzák a családjukat, vagy máshonnan hozzanak maguknak házasújságot. Amikor egyébként azt mondták, „menjetez haza!”, sokan tényleg hazamentek. De sokan maradtak. Később, a nyolcvanas évek végén attól félt Európa, mi lesz, ha Gorbacsov útlevelet ad az oroszoknak. Megindulnak nyugatra? Míg a Nyugat korábban az állampolgárok visszatartása miatt bélyegezte meg a vasfüggöny mögötti államokat, most attól tartott, megindulnak a volt szocialista országok polgárai. Az uniós csatlakozás utáni munkavállalási tiltások is erről szóltak: „jöhettek, de még ne gyertek!”. A globalizáció új kihívást jelent, ez tény. Megjelenik például a kínai diaszpóra Európában, jellemzően regulárisan. Kialakulnak láncmigrációs folyamatok. A volt gyarmatosítók továbbra sem tudják megállítani a családdegyesítéseket, ráadásul a Nyugat versenyezni kezd az egyetemistákért, a magasan képzettekért. A hosszú történet lényege, hogy a migráció kérdése folyamatosan napirenden van a háború vége óta.

Hogyan reagált erre a helyzetre Európa, illetve az integráció?

A reguláris migráció esetében a maastrichti szerződés hatályba lépése (1993) a fordulópont. Attól fogva a téma a harmadik pillérbe tartozott, közös érdekű ügynek számított, de nem alkalmazták rá a közösségi jogot és döntéshozatali mechanizmust. Az amszterdami szerződés (1999) viszont módosította a római és a maastrichti szerződéseket, átemelve a migráció ügyét az első pillérbe. Ekkortól lehetett uniós jogot alkotni, és lassan fel is épült a joganyag. A sor a családdegyesítési jogról szóló irányelvvel kezdődött, majd született jogszabály a magasan képzettek („kék kártya”), a kutatók, a diákok, a vállalaton belül áthelyezettek és az idénymunkások migrációjáról. A rendszer szelektív, meghatározza, kik a preferált reguláris migránsok az unióban. A Bizottság az alacsony népszaporulat és az előregedés miatt átfogó szabályozást szeretne már 2000-2001 óta, miközben az Európai Unió működéséről szóló római szerződés kimondja, hogy az unió nem dönt kvótákról. Mivel a kormányok nem értenek egyet a Bizottsággal, kompromisszumként elkezdődött a szektoronkénti szabályozás. Nem kisebb falat az okmányok nélküli vándorokkal szembeni fellépés, amely ugyancsak akkor hatékony, ha az Unió egységesen lép fel a származási országokkal szemben.

A nemzeti szuverenitás rosszul értelmezett felfogásán túl miért érdekeltek a tagállamok ebben a szétagozódott rendszerben?

Mítosz, hogy a szuverenitásnak nélkülözhetetlen eleme a határátlépés és a vándorlás *engedélyezése*. Ezt a mítoszt le akarom dönteni. Kifelé most sem ellenőrzi senki, ki hova megy. Pedig a 19. században a kivándorlás volt a nagy gond, vissza akarták tartani az Amerikába menőket. A 20. században ugyanígy tettek a szocialista államok. Most megfordult a logika. Mindenki úgy csinál, mintha a szuverén attól lenne szuverén, hogy ellenőrzi a határát, pedig az első világháborúig a költözés szabadsága volt a természetes. Az volt az első totális háború, amikor nem hadseregek, hanem népek álltak egymással szemben. Le is zárultak a határok, ezért ma a kiindulópont a röghöz kötöttség: ahol az ember született, ott kell élnie. Minden engedmény kivétel, és elsősorban a célország akaratától függ. Valójában az utazás joga, a beköltözés szabadsága nem sérti a szuverenitást. Persze a terroristát, a kábítószer-kereskedőt meg a fertőző beteget ki kell szűrni, a demenciától szenvedő, elcsatangolt nagypapát vagy a szökő tinédzsert fel kell tartóztatni. A szabad vándorlás joga ugyanakkor nem zárja ki a határok ellenőrzésének fenntartását – éppúgy, ahogyan az az Európai Unióban volt a schengeni térség kialakulása előtt. Ami a tagállamok érdekét illeti, éppen a rosszul értelmezett szuverenitás-fogalom a probléma! Nem igaz, hogy akkor vagyok szuverén, ha magasak a falak és kicsik az ajtók. A római szerződés hatályba lépése és az Unió bővülése után sem dőlt össze a tagállamok szuverenitása.

Akkor sem, amikor a migránsok visszaélnék a szociális szolgáltatásokkal más tagállamok adófizetői terhére? A brit vita lényege mintha ez volna. Közben a szélsőjobb egész Európában azzal érvel, hogy Brüsszel a nemzeteket a bevándorlás elszenvedésére kényszeríti.

Igaz, hogy Brüsszel ragaszkodik a személyek szabad mozgásához, mint a négy szabadság (a tőke, munkaerő, szolgáltatás és az áruk szabad mozgása) egyikéhez. Amikor létrejött az integráció, eleink abból indultak ki, hogy hatékonyabb a rendszer, ha a munkás megy a tőkéhez, s nem a tőke költözik új gyártelep formájában a munkáshoz. Így összességében mindenki jobban jár, minden kiegyenlítődik. Ha elmehet a magyar orvos Angliába a magasabb keresetért, akkor egy idő után ösztöndíjat kap itthon, emelik a bérét, hogy maradjon. Vagyis a régiók

közötti különbség lassan csökken. Minden érvelés, amely rövid távú, kétoldalú egyenlegeket akar vonni, veszélyes, buta, kisstílusú. Az állam, amely korlátozni akarja a munkások érkezését, számon kérhető: „és a Te vállalkozóid mennyit nyertek azon, hogy az idekívánkozó munkás országában befektettek, profitot termeltek?! Mennyi adótöbblet keletkezett ebből a költségvetésedben?!” Kisszerű és pitiáner, aki azt mondja, „ebben a dimenzióban többet teszek be, és visszakerem”. A szegény skót területek például régen többet kaptak fejlesztésre. Ezt a britek mintha elfelejtették volna! Még az is lehet, hogy mindent összeadva a pénzügyi mérleg negatív, de a járulékos előnyöket számolva már nem biztos. A 2004-es bővítés után sok kelet-európai érkezett Nagy-Britanniába. Hitelt érdemlő számítások mutatják, hogy ettől nőtt a brit GDP. Nettó nyertesei voltak a mozgásnak. Egyelőre nem világos, hogy a britek pontosan mit akarnak újraszabályozni, mert az teljes nonszensz, hogy fizetem a járulékot, de nem kapok érte szolgáltatást. Ilyet nyilván nem kívánhatnak. A nem hozzájárulás-alapú juttatásokat meg lehetne vizsgálni, de ha azt mondjuk, mindenkiről gondoskodik az állama, akkor szétszedjük az Uniót. Ráadásul a régiók konvergenciája a szemünk előtt zajlik. A bolgárok átlagfizetése vásárlóerő-paritáson számolva 2000-ben az uniós átlag 29%-a volt, most több mint 40%-a. A szlovéneké megközelíti az uniós átlagot. 20-30 év alatt minimalizálódhatnak a különbségek! S nem állom meg, hogy ne tegyem hozzá: az egész mögött visszatetszést keltő erők állnak. Mert miért nincs az államoknak pénze, ha a GDP nő? Miért nincs háromszor jobb oktatás? Azért, mert az államot foglyul ejtették a gazdagok. A termelékenység és a GDP nő, de a munkások és az alkalmazottak bére stagnál, a nyereséget a társadalom legnagyobb jövedelmű egytizede viszi el.

Beszéljünk most az EU mint egység irreguláris migrációval kapcsolatos politikájáról, elsősorban a menekültügyről!

A konkrét, uniós együttműködést eredményező jogi alapokat az amszterdami szerződés teremtette meg. Az első sorozatot 2005-ig fogadták el, a másodikat 2011-2013 között. Ezek többnyire irányelvek, az átültetésük folyamatban van, ezért az új rendszer idén nyártól lép életbe. A közös joganyag kiemelkedő pillére a dublini

rendszer, amely meghatározza, melyik tagállamnak kell elbírálnia a menedékjogi kérelmet. Az úgynevezett Eurodac-rendelet a dublini egyezmény végrehajtásáról szól. Az elbírálás helyét bizonyos elvek alapján jelölik ki, s az elvek között nem a határátlépés helye az első (fontosabb, hogy él-e valamelyik tagállamban kérelmező, vagy elismert menekült családtag, vagy van-e olyan állam, amely a kérelmezőnek vízumot vagy tartózkodási engedélyt adott). A fogadási feltételekről szóló irányelv meghatározza, mi az a minimum feltételrendszer, amelyet biztosítani kell, ha valaki már beadta a kérelmét. A kvalifikációs irányelv arról szól, hogy ki minősül menekültnek vagy kiegészítő védelemre jogosultnak. Végül az eljárási irányelv meghatározza az eljárás alapvető garanciáit és rögzíti, mikor minősül biztonságosnak a származási ország, mit kell teljesítenie egy „biztonságos harmadik országnak”. Az eljárási irányelv kimondja, hogy mindenkit meg kell hallgatni, tolmácsot és bírósági fellebbezést kell biztosítani, továbbá szavatolja, hogy a kérelmezőnek joga van maradni az első fokú döntésig (azt persze senki nem határozza meg, hogy azt milyen gyorsan kell meghozni).

Mi ebben az egészben a Frontex (az Európai Unió tagállamainak külső határain az operatív együttműködést igazgató ügynökség) szerepe?

Mit várunk a Frontextól? Ne tegyünk úgy, mintha a menekültprobléma megoldása várható lenne tőle! A Frontex nem határőr, hanem koordináló intézmény, amely segít az államoknak felkészülni a határőrizetre. Egy idő után valóban létrehoztak gyors bevetésű csapatokat, de azok csak arra valók, hogy a különösen nagy nyomásnak kitett államoknak segítsenek. Ha elfogadjuk, amit az imént megbeszéltünk, mindegy, mit csinál a Frontex, mert a kérelmezőt *be kell engedni*. Az igazi kérdés, hogy mi történik, ha megjött 300 ember, és tudjuk, hogy ebből 200 nem menekült, viszont hűek akarunk maradni a szabályainkhoz és az értékeinkhez. Ilyenkor egy dolgot lehet tenni: annyi elsőfokú döntéshozót és a fellebbezést elbíráló bírót kell rendelkezésre bocsátani, hogy a teljes eljárás fair módon, érdemi meghallgatásokkal, egy hét alatt lefuthasson mindazok esetében, akik nyilvánvalóan nem menekültek. A kétes esetek bizonyára több időt igényelnek.

Mi történik, ha az illető irregulárisan bent akar maradni az unió területén, beadja a menedékkérelmet, és eltűnik? Ez nem csak az eljárást lefolytató állam számára probléma.

Ha az első meghallgatás alapján a kérelem alaptalannak tűnik, nincs akadálya, hogy az illetőt 72 órára őrizetbe vegyünk. Ha az a vélelem, hogy az illető nem menekült, mert biztonságos származási országból jött, akkor (részben) megfordíthatjuk a bizonyítási kényszert. Az igazi probléma, hogy az államok nem akarják hazaszállítani azokat az irreguláris migránsokat, akikről jogerősen kimondták, hogy nem menekültek. Vagyis az őrizetbe vétel nem igazán elrettentő. Aki hónapok óta úton van, családjá vagyonaát fektette abba, hogy az Unióba jusson, nem fog meghátrálni néhány hét vagy hónapnyi fogság miatt, különösen, ha az életét veszélyeztető országból érkezik. A fogva tartás letelte után mehet tovább. A fogva tartás nemigen ijeszt el senkit. Legfeljebb majd máshol próbálnak a migránsok belépni. A fejlett világban a *napi* népszaporulat (a halálozás és a születés különbsége) 4000 fő, a fejlődő világban 244 000 fő. 18 év múlva ennyi állást kell biztosítani a ma születetteknek naponta, mert ennyivel lesznek többen! Teremtünk mi ennyi állást? Vagy azt várjuk, hogy a fejlődők a saját tőkájukkal teremtsenek ennyit? Amíg ez így van, nincs miről beszélni. Amíg nem teremtünk napi 150–200 000 állást a fejlődő világban, addig jönnek.

Mit kell tudni arról a kvótarendszerről, melyet a magyar kormány sem támogat?

Egyelőre képlékeny a helyzet, mert összesen négy szöveg fog születni, de csak két bizottsági közlemény jelent meg. További kettő decemberben várható. A mostani kettő azt határozza meg, hogy a még el nem döntött kérelmek és kérelmezők közül melyik állam hányat kapjon meg. Nagyjából 40 000 főről beszélünk, ez az összes kérelmező töredéke. A *relocation* azokról szól, akiknek az ügyében még nem döntöttek. A május végi javaslat konkrét szolidaritási intézkedés. A Bizottság szerint a szíriaiak és az afgánok esetében nagy az elismerési ráta, azaz várható, hogy a „szétosztás után” abban az országban, ahol döntenek a kérelmezőkről, nemzetközi védelemben fogják részesíteni őket.

A decemberre várt általános elosztási szabály-javaslatot illetően vannak kérdések: valamelyik ország elismeri a menekült-státuszt, és utána osztjuk szét az elismert menekülteket? Az eljárások 50%-ában viszont nincs szükség védelemre. Elvben annak a terhe a hazaküldés, aki a döntést meghozta. Ha a kérelmezőket szétosztjuk, az eljárást másik állam folytatja le, a hazaküldés feladatát is megkapja?

A másik kvóta a 2015-16-os időszakban megvalósuló áttelepítésről (*resettlement*) szól, ez az a bizonyos 20 000 fő, amelyből Magyarországra bonyolult számítás alapján 307 fő jutna. Decemberre ígéri a Bizottság, hogy általános, 2016 utánra szóló elosztási javaslatot készít az Európai Unió kívülről áttelepítendőkre vonatkozóan.

Erre mondja a migráció által nem érintett tagállamok egy része, hogy az EU támogatását elfogadjuk, legyen kohézió, mezőgazdasági pótlék, de ne jöjjön ide a menekült!

Erre az ellentmondásra fel kell hívni a figyelmet.

Persze, csak ha az egyszeri politikus ül az irodájában, és arról olvas jelentéseket, hogy az iszlamisták arra buzdítanak, a terroristák adják ki magukat menekültnek, könnyű arra jutnia, hogy „kemény kéz és vasököl”, ne jöjjön senki. Ha ugyanis valami baj történik, a politikai felelősség az övé.

Ha egy brit állampolgárságú imám arra buzdítja a híveket, hogy kövessenek el merényleteket, akkor ne engedjük be a briteket?

A politikus fejében valószínűleg az a kérdés, van-e példa a hatékony szűrésre. Van ilyen?

Elméletileg igen, a magyar menekültügyi eljárásnak része az Alkotmányvédelmi Hivatal vizsgálata. Egyébként egy Maldív-szigeteki turistáról honnan tudom, terrorista-e, ha a bolgárok adtak neki schengeni vízumot? Ennyi erővel az összes arab vagy ázsiai turistát megállíthatnánk. Farizeus dolog ez. A 9/11-et elkövetők között hány illegális migráns volt? Pontosan nulla. Akkor tudjuk a rossz szándékot kiszűrni, ha beépülünk a rendszerbe. Lehet paranoiát építeni, de ez a „mindent vagy semmit!” gondolkodásmód teljes hülyeség. Sok országban léteznek erők, amelyek gyűlölik a mai modern nyugati társadalmat. Bármelyikből jöhet bárki.

A paranoia-építésben még a közegészségügyi érvet szokták előadni, például hogy a szub-szaharai térségből hoznak nekünk csúnya betegségeket.

Évente több mint 200 millió ember lép be Európába. Ugyanez a kategória! Úgy csinálunk, mintha nálunk nem volna kergemarhakór. Magyarországon megint terjed a tuberkulózis, akkor a magyarokat tiltsuk ki az Unió többi tagállamából, mert hátha tébécés az illető?

Jogos. Ha más nincs, végső menedékként azt szokták felhozni, hogy a menekültek nem elég képzettek, nem lehet őket integrálni a fejlett, tudásalapú nyugati gazdasági modellbe.

A Németországba érkező menekültek átlagosan ugyanolyan képzettek, ha nem képzettebbek, mint a németek. Elindulni, menekülni ugyanis az tud, aki rendelkezik tudással vagy pénzzel. Ez is egy mítosz.

A vita során a határon túli magyarok is szóba kerültek, mert a kormány azt állította: aki a menekültek

pártját fogja, annak meg kell magyaráznia, miért nem a határon túli magyarokat támogatja.

A menekültügy nem diszkriminál, nem haszonelvű, nem mondhatja, hogy preferálom a kulturálisan és etnikailag hozzám közel állót. Egy a kérdés: a magát menekültnek valló személy élettényei kimerítik-e a definíciót? Ha igen, akkor elismerem. Ezt húzzuk alá kétszer: az állam nem *adja* a menekültstátuszt, hanem *elismeri*. A menekült volt tényekből fakad, nem az elismerő állam nagyvonalúságából.

Jól értem, hogy lehet ezt politikailag habosítani, de alapvetően tiszta helyzettel állunk szemben?

Igen. Csak egy pont problémás. Ha ragaszkodunk ahhoz, hogy be kell léptetni a menekültet, akkor sokan mondják, hogy azok, de valójában nem azok. Erre az én válaszom, hogy legyen az eljárás tisztességes, de gyors. Ha a nem valódi menekültek arról értesülnek, hogy nyolc nap elteltével már otthon is lesznek, elvesztvén az útba fektetett összeget, az visszatartó hatású. De ez sem igazi megoldás. A fejlett világnak segítenie kell a helyben boldogulást a kevésbé fejlett országokban, valamint reguláris vándorlási utakat kell nyitnia az onnan belépni kívánóknak. A migrációs tudomány kimutatta, hogy ha van legális migrációs út, sokan, akik vállalnák az irreguláris migráció kockázatát, inkább a legálisat választják, még akkor is, ha az előfeltételeket támaszt. Ilyenkor exponenciálisan csökken az illegális migráció. Öt irreguláris helyett jön egy reguláris, mert kitanul egy szakmát, rádöbben, hogy otthon is tud dolgozni, nyelvet tanul, megérti, mehet máshova is. Megváltoznak a viszonyai. És még valami: ha van reguláris migráció, könnyebb a körkörös migráció, azaz sokan azok közül, akik ismét jöhetnek egy időre (vagy végleg), hazamennek. Az irreguláris migráns nem mer kilépni, mert tudja, hosszú évekig nem engedik vissza.

Mi ebben a nemzetközi politika szerepe? Líbia összeomlását gyakran látják a mostani nyomás mögött.

Szíriából 4 millió ember jött el, és 6 millióan költöztek el az országon belül. Libanonban 4,5 millió libanoni mellett már 1,2 millió szír él. Ez akkor is nagy nyomás, ha a szub-szaharai térségből nem jön senki. Tényleg azt gondoljuk, hogy Libanonnak egyedül kellene megoldania ezt a problémát? Kétségtelen, Líbia összeomlása felgyorsította és még ellenőrizhetetlenebbé tette a folyamatokat, hiszen Berlusconi még lefizethette Kadhafit, aki cserébe hajlandó volt a hajókat megállítani. Beláthatjuk, ez megint csak kétséges megoldás. Aki ismeri a Líbiát átszelő eritreai, szír vagy Maliból érkező menekültek hazai körülményeit, az nem gondolkodik, hogy miért akarnak jönni, és igazi menekültek-e. Azok. Mert nem akarnak tíz centi vízben állni a börtönben, ahol nem tudnak lefeküdni. Mert nem akarják, hogy bandák vigyék el a gyerekeiket, és nem akarnak otthon talpig csadorban főzőcskézni. Ez ilyen egyszerű.

kép | flickr.com

Horgas Judit KÖZVETÍTÉS AZ ÖTÖDIK NEMZETI FALFUTÓ VERSENYRŐL

– Nem beszlek mágyrul.

Az Ötödik Nemzeti Falfutó Verseny győztese szélesen mosolyogva integetett a kamerába, megveregette a riporter vállát, majd nagyot kortyolt a kezében tartott vizespalackból.

A Nemzeti Tévécsatorna riportere egy pillanatig némán bámult, aztán eszébe jutott, hogy egyenes adásban van, és könnyed félfordulatot téve eltakarta testével a sportolót.

– Kedves nézőink, az Ötödik NEFAV, a Nemzeti Falfutó Verseny győztese a rendkívüli megerőltetés miatt pillanatnyilag nem tud nyilatkozni, de később felkeressük. Addig is tekintsük meg a falfelületet – a kamera a szürke háttérre svenkelt, és a riporter kissé imbolyogva oldalra sasszézott –, ahol a mai nemzeti rekord megszületett. Bár egyszerű betonfalnak tűnik, a speciális bevonatnak köszönhetően a felület igen csúszós, ezért a falfutás komoly fizikai felkészültséget igényel. Mint látják, 2,5 méternél húzódik a zöld sáv, ezt kell a versenyre nevező sportolóknak elérniük.... – a riporter szeme alig észrevehetően megrebbent, mert meglátta a gyártásvezetőt, amint a kamera felé futva messziről integetett: csak beszéljen, beszéljen –..., hogy bekerüljenek a döntőbe. A sáv elérése után szaltóval érnek földet, amelyet a szakmai zsűri pontoz.

Nemzeti Falzárás

A piros sáv az eddigi legjobb eredményt jelzi: 3 méter 26 cm és 7 mm, bizonyára emlékeznek, ezt két évvel ezelőtt érte el egy ásothalmi versenyző, aki kicsiny gyermekként az elsők között úzi nemzeti sportunkat. Mint nézőink is tudják, a NEFAZ, a Nemzeti Falzárás alkalmából megalakult sportklubok... – szeme sarkából figyelte a gyártásvezetőt, ahogy oldalról megragadja a falfutó karját és maga után rángatja –, tehát amikor az országunk határait minden oldalról körülölelő, biztonságos fal két vége végre egyesült, Kormányzónk országszerte falfutó sportklubok alapítását indítványozta, hogy nemzetünk fiataljai az új tömegsportnak köszönhetően még egészségesebbek és erősebbek legyenek. Ki gondolta volna, hogy az új sport olyan népszerűnek bizonyul, hogy ma már a legtöbb kisvárosban nyugdíjas tagozat is működik! Engedjék meg, hogy Kormányzónk beszédéből idézzek egy gondolatot: a falfutás nemcsak a testet, a lelket is erősíti, mert a nemzeti összetartozást, a büszke magyar hont jelképezi, ami... – a riporter ekkor már erősen izzadt, tekintetével a gyártásvezetőt kereste, aki a versenyzővel együtt eltűnt a fal mellé épített stadion főépületében –, nemcsak szép gondolat, de igaz is, és... – önkéntelenül felsóhajtott, mert meglátta a gyártásvezetőt, amint egy másik versenyzőt húz maga után –, mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy végre beszélhetünk a verseny győztesével, aki a mai falfutó versenyen elképesztő eredménnyel jutott a dobogó legfelső fokára...

A stadion médiaszobájában műanyagszéken üldögélt a nyertes. A gyártásvezető sebesen lapozgatta a nevezési papírokat, újra és újra a piros-fehér-zöld mezre pillantva.

– 2768 – morogta – 2768, megvan! – Diadalmasan emelte magasba a papírt, és közelebről is megvizsgálta. – A franc se tudja kibetűzni, mi ez? – förmedt a versenyzőre. – Ki vagy?

– Nem beszlek mágyrul – mosolygott a férfi, kezében az üres vizespalackot forgatva. Hosszú, meztelen lábát a szék alá húzta. – Rasul – bökött a mellére.

– Hogy kerül ez ide? Ki volt az a barom, aki engedte versenyezni? – őrzöngött a gyártásvezető, de a sajtósok lesütötték a szemüket vagy a vállukat vonogatták.

Akkor lépett be az Elnök. Bőrdzsekije ujját könyéig húzta, egyik kezében félig teli műanyagpoharat tartott, és a húsos, szőrös ujjak úgy markolászták a jégkockákkal töltött poharat, mintha minden pillanatban kicsúszhatna a markából. A sajtósok kiszivárogtak a szobából.

- Hoppácska, hát ki ez itt – nézett a versenyzőre, de mert az Elnök soha nem kérdezett, csak kijelentő mondatokban beszélt, a gyártásvezető egy pillanatra elbizonytalanodott. Tudja? Nem tudja?
- Rasul – mosolyodott el a versenyző, és feltápászkodott a műanyag székéből. Most látszódott, milyen magas és vékony. Hosszú, inas testét nyújtóztatta, mint egy elcsigázott zsiráf.

Az Elnök azonban a gyártásvezetőt nézte, és alig észrevehetően megcsóválta a fejét.

- Szabotázs.
- Én... én nem hiszem... félreértés lehet csak – dadogta a gyártásvezető.
- A norvégok. Vagy az amerikaiak... Ejtőernyővel. Majd kiderül. – A Nemzeti Falfutó Sportegyesület (NEFSE) Elnöke kortyolt, és megrázta poharát. A jégkockák halkán csilingeltek.

- Talán csak átfutott... véletlenül... mármint a falon át... a túloldalról. Az eredménye... hihetetlen, 3 méter 86 centi...

Az Elnök csodálkozva húzta össze a szemöldökét.

- 3,86. Az majdnem négy méter.
- Majdnem.
- Nem elég magas.
- Mi?
- A fal. Nem elég magas. Értesítenem kell a Kormányzót.

Az Elnök sarkon fordult.

- És ez? – szólt utána a gyártásvezető. – Mit csináljak vele?

Az Elnök vissza se nézett.

– Rasul – mosolygott a versenyző a gyártásvezetőre, és várakozóan széttárta karját.

Az üres vizespalackot másnap reggel a takarítónő dobta ki.

kép | flickr.com

Szirmai Panni KÖLTÉSZET ÉS KÖRNYÉKE [3]

Első olvasatra talán meglepőnek tűnik, de nagyon is élő költői hagyományról van szó. A végtelen variációs lehetőségeket rejtő kombinatorikai módszerek termékenyen befolyásolták a kísérleti költészet fejlődését. A képköltészeti hagyományok mellett a permutációs módszerekkel létrehozott költészeti kísérletek is foglalkoztatják az alkotókat. Még jóval az automatizmusra képes gépek megjelenése előtt felfedezték, hogy a matematika segítheti a költészetet.

százezer milliárd vers

A valamilyen kombinatorikus elvre épülő „versgépek” a 20. század hatvanas éveitől kaptak (újra) figyelmet, bár már az 1200-as években találunk filozófiai alapokon nyugvó szöveggenerátor-kísérleteket[1], és a műfaj jelentős alkotásai születtek a 16–17. században[2]. A francia Raymond Queneau [3] szerény vállalkásként százezer milliárd vers létrehozását tette lehetővé bárki számára. A vékonyka kötet összesen tíz szonettet tartalmaz, ezeket még a nyomdában csíkokra vágták, így a könyvet lapozgatva a sorok sorrendje tetszőlegessé válik. A [mű online változata](#) (angol és francia nyelven) kipróbálható. A kortárs generatív költészeti alkotások mára szinte kizárólag elektronikus formában léteznek, Queneau 1961-es munkájának értékét tovább növeli a papíralapú kivitel.

Raymond Queneau: Százezer milliárd költemény, toutelaculture.com

Queneau hatása nemcsak a francia irodalomban, hanem az egyetemes kultúraformálás területén is jelentékeny. Alapítóként vett részt az *Oulipo*[4] létrehozásában. A betűszó jelentése: *potenciális költészeti műhely*, ahol főleg francia és belga írók és matematikusok teremtenek együtt bizonyos szabályoknak megfelelő szövegeket. A generatív eszközökkel alkotott szövegek kétféle szabállyal készültek. Egyrészt behatárolt műfajú írások (például palindromok) születtek, másrészt véletlenszerűen vagy legalábbis konkrét cél nélkül manipulálták a szövegeket. A korlátok közé

szorított alkotófolyamat az Oulipo hívei szerint nem csökkenti, épp ellenkezőleg, növeli az alkotói szabadságot, hiszen a keretek találékonyabbá, kreatívabbá tesznek. Queneau *Százezer milliárd költeménye* az Oulipo mozgalom emblematikus alkotása, a meghatározott verssorokból felépülő sok ezer új szonett tökéletesen megfelel az Oulipo-elveknek. Akár az online, akár a papíralapú változatot „forgatjuk”, biztosak lehetünk benne, szinte kizárt, hogy egy szonett visszatérjen, és újra ugyanazt olvassuk. Egyetérthetünk Horváth Iván kijelentésével: lényegében a világirodalom minden szonettjét Queneau írta[5].

A kombinatorika lényege, hogy több szinten variálható, Queneau sorok megváltoztatásával alkot új verset, de ennél kisebb egységekből is felépülhet a kombinatorikus költemény.

Papp Tibor 1994-es *Disztichon Alfája*[6], az első magyar versgenerátor. A versgép 16 milliárd szabályos disztichont képes létrehozni 24 üres mondatszerkezetet és közel 2400 szót tartalmazó adatbázisából. Ekkora mennyiségű vers végigolvasásához még három műszakban is évszázadokra lenne szükség. A *Disztichon Alfa* a magyar nyelv szabályainak megfelelő, ritmikus időmértékes verselésben gyártja a verseket. Ebben az esetben sincs esély, hogy belátható időn belül előjőjön ugyanaz a disztichon.

A Magyar Műhely párizsi magyar avantgárd irodalmi folyóirat alapítójaként is ismert Papp Tibor a kombinatorikus költészet más válfajaiban is kipróbálta magát.

logo-mandala

Ő honosította meg Magyarországon a logo-mandala műfaját. A kifejezés a görög logosz és a szanszkrit mandala szavakból jött létre. Jelentése egyesíti a görög (és keleti keresztény) kultúrkör szó/gondolat értelmezését az indo-tibeti filozófiához köthető „kör” jelentéssel[7].

SIRÁLY

Papp Tibor Logo–Sirály, irodalmijelen.hu

A logo-mandala egészen más elgondoláson alapszik, mint a *Disztichon Alfa*, mégis hasonló eredménnyel jár – meglévő szóstruktúrák kombinációjával hoz létre új értelmezést. Az elnevezés Francis Edeline^[8] szemiológus nevéhez fűződik, aki a kilencvenes években geometrikus konkrét költészeti művekből készített gyűjteményt. A meghatározott centrummal rendelkező, gyakran kör vagy négyzet alakú, szabályos szerkezetű és minden irányból olvasható műveket nevezte logo-mandalának. Edeline elemzése szerint a koncentrikus szerkezet zárt közeget alkot, amelyben egyetlen szó mechanikus ismétlése építi fel a verset, mégpedig úgy, hogy középen egy területet üresen hagy. Emblematikus példa Eugen Gomringer, a konkrét költészet atyjaként tisztelt svájci-bolíviai költő *Csend* című konkrét verse.

silencio silencio silencio
silencio silencio silencio
silencio silencio silencio
silencio silencio silencio
silencio silencio silencio

Eugen Gomringer: Silencio, alanprohm.wordpress.com

Edeline számos költőnél felfedezte a koncentrikus mandala-szerkezetet, de közülük kevesen használták a formát a mandala filozófiai háttérre tett utalásként. Már a klasszikus avantgárd költészet is merített a keleti kultúrák szabályos szerkezetű, meditatív célú alkotásaiból. Itthon Papp Tibor értelmezése és munkái útján került be a (szűkebb) irodalmi köztudatba a logo-mandala műfaja, mára kortárs követőkre is talált. Papp Tibor a logo-mandaláihoz szánt bevezetőben[9] kiemeli, hogy nem könnyen szerzett élményről van szó, a befogadónak hosszás, elmélyült vizsgálat útján válhat világossá az olvasatok többrétű hálózata. Bár a variációk száma nem éri el a *Disztichon Alfa* rekordját, egy-egy logo-mandala estében is sok változat jöhet létre. A központi üresség helyén lévő szó és a „rajta áthaladó” olvasatok minden égtáj irányában új értelmezési lehetőséget nyújtanak.

az elmélkedés műfaja

Papp szándékoltan szellemes szókapcsolatokra épít, így az Edeline-féle koncepció, a koncentrikus szerkezetbe zárt szó monoton ismétlésénél látványosabb, bizonyos tekintetben gazdagabb mű születik. A mandalának is tekinthető képvers egyszerre merít a keleti meditatív hagyományokból és működik kísérleti költeményként[10]. Papp Tibor tehát ezt a szimbolikus tartalmakkal is átszőtt eszmei háttérrel írja felül innovatív logo-mandaláival. Az átalakuló befogadói magatartás a kísérleti költészet más irányzatait is kíséri: nem lehet az addig megszokott kényelmes olvasói hozzáállással szemlélni ezeket a műveket. Az olvasó aktív közreműködése teszi élővé a logo-mandalát. A többirányú olvasatok mellett a kör vagy négyzet tengelyét alkotó szavak önmagukban is érdekes, olykor nehezen értelmezhető jelenségek[11]. Nagy részük palindrom, visszafelé is olvasható szó, így az összes lehetséges változat kipróbálása valóban hosszásabb összpontosítást igényel. „*A logo-mandala az elmélkedés műfaja.*” (Papp Tibor)

A kortárs költészet területén is vannak kísérletező szellemű alkotók, sőt olyanok is, akik éppen a logo-mandalát szemelték ki újító hagyományörzésre. Magolcsay Nagy Gábor[12] logo-mandalájában a Papp-féle szellemes szöszövedék köszön vissza. A koncentrikus szerkezetű művek között eltérő hangulatú versekkel találkozunk. A versírás nehézségeire utal a *Líra meg tükör* című logo-mandala. *Metanoia Park*[13] című kiállításán Pántya Bea animátorral közösen egész világot épített fel a multimediális műfajból.

[LÍRA MEG TÜKÖR]

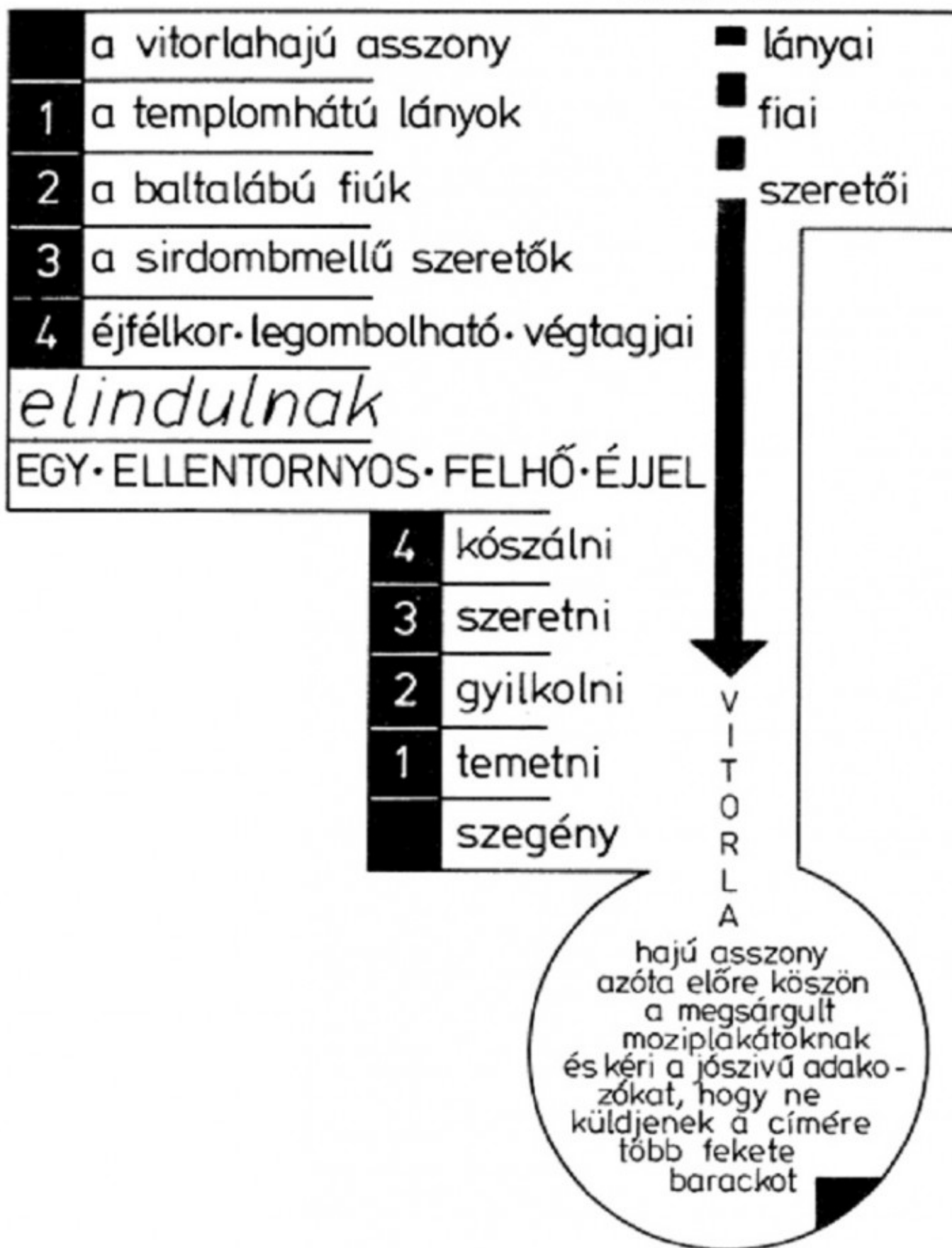
Magolcsay Nagy Gábor: Líra meg tükör, nokredit.hu

Az önmagukba visszatérő, így állandó újraekedésre, újraolvasásra ösztönző logo-mandalák szellemiségével rokon kísérletekkel az ős-hipertext alkotóknál is találkozunk. Az elektronikus irodalom körébe tartozó *hipertext irodalomban* a mű hiperlinkek hálózatának felfedezésével jön létre. Elsősorban a világhálóra épít, de már az internet széles körű elterjedése előtt is íródtak a kombinatorika eszközeit használó, hipertextuális szövegek. Az eddigiekben bemutatott költészeti kísérletek sem nélkülözték a hajlamot a játékosságra, itt viszont olyan területre érkeztünk, ahol az aktív közreműködés és a nyitott, felfedezői szemlélet elengedhetetlen a mű létrehozásához. A hipertext irodalomban „a szöveg újabb dimenziót kap”[14], kilép a linearitásból, így lehetővé válik a szövegen belüli és az onnan kifelé irányuló interakció. Digitális technológiával átszőtt jelenünkben már természetesnek vesszük, ha egy cikkben, tanulmányban „beágyazott” (milyen találó kifejezés!) videóval vagy képpel találkozunk. Pedig ez is hipertext, ahol a szöveg más forrásból származó tartalmakkal bővül. De hogyan kapcsolódik mindez a kombinatorikus költészethez?

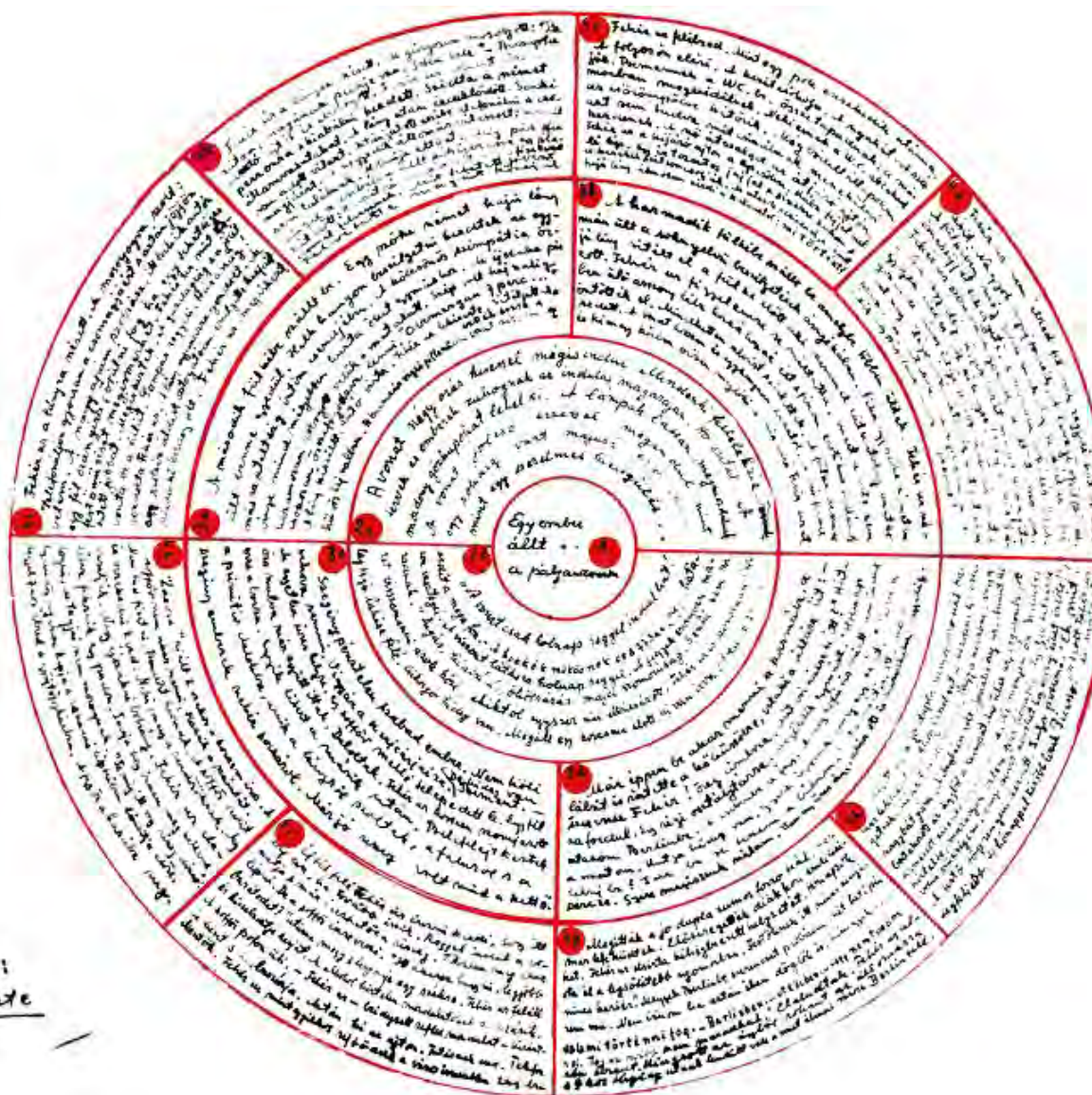
Protohipertextnek nevezzük azokat a műveket, amelyek még nyomtatásban jelentek meg, mégis lehetővé teszik a szövegelemek kombinálhatóságát a művön belül[15]. Ezen a ponton – akár a logo-mandala körszó-játékában – visszatértünk Queneau kombinatorikus szonettgyártó kötetéhez. Ezt a véletlenszerű, vagy éppen meghatározott szabályrendszer szerinti szöveg-kombinációs eljárást számos szerző[16] magáévá tette. Tamkó Sirtó Károly a

síkverstől indult, majd eljutott a variációs szerkezetre alapuló versekig. Tamkó *Balladakészülék* című munkájában a lineáris ballada cselekményét „vizuálisan besűríti” [17], célja a gyorsabb, „korszerűbb”, hatékonyabb olvasás elősegítése.

BALLADA

Eredetileg „villanyversnek” szánta a művet – ma fényreklámnak mondanánk a városi közegben ismert világító fénytestet – de ez végül nem valósult meg. A karakteres, látványos megjelenést a befogadás sebességének („a ballada lezajlási gyorsaságának”^[18]) szolgálatába állítja, a sorok irányított, de tetszőleges sorrendű olvasata véges, de nagy számú variációs lehetőséget teremt. A kombinatorika mint költői eszköz itt nem a végtelenített költészeti „termelést”, inkább a tartalom frappáns változtathatóságát célozza. A húszas évei elején járó, máris tudatos költőként cselekvő Tamkó először glogoizmusnak^[19] nevezi az újonnan feltalált formanyelvre építő, jól körülhatárolt kísérleti költői szellemiséget, ebből a nemzetközileg jobban csengő *Dimenzionista Manifesztum*^[20] lesz. A kombinatorikus költészet szempontjából Tamkó Sirató Károly *Egy éjszaka története* című munkája is érdekes. A logo-mandalák feszes struktúráját idézően kerek szöveg-képződményről van szó, ahol az olvasás iránya szabadon választott, csak a kiindulópont meghatározott.

Tamkó Sirató Károly: Egy éjszaka története, artpool.hu

A képversként is értékelhető alkotás szöveges tartalma – az Artpool jóvoltából – gépelt kéziratként ^[21] is olvasható. Szó sincs azonban logo-mandaláról, a szerző „sugaras szétágazás alakjában alkotott kör-novellának” nevezi a művet, ami – el kell ismerni – találó megnevezés. Az olvasáshoz a kör-novella kézirat formája javasolt, ahol könnyebben követhető, táblázatba rendezett szöveges tartalommal találkozunk. Az egymással határos körszeletek itt a táblázat számozott celláiba kerültek. Római számmal jelölt sorrendben indulhatunk el az első mondattól: „I. EGY EMBER ÁLLT A PÁLYAUDVARON”, majd az olvasást – a kör-novellára is rá-rápillantva római számos sorrendben folytathatjuk. Minden szinten legalább két lehetőség (útélagozás) áll előttünk, szabad választás szerint indulhatunk az egyik vagy a másik felé. Minden esetben értelmes, kerek történetet kapunk, bár a sztori elég eltérően alakul...

tevékeny résztvevő

Ahogy láthattuk, a kombinatorikus költészet a végtelen variációk mellett véges lehetőségeket is kínálhat, és az olvasó szabadon dönt, milyen verset „épít”. Passzív néző helyett tevékeny résztvevőként döntéseivel teszi teljessé a művet.

A technológia rohamos fejlődése nyomán a költészetben hasznosítható lehetőségek köre is szélesedik. A variációs lehetőségekre építő kombinatorikus költészet elektronikus rokonai a számítógépes költészet körébe tartoznak.[22] Többé-kevésbé értelmes szövegeket gyárthatunk az Oulipo[23] elveit követő online versgenerátorokkal is. Többféle játékos szövegalkotási eszközt kipróbálhatunk, akár Shakespeare stílusában is generálhatunk verssorokat ([The Electronic Muse](#)), vagy megadott adatbázisból építhetünk fel többsoros költeményt ([The Headline News](#)).

A gépköltészet ellenzői[24] elsősorban a lelketlenséget rótták fel az innovatív találmánynak, pedig a (számítógéppel vagy analóg módon) generált költemények mögött is mindig ott az ember, aki megírja a programot, betáplálja a szabályokat és egyáltalán, előáll az ötlettel. A gép magától nem kezd versírásba. A kombinatorikus költészeti eljárások – bár még nem élvezik a hagyományos elismerést – teljes értékű műalkotásokat hoznak létre. Minden esetben a befogadó és „tervező” közös szellemi termékéről beszélhetünk, hiszen anélkül, hogy valaki aktivizálná az eszközt, nem születik generált vers. Az interaktív együttműködések útján létrejövő költészet a (ma oly népszerű) közösségi alkotás kiváló példája.

**[1] Raimundus Lullus: *Ars Magna* 1275 (Forrás: Nádori Zsófia: *Gödel tétele a kombinatorikus költészetben. A kombinatorikus költészet mint formális rendszer*, IN: Ponticulus Hungaricus, 2009. 3. szám
http://members.iif.hu/visontay/ponticulus/rovatok/hidverok/nador_godel.html**

- [2] Gottfried Wilhelm Leibniz: *A kombinatorikus művészetéről* (1666) című értekezésében meghatározza a kombinatorikára épülő művészet alaptételeit. Forrás: Horváth Iván: *Magyarok Bábelben – Számítógépes költészet*.
<http://magyar-irodalom.elte.hu/babel/2120.htm>
- [3] Cent mille milliards de poèmes, Gallimard, 1961.
- [4] „Ouvroir de littérature potentielle”. Alapító tagok: Raymond Queneau és François Le Lionnais, további tagok: Georges Perec, Italo Calvino, Oskar Pastior, Jean Lescure, Jacques Roubaud. Az Oulipo ötlete eredetileg a Patafizikus Kollégium Kísérleti irodalmi szemináriumán született meg. (Forrás: <http://www.litera.hu/hirek/szojatekosok>)
- [5] Horváth Iván: *Magyarok Bábelben – Számítógépes költészet*.
<http://magyar-irodalom.elte.hu/babel/2120.htm>
- [6] Papp Tibor: *Disztichon Alfa. Az első magyar automatikus versgenerátor*, Magyar Műhely Kiadó, 1994.
<http://mek.oszk.hu/11700/11744/pdf/11744.pdf>
- [7] Kelényi Béla: *Szó-körökben körbeszéd. Papp Tibor logo-mandaláiról*, Új forrás, 1998. 5.
<http://www.jamk.hu/ujforras/980512.htm>
- [8] Francis Edeline (1930) a liége-i egyetemen működő, belga szemiotikusokból álló Groupe μ körébe tartozó író és szemiotikus.
- [9] Papp Tibor: *Generált versek és logo-mandalák*, Belvárosi Könyvkiadó, 2001
- [10] Kelényi Béla: *Szó-körökben körbeszéd. Papp Tibor logo-mandaláiról*, Új forrás, 1998. 5.
<http://www.jamk.hu/ujforras/980512.htm>
- [11] Kelemen Erzsébet: *Gondolati generálás – meditatív irodalmi műfajok. Papp Tibor logo-mandalái*, Kortárs 2009. 4. <http://www.kortaronline.hu/regiweb/0904/belso.html>
- [12] Magolcsay Nagy Gábor (1981 Miskolc) költő, zeneszerző.
- [13] Metanoia Park, kArton Galéria, Budapest, 2014. április 3. – május 3.
Megnyitóbeszéd: <http://www.prae.hu/article/7166-a-megteresz-kertje/>
- [14] Józsa Péter: *Irodalom a digitális közegben*. <http://mek.niif.hu/02300/02313/html/>
- [15] Józsa Péter: *Irodalom a digitális közegben*.
<http://mek.niif.hu/02300/02313/html/szakd4.htm>
- [16] Italo Calvino *Az egymást keresztező sorsok kastélya* című könyvének felépítése a *Tarot-kártya csomag 78 lapjának összefüggéseire alapszik*. (forrás: Józsa Péter, *Irodalom a digitális közegben*. <http://mek.niif.hu/02300/02313/html/szakd4.htm>)
- [17] Sós Dóra: *Dimenzionista művészet. A hálózat fogságában*. Előadás a Pesti Bölcsész Akadémián. ELTE, 2015.14.29.
- [18] Az első dimenzionista album: 1966
(<http://www.artpool.hu/TamkoSirato/parizsban15.html>)
- [19] *A Glogoista Manifesztum* megjelent: Tamkó Sirató Károly *Papírember c.* verseskötetének függelékéeként (1928, Tevan, Békéscsaba) online hozzáférhető az Artpool Archívumban: <http://www.artpool.hu/TamkoSirato/glogoizmus.html>
- [20] Charles Sirató: *Dimenzionista Manifesztum*, Párizs, 1936
online hozzáférhető az Artpool Archívumban: <http://www.artpool.hu/TamkoSirato/manifeszt.html>
- [21] Tamkó Sirató Károly: *Egy éjszaka története c.* 1929-ben készült “sugaras szétágazás alakjában alkotott planista kör-novellájának” lineáris formában való előadása.
<http://www.artpool.hu/TamkoSirato/ejszakaK.html>
- [22] Jorge Luiz Antonio: *The Digital Poetry Genre. Emerging Language Practices*.
<http://epc.buffalo.edu/eazines/elp-old/issue-1/digital-poetry-genre.php>
- [23] Oulipoems. Millie Niss és Martha Deed munkája.
- [24] Szombathy Bálint: *A konkrét költészet útjai, Új Symposion, Újvidék, 1977.*

Handi Péter ERN MALLEY VERSEI

Az ötödik világrész kultúráját, a késlekedő nagykorúsodást is, sokáig az angol gyarmati státusz befolyásolta. Amikor az európai művészetben az avantgárd különféle irányai és iskolái úgyszólván uralták a „mezőnyt”, az ausztrál társadalom kultúréhségét még bőven kielégítette az akadémiai táplálék, a klasszicizmus meg a romantika.

szalonképtelen

A múlt század negyvenes éveiben a dél-ausztráliai Adelaidban élő Max Harris szűk körben ismert, kis példányszámú irodalmi magazint szerkesztett, az Angry Penguinst (Mérgező pingvinek). A lap elsőként feszegette a konzervatív formákat. Olyan stílusforradalmat kezdeményezett, amely ugyanakkor őrzi az „ausztrál identitást” is. Próbálkozásai – ahogy a hasonló törekvések a világ minden tájékán – kemény falba ütköztek, és a költészet megújítóját nemegyszer nevetség tárgyává tették. Hiszen még a szabad vers is szalonképtelen volt.

1943 őszén Max Harris a reggeli posta átnézésékor vastag borítékra lelt, benne egy kötegnyi gyűrtött csomagolópapíron kézzel írt versek. Meg egy levél, bizonyos Ethel Malley aláírással. Hogy a küldött verseket huszonöt évesen meghalt bátyja, Ern Malley holmijai között találta, és úgy gondolta, elküldi a szerkesztőnek, minthogy ő maga nem ért a versekhez...

Harris először csak átfutotta a küldeményt, félretette, később újra és újra elolvasta, mert rádöbben, hogy kiforrott, modern, elemi erejű költő művei ezek. A mélyről jövő érzéseket például a sorok váratlan újrendezésével, a „szokásos” formák üdítő elhagyásával fejezi ki. A szürrealizmus érkezett a szerkesztő asztalára.

Angry Penguins

1944 Autumn Number
to Commemorate

the
Australian
Poet

Ern Malley

*"I said to my love (who is lying)
Dear we shall never be that orb
Perched on the sole Arabian Tree"*

*"(Here the peacock blinks the eyes
of his multipennate tail.)"*

Painting by Sidney Nolan.

Max Harris érkezettnek találta az időt, hogy előrukkoljon Ern Malley verseivel. A zseniálisnak érzett fiatalember hagyatékát lobogtatta a konzervatívokkal vívott harcában. A jószemű szerkesztő saját diadalának szánva az Ern Malley-verseket különszámban hozta, a fedőlapot az ausztrál avantgárd későbbi ikonikus festője, Sydney Nolan készítette, a halott költő absztrakt arcképével.

előjöttek a farbával

Az Angry Penguins különszámának megjelenése után két konzervatív, egyébként ugyancsak fiatal költő, James McAuley és Harold Stewart előjöttek a farbával: Ern Malley „verseit” ők ütötték össze egy nap alatt, találomra tallózva különböző szövegekből. Maga a „költő” fiktív alak, sohasem létezett, akárcsak nővére, Ethel – a

Harrisnak írt levelet is ők komponálták. Harris nem hitte el. Magán detektívvel ellenőriztette Ethel Malley sydneyi lakcímét, amely a borítékon szerepelt, de a nyomozó jelentette, hogy a cím valóban fiktív, az illető neve a választópolgári jegyzéken sem található.

Max Harrison évekig nevettek.

McAuley és Stewart valaha Harris iskolatársai voltak. Ám ők szenvedélyesen hirdették a klasszikus irodalom maradványát és fölényét. A mőkán túl visszavonhatatlanul bizonyítani akarták, hogy a modernizmus szemfényvesztés.

Garry Sheard: Ern Malley feltámadása

Az Ern Malley-affér azonban nem az irodalmi csalások, beugratások egyike. Először is nagyobb hatása volt, mint általában a vicceknek. Évtizedig akadályozta az ausztrál költészetben a kísérletezést, kerékkötője volt az *Új* befogadásának. És most jön a fordulat: a fiktív Ern Malley művei nagyon jó versek. A két rászédő, McAuley és Stewart önkéntelenül, éppen deklarált szándékuk ellenére, műveket alkottak, s megteremtették az ausztrál szürrealizmust! Fegyverük visszafelé sült el. Az ötödik földrészén azóta Max Harris, James McAuley és Harold Stewart az ausztrál irodalom jelesei. Ern Malley versei pedig kötetben is megjelentek. Hát hogy van ez? Ami megtörtént – Füst Milán szavaival –, *látomás és indulat* volt a művészetben?

felső kép | Sidney Nolan portréképe Ern Malleyről

Németh Bálint EMELT SZINTŰ GYAKORLATOK

lesz, mire újabb szárnycsapásba kezdesz, de apádat sehogy sem tudod meggyőzni az álom mélységéről.”

(Marno János: Daidal)

Sohasem ültél repülön, mégis repülsz. Irányított álom, úgy veszel részt benne, akár egy uralkodó, aki éppen frissen szerzett hatalma határait méri fel. Mert konok gyakorlataid végül is beérték, nappali tudatod magára ébredt alvás közben, és most bármi lehet, apró galacsinná gyúrhatod össze a falakat, vagy egyetlen rövid paranccsal ideszólíthatod, aki már régóta nincs. De te ezúttal is a legkisebb ellenállás felé haladsz, óvatosan elrugaskodsz tehát, és engeded magad sodródni, felfelé. Fokozatosan veszed át a vezérlést, pontról pontra sajátítod el ennek az idegen, mégis otthonos fizikának a törvényeit, megismerve talajvesztettséged felemelő erejét. Gyorsan tanulsz, nemsokára magabiztosan suhansz néhány méterrel gyerekkorod faluja felett, ügyesen kerülgetve a Kossuth utca villanypóznáit. Fényük azonban finoman megkarcol, s a szelíd incselkedés virtuóz mutatványra sarkall. Hirtelen alábuksz, végtelenül közel kerülsz a földhöz, aztán újra felszállsz, mámorosan szelve a kocsonyás levegőt. Hogy éber elméd túlzott önhittsége vagy az öntudatlanság lenézett szívóereje okozza-e, nem tudni, de következő mutatványod után elveszíted az irányítást álmod felett, és képességeiddel, új logikáddal együtt beleolvadsz abba a forró tagolatlanságba, ahonnan valószínűleg származol. Autóbusz motorjának zúgására ébredsz néhány évvel később, úgy tűnik, elbóbiskoltál munkába menet. A nap a szemedbe tűz, ideje hát összeszedned magad – mindjárt kezdődik a reggeli műszak a repülőtéri boltban.

kép | fotoblur.com

Somfai Anna TURBULENCIA

Régóta vár erre a pillanatra. Elhelyezkedik a szürkére koptatott plüss ülésben, és ügyetlenül próbálja becsatolni a biztonsági övet, végre megvan, elégedetten hátradől. Örül, hogy az ablak mellett kapott helyet, egy reptéri dobozépületen kívül nem sokat lát, pedig szeretne mindent látni, azt szeretné, hogy a tér kitáguljon körülötte.

ferde horizont

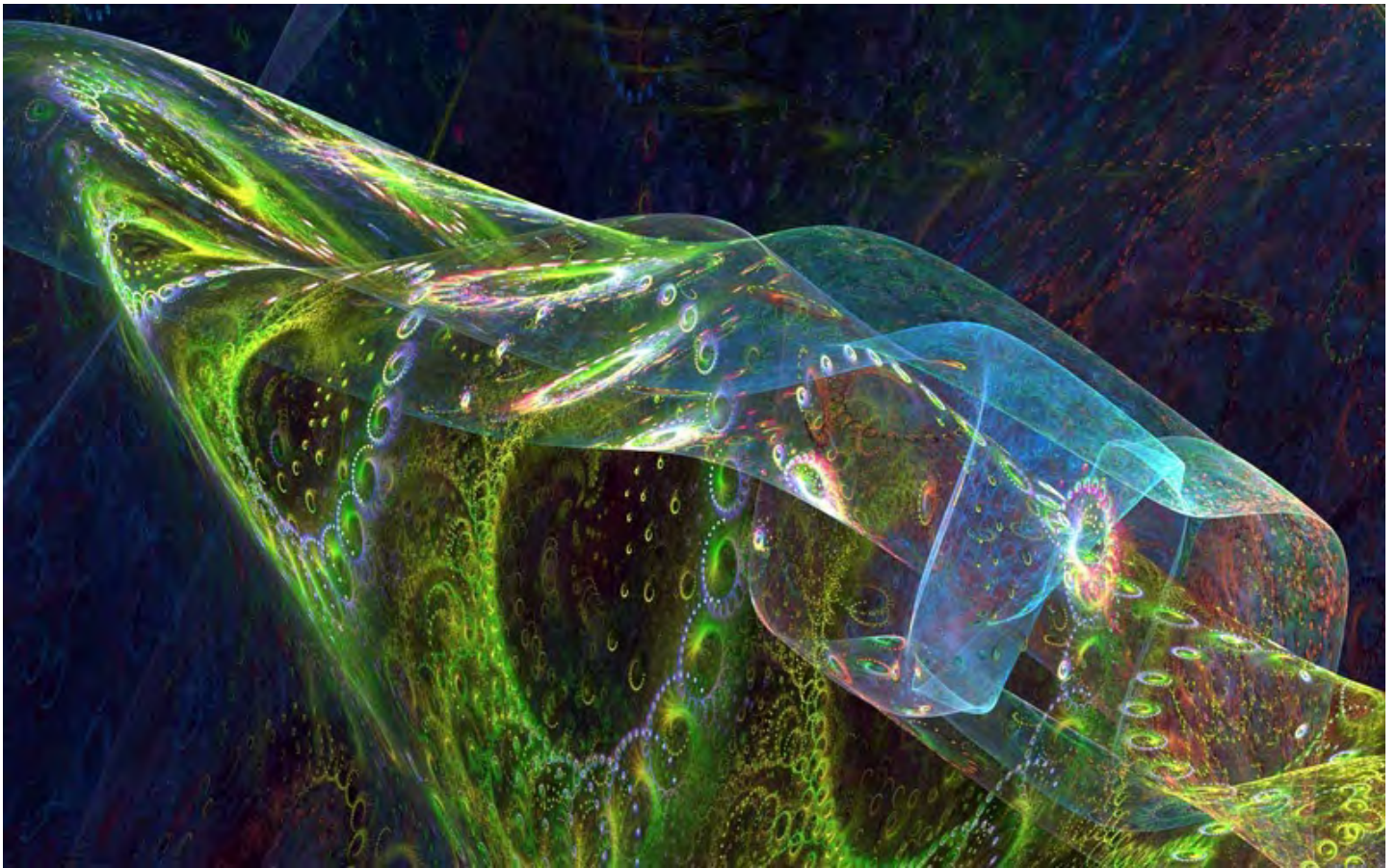
Nem fél a felszállástól, tudja, hogyan működik a repülőgép, tanulta, hogy ha az előremutató sebességkomponens elég nagy, a felhajtóerő megemeli a gépet, épp most emeli, kicsit megrázkódik, esőfelhőbe kerültek. A ferde horizont zavarja, de ahogy feljebb repülnek, a szürkén gomolygó ködből kibukkannak a valószínűtlen kékségbe. Alattuk a felhőket mintha tejszínhabból fújták volna, az öveket ki lehet kapcsolni, kér egy cappuccinót.

Felhajtóerő kell, gondolja, hogy maga mögött hagyhassa az albérletét, a sorban állást a postán, a kifizetetlen számlákat, a mogorva sarki boltost, a faltokban málló vakolatot a szürke házfalakon, a lökdösődést felszálláskor a buszon, a banyatankot húzó nénikéket, a lepusztult kórházi folyosókat és a zsebbe dugott hálapénzt, a parkokat, ahol nyáron a fű sárgára aszott a forróságtól, a padokon alvó hajléktalanokat, a kutyapiszkot a járdán, a rántott húst vasárnaponként, az apja kérdéseit, hogy mi lesz belőle, az anyja kérdését, hogy mikor akar gyereket, a rokonok kérdéseit, hogy van-e már komolyabb barátja.

utálja ezt a szót

Nincs, amióta Péter tavaly elment, Londonba költözött, kit érdekel Péter, most azt tehet, amit szeretne, tessék, kiöntötte a cappuccinót. Igen, egyedül él, szingli lett, utálja ezt a szót, nem is akar rágondolni. Törölgeti a szalvétával, nem lesz elég, elővesz egy zsebkendőt is. Kislányom, vigyél zsebkendőt, mondta az anyja, és telepakolta a hátizsákját, rakott bele szendvicset, túrórudit, mentolos cukorkát és még ki tudja, mit. A zsebkendő az most éppen jól jön, pedig nem akart magával hozni semmit, csak a kedvenc verseskötetét tette be az útra.

Légörvénybe kerültek, öveket becsatolni. Tudja, mi az a turbulencia, ezt is tanulta, s hogy nem értik, miképpen keletkezik. Egyszer csak lesz, kialakul, szinte váratlanul, akár a villamoson megjelenő ellenőrök, jegyeket, bérleteket kérek. Most persze van jegye, bár inkább ne lenne, rázkódik a gép, nem gondolta, hogy a hatalmas repülőt úgy dobálják ide-oda a légörvények, mintha papírból hajtogatták volna. A gyomra furcsán remeg, csak nem fogok félni, gondolja, dehogy, vagyis csak egy kicsit, mennyire kicsit, nagyon kicsit, vagy inkább kicsit nagyon. Hiába küzd ellene, elhatalmasodik rajta a pánik.

ha most hal meg

Arra gondol – pedig jobb volna nem gondolni rá, de mégiscsak gondolja –, hogy mi a valószínűsége egy repülőgép lezuhanásának. Nem tudja megbecsülni, túl sok tényezőt nem ismer. Mindenképpen kisebb, mint egy autóbaleseté, dönti el, egészen kicsi lehet, de nem nulla. Különösen, ha erős turbulenciába kerül. Körülnéz, vajon a többiek mit csinálnak, a legtöbben az üres eget kémlelik, egy apáca kinézetű nő rózsafüzért morzsol. Úristen, mi lesz, ha most hal meg, pedig az élete most kezdődne igazán, legalábbis ha nem zuhannak le. Nem is a haláltól fél, hanem a semmibe zuhanástól.

A mellette ülő férfi az újságjába mélyed, a középső sorban egy nő leereszti a könyvét és rámosolyog. Nyilván mert látszik rajta, hogy fél, bár próbálja nem mutatni. Zavarában lehajol a hátizsákjához, kotorászik benne, keresi a mentolos cukorkát, amit az anyja rátukmált. Elszopogatja, akkor talán megnyugszik. Most hálás az anyjának, a cukorka miatt. Nem találja, lehet, hogy mégsem hozta el. Kétségbeesetten keresi, mint valami mentőövbe, kapaszkodik a cukor gondolatába, mi lesz, ha nem találja, kislányom, rendesen csomagolj, beleakad a keze a verseskötetbe. Kiveszi, ha már megtalálta, tessék, meglett a cukrosdoboz is, pont alatta volt.

az egyetlen

Bekap egy mentolos cukrot, közben kinyitja a könyvet. Az orrát megcsapja a naptej illata, egyszer rácsöppent, amikor a Duna-parton napozott, hiába törölte le, beivódott a kötés apró szövetszálacskáiba. Ült a rakparton, tőprengett, kavicsokat keresett, kacsázni. Egyenként a tenyerébe vette, végigsimította, válogatott a

legszebbekből. Némelyik kerek volt, lapos, sima, messzire lehetett hajítani, sokáig pattogott, az érdekesebbek és formátlanabbak csak néhányszor repültek fel a vízről, mielőtt végleg elmerültek. Ha most ott volna, bámulná a csillámló vizet, megint beszívna a folyó ismerős illatát. Gyűrögeti a lap szélét, arra gondol, egy darabig ez lesz az egyetlen magyar könyve, beteszi könyvjelzőnek a beszállókártyát.

Sípolás, kigyullad a zöld jelzőfény, kicsatolhatja a biztonsági övet. Észre sem vette, mikor maradt abba a rázkódás. Kinéz, tiszta az ég, mintha valaki kékitőt oldott volna bele. A pilóta bemondja, hogy megkezdődik a leszállás. Ereszkednek, nézi az ismeretlen tájat, most egészen olyan a repülés, amilyennek mindig is képzelte, élénkzöld és barna parcellák váltakoznak, tágas a tér, messzire ellátni. Ha megérkezik, felhívja az anyját. Megköszöni a mentolos cukorkát, és azt mondja majd, hogy volt egy kis turbulencia, de azért jól utazott.

kép | miriadna.com, deviantart.net

Jovánczay Edit SZÁRNYAM HELYE

Emlékszem, dzsesszbalettre jártam.

A tanárnő kiabált, hogy

engedjem már le a vállam.

Pedig én nem is... föl se húztam...

Csak a csontom állt ki furcsán.

Nem tehettem róla. Forogtam tovább

a poros parketten, és elképzelttem, egyszer

a két hegyes kis csontból kinő

a szárnyam... nézhetnek majd...

Balettórára mégsem mentem többé.

Az volt az utolsó alkalom.

Nem ez az egyetlen

köddé vált álmom,

van belőlük egész halom,

de még ma is,

ha próbafülkében állok,

s a tükör kiabál, hogy

a blúz a vállamon sehogy sem áll...

Nézem a két furcsa csonkot,

és szavakra várok,

melyek nem bántanak.

Belőlük majd lépcsőt építek

föl a felhőig, és még tovább,

hogy megnézzem, mi lehet ott,

az ég mögött. Felfejtem a fény

mentén a varrást, és csak ülök

a hasadék szélén, lóbálom

a lábam. Figyelem, ahogy szép

lassan végül mégiscsak kinő

a szárnyam. Akkor leszálok

a földre, s egy színpadon,

a csöndben táncolok.

Ivány Balázs ÖNKÉNTÉLEN

micsoda önkéntelen bizalommal rügyeznek idén is a fák
úr és magma határolt térfogatban oszlik el illatuk
röppenve s aztán száradnak nyárrá a hónapok repedt medrében
el innen el kiáltják átszellemült arccal életünk áruló piaci kofák
pipacs legyen a színe e végérvényes elszakadásnak vagy püspöklila
ül fekszik áll később elengedni látszik a szerelem a kapcsokat
lánc lehull köldökszinór elomlik lüktetés tompulása metsz
élve szállunk a földgömb felszínével párhuzamosan majd arra merőlegesen amint
simult hullámok tébolyító nyugalma borítja a felmárt horizontot már

kép | [flickr.com](https://www.flickr.com/photos/ivadybalazs/)

Kovács Gábor **BŰN, ISTEN, EMBER, ÁLLAT, GÉP**

„ (...) és olyanok léztek mint az Isten: jónak és gonosznak tudói” – a Teremtés könyvében a kígyó alakjában megjelenő kísértő jósolja ezt enigmatikusan – igencsak nehezen megfejthető rejtvény elé állítva az embert. Vajon miért kapcsolódik össze a bűnnel – az ősbűnnel – a jó és a rossz megkülönböztetési képessége? Hát nem ez teszi emberré – Isten képmásává – az embert? Nem a morális belátás képessége miatt különbözik az ember a többi teremtménytől? Ha az ember bűnös, akkor bűnében a Teremtő is részes, mert ő írta a paradicsombeli darabba a kígyó szerepét – mondja felháborodottan a maga rezignált szkepticizmusában nagyon is kortársunknak tetsző Omar Khajjám:

*Ki testté gyúrtad a föld rút sarát
s kinek kígyó volt aljas cimborád:
az Ember bűne a Te bűnöd is:
bocsáss meg néki – s Ő is megbocsát!*

/Omar Khajjám: Rubáját, Szabó Lőrinc fordítása/

Paul Ricoeur szerint a bibliai *emberi állapot* paradoxona a szabadság és a bűn lehetőségének elválaszthatatlanságát jeleníti meg.^[1] Magyarázatot ad arra, miként kerülhetett az abszolút jó Isten világába a bűn. A keresztény teológia számára ez kezdetektől fogas kérdés: ha feltételezünk egy Istennel szembenálló gonosz princípiumot a rossz okaként, olyasféle vallási dualizmusnál kötünk ki, mint a perzsa zoroasztrizmus. Isten eszerint nem a világegyetem mindenható teremtője, hiszen a szorító másik sarkában ott áll a hatalomban hozzá mérhető nehézfiú, kettejük különbsége tulajdonképpen csak annyi, hogy egyikük fehér, másikuk fekete mezt visel. A két fél között időtlen idők óta folyó meccsnek nincs abszolút és végérvényes nyertese: hol egyik, hol másik nyer egy-egy menetet, de aztán újra kezdődik a küzdelem: a nagy kozmikus körforgás hajtómotorja éppen ez: fény és sötétség soha véget nem érő párviadala. Ebben a metafizikai konstrukcióban nemigen lehet szó üdvtörténetről, s a bűnnek is más a státusza, mint a monoteizmusban. A zsidó-keresztény vallási tradíció mélyrétegeiben – ezt éppen a teremtéstörténet bizonyítja – ott lappang ez a dualizmus, de Lucifer bukott angyallá stilizálásával végül sikerül úrrá lenni a problémán.

Am nem kevés fejtörést okozott a keresztény teológia számára a másik megoldás: a bűn eredeztetése az ember szabad cselekvéséből. Hogyan egyeztethető ez össze az isteni mindenhatóság részének tekintett abszolút előrelátás képességével? Ha Isten előre látta az ember bűnbeesését, miért nem alakította úgy a dolgokat, hogy ne történhessék meg? Ha pedig nem látta előre, akkor megint csak az abszolút előrelátás, a mindenhatóság szenved csorbát. Az idős és pesszimista Szent Ágostonnál a bűnbeesés pillanata töréspont: az ember előtte képes volt dönteni és cselekedni anélkül, hogy bűnt követne el, a bukás után – megromlott természettel – erre képtelen. A szabadság az eredendő bűn elkövetése előtt a távolmaradás szabadsága volt a bűntől, ezt követően

összekapcsolódott azzal. Ha nem így volna, nem indulna be az üdvtörténet: nem lenne megváltás, borulna az egész metafizikai építmény.

teremtésmítosz

Számunkra ebből a mai napig tartó és fölöttébb szubtilis – ám korántsem öncélú – morálteológiai vitából moralitás és szabadság összekapcsolódása a legérdekesebb. Ennek a látszólag nagyon elvont problémának komoly gyakorlati, ökológiai és bioetikai következményei lettek. A bibliai teremtésmítosz – noha csak egy, bár fontos momentum a soktényezős szituációban, s nem lehet mindent ezzel magyarázni, ahogyan Lynn White teszi^[2] – megrajzolja azt a metafizikai keretet, amelyben az európai, zsidó-keresztény gyökerű civilizáció etikai viszonyulása a természethez elnyeri a maga helyi értékét. A történet kijelöli az ember helyét a természet rendjében. Hasonlatossá válik teremtményéhez, miközben szembekerül az állatvilággal. Kétféle értelemben is: csak neki van halhatatlan lelke, és kizárólag ő rendelkezik a szabadság képességével. A kettő összefügg. Az állatoknak nincsen lelkük, ebből következően nem szabadok.

Nem képesek morálisan minősíthető cselekedetekre. Nem áll hatalmukban sem jót, sem rosszat elkövetni. Így esetükben nem lehet bűnről vagy gonoszságról beszélni: amit tesznek, morálisan semleges. Az ember és a lelketlen állatok viszonya is kívül esik a moralitás szféráján, a rovásukra elkövetett kegyetlenség nem bűn: az állatok nem tekintendők morális személynek, velük kapcsolatban nem kell morális megfontolásokat érvényesíteni.

Ennek vészterhes következményei csak az újkor századaiban mutatkoznak meg, a középkorban ugyanis az elvont teológiai spekuláció és a hétköznapi tudat – amint arra Gurevics orosz történész rámutat^[3] – jelentősen különbözik egymástól. Az igen szívós, búvópatakként továbbélő, pogány eredetű animizmus sok tekintetben oldotta a monoteizmust, átjárhatóvá téve az ember és állat közötti határt. A népi képzeletben, a hétköznapi tudatban vagy éppen a középkori művészetben az emberi gonoszság hagyományosan állati – bestialitásként jelenik meg. A bűnnel végletesen terhelt gonoszságot állati formában képzelik el: a hívőre leselkedő, őt elveszejteni akaró démonok a középkori képzeletvilágban torz, állati szörnyek. Ebbe nyilván erősen belejátszottak a középkori létviszonyok is. Krónikák gyakorta tudósítanak arról, mennyire valóságos volt a ragadozók jelentette veszély az Európát borító hatalmas erdőségekben. A kor embere felettébb elcsodálkozott volna a természet leigázásának újkori programján. Az állat ontológiai státusza bizonytalan és paradox: Isten teremtménye, ártatlan és büntelen lény, ugyanakkor a gonoszság megtestesítője, a radikális Másik, az embertől idegen kreatúra.

Ebbe az ambivalenciába az is bőven 'belefért', hogy a középkori ember az állatokat jogi személynek tekintse, pereket lehetett ellenük indítani, ha megkárosították a termést, elpusztították a megművelt földet. Számos ilyen per jegyzőkönyve maradt fenn. Ezekben bevett gyakorlatnak számított, hogy az állatokat – az emberi alperesekhez hasonlóan – beidézik a bíróságra, védőt rendelnek ki melléjük, aki körültekintően és lelkiismeretesen képviseli védencai érdekeit.[4] Nemegyszer hoznak felmentő ítéleteket, amelyben hangsúlyozzák, hogy Isten teremtményeiről van szó, akiknek joguk van az élethez, de előfordul ennek ellenkezője is; az állatokat kártevésükért elítélik s kiátkozzák. Arra is van példa, hogy a felperes faluközösség egyezkedni próbál a beperelt kártevőkkel, s egy másik területet kínál fel számukra élőhelyként, miközben az állatok ügyvédje ellenőrzi, hogy ez a csereterület valóban alkalmas hely-e védencai számára.

a gubbiói vérfarkas

Assisi Szent Ferenc alakja azért érdekes, mert működése – végül is zárványnak bizonyuló – kísérlet, hogy a természettel szembeni animisztikus–holisztikus attitűdöt beemelje a teológiai szférába. Ferencnél a szolidaritás az egész teremtett világra vonatkozik – ha ez nem volna anakronisztikus, azt is mondhatnánk, hogy premodern, naiv Föld-etikáról van szó –, Nap-fivéréről, Hold-nővéréről, Szél-öcséről beszél, mi több, prédikál a kabócáknak és a halaknak, akik jámbor figyelemmel, áhítatosan csüggnék szavain. Alapvető pedagógiai célzata is van: az eretnekeket akarja igaz hitre téríteni, ez azonban nem csökkenti a gesztus jelentőségét. A Ferenc tetteit elbeszélő *Fioretti* legszebb gyöngyszeme alighanem a várost pusztító gubbiói vérfarkas esete. A szent, hírül véve a farkas által elkövetett gázságokat, személyesen feddi meg az állatot, az pedig – mi mást tehetne – megbánja bűneit, magába száll, s kéz-, illetve mancsfogással pecsételi meg ígéretét. A jószág ezután elballag Ferencsel a város

piacára, ahol épületes prédikáció után szabályos szerződést köt a városi közösséggel, a város meg haláláig tartó apanázst biztosít a korábban oly sok kárt okozó fenevadnak, mert örökre lemond a vérengzésről. A könyv tudósít arról, hogy a szerződést mindkét fél becsülettel megtartotta; a farkas mindennap bekocogott a városba ellátmányért, s olyannyira megszelídült, hogy egyetlen kutya sem ugatta meg, s a város lakói fölöttébb sajnálkoztak, amikor két év múlva végelgyengülésben jobblétre szenderült. A meghunyászkodott fenevad fényesen hirdette az Úr dicsőségét.[5]

Az újkor korai századaiban végképp elillant az esély, hogy a Ferenc-féle magatartás a hétköznapi viselkedést meghatározó civilizációs mintává váljék. Komplex folyamat volt ez, amelynek elemei a kapitalizmustól és a középkori civilizációt károsító vallásháborúktól az újkori természettudományig fölerősítették egymást; olyan világtörténetileg egyedülálló konstellációt hozva létre, amely megteremtette a modern világot. Sokan hangsúlyozzák, milyen szerepe volt az átalakulásban az új tudománynak, illetve az új világképnek. Lewis Mumford egyenesen intellektuális imperializmusról beszél, amely az emberen kívüli világot leigázásra váró, meghódítandó területnek tekintette, s kulcsszava a hatalom volt.[6] A kor vezető tudománya, a mechanika átfogó világkép mátrixává lett, segítségével mindent gépezetként lehetett értelmezni, a világmindenségtől az állatokig; az antik eredetű, élő kozmosz vízióját a világegyetem nagy órájának képe váltotta fel, Istent a masinériát gondozó órásmester szerepére kárhoztatva. Az új felfogásban az állatok bonyolult, Isten teremtette szerkezetek. Ez teljesen nyilvánvaló – mondja Descartes –, akik már láttak ember alkotta automatákat, azok „az állati testet gépnek fogják tekinteni, amely, mint Isten kezének műve, hasonlíthatatlanul jobban elrendezett, és sokkal csodálatosabb mozgásokat végez, mint akármelyik, amelyet az emberek feltalálhatnak.”[7] Az ember alapvetően különbözik az állatoktól, mert értelmes és halhatatlan lelke van, mondja majd az analitikus és a módszeres gondolkodást a legfontosabb emberi képességnek tekintő karteziánizmus. Jóllehet maga Descartes árnyaltabb álláspontot képviselt, ebben a gondolatkörben mozogva levonható a következtetés: az állatok bonyolult automaták lévén nem képesek szenvedésre.[8]

a szabadság képessége

A karteziánus racionalizmus előfeltevéseit megkérdőjelező romantika egyik előfutára, Rousseau ambivalens álláspontot képvisel: úgy véli, bár az állatok nem rendelkeznek az értelem s az ebből fakadó szabadság képességével, mégis érzőképeséggel felruházott isteni teremtmények, akikkel szemben az embernek kötelezettségei vannak, végső soron tehát ő is bonyolult szerkezetű gépekről gondolkodik. Egyetért ugyan azzal, hogy az ember is gép, de úgy találja – metafizikai és morális megfontolás után –, hogy az *állat-gép* és az *ember-gép* között éppen a szabadság képessége az alapvető különbség: „Úgy látom az állatok valamennyien leleményes gépek csupán, melyeket a természet érzékekkel ruházott, hogy képesek legyenek ellátni magukat, és bizonyos fokig védekezni tudjanak mindazzal szemben, ami pusztulásukat okozhatja, vagy zavarhatja őket. Ugyanezt látom az emberi gép esetében is, azzal a különbséggel, hogy az állat minden cselekedete egyedül a természet műve, az ember viszont hozzájárul cselekedeteihez, amennyiben szabadon cselekszik.”[9]

A romantika a felvilágosodás elvont karteziánus racionalitásának ellenlábasként az általánossal az egyedit, az ésszel szemben az érzelmet, a mechanizmus műviségével szemben a természet organikus voltát állította szembe. De ami megtörtént, nem lehetett visszacsinálni – ahogyan James Burke a szokásos brit pragmatizmussal a francia forradalomról megjegyezte: a baj már megesett, nincs mit tenni –, a 18. században induló, s a következőben csúcsebességet elérő technológiai fejlődés sodrában az addig jól definiálható fogalmak körvonalai elmosódnak, legtöbb esetben újradefiniálásra szorulnak.

egy akasztott ember

Mary Shelley *Frankenstein*-könyve 1818-ban jelent meg: a jól ismert és később a populáris kultúra szerves részévé vált mű több egyszerű neogótikus horrorsztorinál. A háttorzongató történet mögött a természetes és a mesterséges közötti határ átjárhatóságának problémája, illetve a technológia használatával óhatatlanul felmerülő morális dilemmák – mai szóhasználattal *bioetikai kérdések* – rajzolódnak ki. Mary Shelley megelőlegezi a dilemmákat, amik a gőzgép korában éppen csak felvetődtek, s amelyek majd a biotechnológia korában válnak aktuálissá. Mégis, szükség volt hozzá a korabeli tudományra is. Elterjedt vélekedés, hogy a történethez az inspirációt – a német folklórból ismert kísértetsztorik mellett – Andrew Ure (1778–1857), a glasgow-i egyetem professzorának egy akasztott ember holttestén végzett kísérletei adták.^[10]

A könyv főhőse, Victor Frankenstein a tudomány adta eszközök segítségével az isteni teremtést akarja megismételni: hullák szerveiből mesterséges embert hoz létre. Frankenstein Mary Shelley számára a modern idők Prométheusza, s korántsem pozitív figura, inkább a modern világ mértéket vesztett hübrisze, az 'istentelen' tudomány képviselője, aki gögijében nem számol azzal, hogy teremténye kiszabadulhat ellenőrzése alól. Az író sugallta tanulság egyértelmű: a tudomány nemcsak áldás. A történetben erős a morális dimenzió. Amikor a

szörny találkozik a tudóssal, teremtője szemére veti felelősségét. A mesterséges teremtmény nem bűnös, tetteinek mozgatórugója csupán az önfenntartási ösztön. „Az élet, bár lehet, nem más, mint kínok halmaza, kedves nekem, s meg is fogom védeni. Ne feledd, te alkottál erősebbre, mint tenmagad vagy. Magasabb vagyok, mint te, s tagjaim hajlékonyabbak. (...) Emlékezz rá, én a teremtményed vagyok. Ádámoknak kéne lennem, de olyan vagyok, mint a bukott angyal, akit megfosztasz minden örömtől, pedig nem is tett semmi rosszat. Mindenütt boldogságot látok, s ebből csak én vagyok visszavonhatatlanul kirekesztve. Én jót akartam, és jó voltam. A nyomorúság faragott belőlem démont. Tégy boldoggá, s megint érényes leszek.”^[11]

A viktoriánus gondolkodók általános vélekedése, hogy az organikus és a gépi princípium metafizikai szembenállásának kozmikus korszakában élnek. A skót Thomas Carlyle ezt nagyon világosan megfogalmazza: „Ha arra kényszerülnénk, hogy korunkat egyetlen jelzővel jellemezzük, abba a kísértésbe esnénk, hogy ne heroikus, vallási, filozófiai vagy morális korszaknak nevezzük, hanem mindenekelőtt mechanikusnak. Ez a Gépezet korszaka, a szó belső és külső értelmében.”^[12]

micsoda veszteség

A gépi–organikus oppozíció a viktoriánus irodalom és filozófia gyakori toposza ^[13]. John Stuart Mill is meghatározónak látja: „Még ha lennének ily olyan gépek – ember formájú automaták –, amelyek tudnának házat építeni, gabonát vetni, pereskedni, sőt templomokat emelni és imádkozni is, képzeljük el, micsoda veszteség lenne ezekre kicserélni akár azokat a férfiakat és nőket, akik ma benépesítik földünk legcivilizáltabb részeit, noha e férfiak és nők minden bizonnyal csupán tökéletlen mintapéldányai azoknak, akiket a természet létre tud és létre is fog hozni. Az ember nem minta után készült gép, amelyet úgy lehet működtetni, ahogy előírják neki, hanem olyan fa, amely az őt élővé tevő belső ösztönzéseknek megfelelően akarja koronáját minden irányban növelni és fejleszteni.”^[14]

Est betua in mari que grece aspido delone dicitur Aspido ul
 Latine u aspido testicudo. Cetero etiam dicta. ob *lente.*
 immunitate corporis. est enim sicut ille q̄ exepit

Jóllehet a Frankenstein-történet éppenséggel azt példázta, hogy a modern technológia segítségével átjárhatóvá válik a mesterséges és természetes közötti határ, a század második felében a darwinizmus térhódításával párhuzamosan egyre többen próbálkoznak az etikai értékek felülvizsgálatával. Például a Nietzsche által halottnak deklarált Isten és a felettebb ellentmondásosnak bizonyuló emberi természet helyett a külső természetben próbálják megtalálni. Minden attól függ azonban, hogy milyen természetképet konstruálunk magunknak.

ideológiai igazolás

Mert a különböző természetképekből egymással szöges ellentétben álló etikákat lehet levezetni. Míg Kropotkin a kölcsönös segítséget tartja a legfőbb természeti törvénynek, s ezt teszi elsődleges etikai elvvé, a szociáldarwinisták természetképében szakadatlan élethalálharc zajlik. Az agyarak és karmok véres csatája az evolúció legfőbb hajtómotorja. A helyes emberi viselkedést szabályozó etikai maximát a túlélésért folytatott élethalálharcban vélik föllelni.[15] Mumford joggal írja, hogy Darwin elméletének népszerűségét az a társadalmi környezet is magyarázza, amely az értelmezőket körülvette. Az állítólagos természeti élethalálharc nem a természetben zajló folyamatok modellálása, hanem a 19. századi kapitalizmus társadalmi valóságának a természetbe vetítése, és egyben legitimálása. A természetes kiválasztódás szociáldarwinista interpretációja a korabeli ipari társadalom mohóságát, könyörtelenségét és embertelenségét szentesítette. Ideológiai igazolást adott a század végi imperializmusnak, menlevelet a gyarmati kizsákmányolásra, a bennszülöttek gyötrésére. Hiszen mindez a természet parancsaként értelmezett törvény átültetése a társadalmi gyakorlatba: az erősebb, életképebb faj maga alá gyűri a gyengébbet, az életképtelent.[16] Darwin sem volt teljesen vétlen abban, hogy koncepciója erre az értelmezésre is lehetőséget adott – állítja Mumford. Nem tett ugyanis különbséget a túlélés ténye – amely az egyéni képességek mellett számos egyéb tényező függvénye – s a biológiai fejlődés fogalma, a körülményeknek megfelelő alkalmasság és a tökéletesedés között. Kortársai számára egy fölöttébb népszerűnek bizonyuló mitológia konstruktőre lett.

Gép, ember, természet viszonyának problémája az első világháború után különös élességgel vetődött fel. Ez volt az emberiség első, totális technológiai háborúja, amely materiálisan és kulturálisan megalapozta napjaink globális techno-civilizációját. A modern nagyvárosi folklórban a hullák szöveteiből összefércelt szörny-ember mellett megjelent az ember és gép szimbiózisából születő *cyborg*, vele a lélekvesztés motívuma. S a kínzó kérdés: félelmünk vagy csodálatunk tárgyát kell-e látnunk a gépben?

A weimari Németországnak kiemelt szerepe volt a történetben. A háború utáni modernitáskrisziss sajátos nagyító-lencseként funkcionált: megnövelte, új dimenzióba helyezte a századvégi modernitáskritikát; ami akkor keveseket izgató elitista gondolati játék vagy ifjúsági szubkultúra volt,[17] most világszellemként, általános korhangulatként jelentkezett. Legismertebb és legnépszerűbb kifejezője a *kultúra–civilizáció* ellentétpárjára épülő spengleri történetfilozófia.[18] A *Nyugat alkonyának* első kötete 1920-ban bestseller lett. A német olvasók úgy érezték, róluk szól. A befogadást megkönnyítette a könyv közérthető és szuggesztív stílusa, ami távol állt a német filozófia homályosságától. Spengler piacképesen fogalmazta meg a német kultúrkritikából kinövő és a konzervatív forradalom eszmekörében megmártózó gondolatokat.[19] Nincs nála közvetlen ökológia, de fő strukturáló elve kultúra és civilizáció ellentéte, a természeti és mesterséges világ, az organikus és mechanikus létszféra, lélek és szellem éles szembeállítás.

a fausti feltaláló

Spengler víziójában elkerülhetetlenül beköszönt az új cézárizmus kora, amikor is a pénz urai a történelem süllyesztőjébe kerülnek, s felváltja őket a föld és a vér hatalmát megtestesítő új elit.[20] Organicista társadalmi vízió és antiindividualista kollektívizmus azonban nem járt együtt: Spenglernél a majdani új elit legfontosabb erénye, a romantika hősmítoszáinak modern visszfénye, a heroizmus. A racionalizmus elutasítása és a modern technológia igénye között feszülő ellentmondás feloldása, hogy a gép megjelenését nem a mechanikus rációból eredeztette, hanem a feltaláló organikus-intuitív teremtő aktusából vezette le. Spengler szerint a gép a Nyugat fausti dinamizmusának terméke, benne a hatalom akarása testesül meg: „(...) a fausti technika valami egészen más (...) azért nyomul be a természetbe, hogy *uralkodjon* fölötte. (...) A fausti feltaláló és felfedező teljesen egyedülálló jelenség. Akaratának őseréje, vízióinak megvilágító ereje, gyakorlati gondolkodásának acélos

energiája azok számára, akik idegen kultúrából néznek rá, kísérteties és érthetetlen (...) A *scientia experimentalis* – ahogy annak idején Roger Bacon a természetkutatást definiálta –, amely a természetnek emelőkkel és csigákkal való erőszakos vallatásával kezdte, ma gyárkérményekkel és aknatornyokkal borított területek formájában áll előttünk. (...) Újra és újra csak nem tudtak ellenállni ennek a becsvágnak: kicsikarni Istentől titkát, hogy maguk válhassanak Istenné. (...) A gép az ördög szerszáma: mindig is így érezték ezt az igazi hívők. (...) Kolumbuszt és Kopernikust a távcső, a mikroszkóp, a kémiai elemek és végül a korai barokk technikai eljárásainak hatalmas tömege követi.

De követi – a racionalizmussal együtt – a gőzgép feltalálása is, ami mindent felborít (...) A természet egészen eddig szolgálatot teljesített, most rabszolgaként igába hajtják (...) A gépek határozzák meg az emberi élet értékét. A munka válik az etikai gondolkodás központi kategóriájává.”[21]

poszthumán világ

A technicizálódás az ember természetből való kiszakadásának következménye. Jól látja az uralom igényének hübrisz-jellegét, ám ez koránt sincs ellenére. Nem tagadja nosztalgiáját a középkor kisvárosi világa után, amelyben az emberi kéz műve még szervesen simul a természetbe –, de lelkesülten ecseteli a földkerekséget behálózó technológia nagyszerűségét[22]; Marinettit idéző eufóriával jeleníti meg a *poszthumán* világot: „Tolakodó és felfelé törő, és éppen ezért a gótikával mélyen rokon életérzés ez (...) Mámorittas lélek akarja átszelni a teret és az időt. Megnevezhetetlen vágy csal határtalan távlatokba. Az ember szeretne eloldódni a földtől, egybeolvadni a végtelennel, leküzdeni a test kötöttségeit és a világűrben a csillagok között keringeni. Amit annak idején Szent

Bernát izzó, hevült áhítata keresett, amit Grünewald és Rembrandt háttereiben megfestett, és Beethoven utolsó vonósnégyeseinek éteri hangzásaiban megénekelte, az tér vissza megint a találmányok hosszú sorának átszellemült mámorában. (...) ezért a kínzó becsvágy a rekordok és meghódíthatlan lehetőségek után; ezért jönnek létre óriási csarnokok az óriási gépek számára, hatalmas hajók és hídfesztávolságok, eszelős építkezések fel a felhőkig (...) És ezek a gépek a maguk megformáltságában egyre embertelenebbekké, egyre aszkétikusabbakká, misztikusabbakká, ezoterikusabbakká válnak. Az egész földet behálózzák finom erőik, áramlataik, feszültségeik végtelen szövedékével.”[23]

Mindebből Spengler számára szociáldarwinista etika következik. A technika és ember kapcsolatát tárgyaló kései írásának központi motívuma a modern gépi technológia. Szó sincsen itt természettörvényként érvényesülő kooperációról a fajok között. A domináns viszony: ragadozó és környezete, amiben a környezet az ember életét biztosító, neki az erősebb jogán járó zsákmány. A modern technológia a spengleri koncepcióban lényegében ugyanezt a célt szolgálja, végső soron a biológikumban gyökerezik, jóllehet kiteljesedése kulturális konstelláció függvénye. Valódi lehetőségeinek kibontakoztatására csak a fausti kultúrában van mód.[24] A feltaláló-konstruktőr a fausti mágus egyenes ági leszármazottja, aki a föld misztikus hatalmait a megfelelő varázsigékkel mozgósítja.[25] A technológia tehát újra varázssal telíti a kihűlt, laposan racionalista és unalmasan haszonelvű világot. Nem az a célja, hogy biztonságosabbá és kényelmesebbé tegye az életet, éppen ellenkezőleg: az erők korát hozza el, amelyben a gyenge legfeljebb feltétlen engedelmességgel hódoló szolgáló lehet.

nyugodt tekintet

Spengler – egyébként egyetemista korában zoológiát hallgatott, s egy elveszett dolgozata a látás szerveinek kifejlődésével foglalkozott[26] – pályája vége felé írt technikafilozófiai esszéjében összekapcsolja az ember ragadozó mivoltát és a látást: „*Márpedig az ember ragadozó. (...) A ragadozó mozgó élet legmagasabb formája. (...) A ragadozó szeme kijelöli a célt. (...) A látásnak e módjában, amely csak a legnemesebb ragadozókra jellemző – a növényevőknek, például a patásoknak oldalt álló szemük van, melyek mindegyike *perspektíva nélküli* benyomást ad – már ott van az *uralkodás* eszméje. A világ képe: *uralkodás* a környezeten a szem által. (...) Végtelen hatalom honol e messzire néző, nyugodt tekintetben; a *főlény* és az *igazi hatalom* tudatán alapuló szabadságérzés, valamint annak biztos tudata, hogy nem lesz a zsákmánya senkinek. Mert zsákmány a világ! S e tényből nőtt ki végül is az ember kultúrája.*”[27]

A technikafilozófus Spengler alapvető ellentmondásba keveredik a kultúrmorfológus Spenglerrel: kultúrfilozófiáját az organikus kultúra és a mechanikus civilizáció szembenállására alapozza, technikafilozófiájában viszont a technológia naturalizálásával eltünteti a természetes és a mesterséges szféra közötti szakadékot. Heideggernek igaza van: Spengler a Nietzsche-féle Übermensch-etikát naturalizálja.

Ernst Jünger – a korabeli német kultúrkritika népszerű alakja – ugyancsak arra a következtetésre jut, hogy a természeti erőként megjelenített technológiával vívott világháború legfőbb következménye az organikus és mechanikus különbségének eltűnése.[28] A háború utáni helyzet nem végleges: a világ átmeneti állapotban van: egyszerre műhely és múzeum, egyszerre vannak jelen egy anakronisztikus régi korszak relikviái és egy új még félkész szerkezeti elemei. Központi fogalma a *Gestalt*, olyan alak vagy forma, amely egy történelmi korszakot jellemez, egyfajta totalitás.[29] Afféle ősmintaként kívül áll a történelmen, miközben meghatározza az adott kor alapmintázatát. Az átmeneti időszakban a régi, eltűnőfélben lévő polgár *Gestaltja* és a felemelkedő munkás *Gestaltja* között folyik a harc. Munkás és polgár világa alapvetően különbözik. A jövő a munkásé, akin Jünger távolról sem a burzsoá társadalom alávetettjét érti; az új korszak világtörténelmi típusa ő, egyszerre harcos és dolgozó, benne testesül meg az új *Gestalt*, történelmi küldetése az új világ felépítése, amelynek ő az igazi ura. A munka Jüngernél metafizikai jelleget ölt, az egész univerzumot betöltő ontológiai dinamizmusként jelenik meg – ott van az emberi kéz, a szívdobogás, a kultúra és a művészet ritmusában, az atomok és a csillagok mozgásában. A régi, polgári korszak fogalmai és az ezek közötti ellentétek többé nem érvényesek. Igaz ez az individuum és a tömeg, szabadság és szolgaság, természet és kultúra, vér és morál, ész és ösztön anakronisztikus szembeállítására. Az individuumot felváltó típus lényege éppen a polgári individualitás meghaladása.[30]

vér és rög

A típus jellemzően maszkkal takarja egyediségét – a katonák gázmaszkja és a női smink egyaránt ezt a célt szolgálja. A munkás korszakában a társadalmi viszonylatok többé nem mechanikusak és szerződészerűk, hanem organikusak és elementárisak, nem a vértelen humanisztikus morál, hanem a vérben és rögben

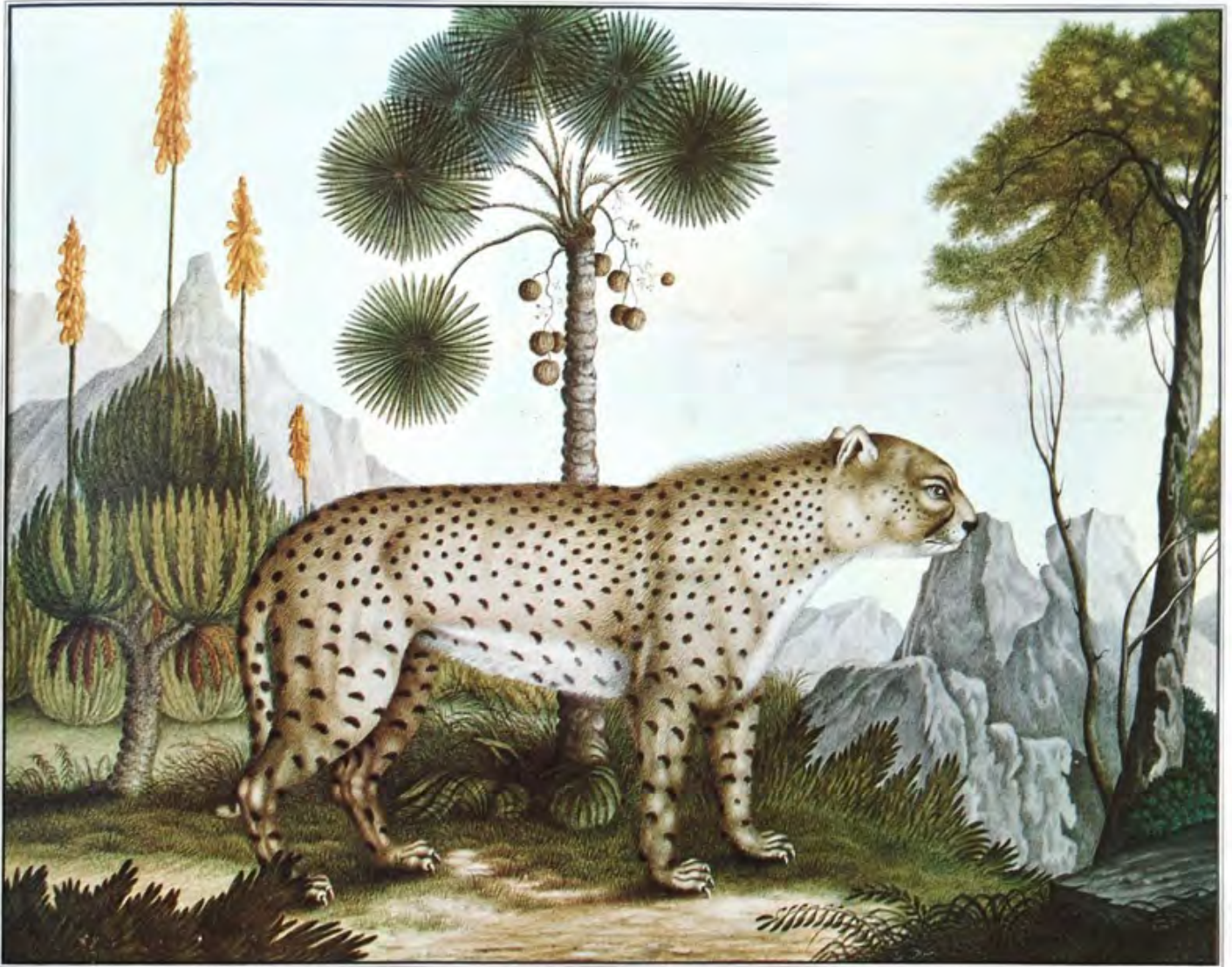
gyökerező harci etika határozza meg ezeket. Ennek legfőbb törvénye minden korban ugyanaz: az ellenség megölése.[31] A technika nem semleges eszköz, és egészen mást jelent a polgárnak meg a munkásnak. Előbbi számára védőgát: elválasztja őt a természettől,[32] megóvjva annak veszélyeitől, kényelmes és biztonságos világot konstruál. Ám ez ellentmond a technika valódi természetének, használata szétzilálja a polgári világot. A technika a polgár számára a haladás eszköze, amelytől az ésszerűség és a moralitás irányította társadalmat reméli.

Ám a technika igazi rendeltetése, hogy összekösse az embert a veszélyekkel teli természeti világgal. A munkás a technikát nem az organikus és mesterséges világ szembeállítására, hanem a kettő egybeolvasztására használja[33] – vállalva az ezzel járó halálos veszélyt, amelyre hősiességgel reagál. A katasztrófák nagy száma – a jelenséget Jünger olyan fontosnak tartotta, hogy összeállított egy katasztrófák fotóit tartalmazó kötetet – a technika polgári jellegű, inadekvát használatának jele. A technika igazi valója csak a most kibontakozó új történelmi korszakban válik nyilvánvalóvá: az a mód és forma, ahogyan a munkás *Gestalt*-ja mobilizálja a világot. Ha ez a megállapítás ismerős, nem véletlen: Jünger megjövendöli a háború utáni globalizációt. Az amerikai taylorizmus és fordizmus társadalom- és iparszervezési módszereit buzgón adaptáló weimari Németországban mindezt már sejteni lehetett. Akkor amerikanizmusnak hívták, s olyan kulturális jelenségekre is alkalmazták, mint a jazz. Hermann Keyserling – Jünger és Spengler mellett a korszak populáris esszé-filozófiájának harmadik legismertebb képviselője – vaskos könyvet ír Amerikáról, ami számos konzervatív értelmiségi szerint már akkor az európai kultúrát fenyegető legfőbb veszély.

Maga Jünger – legalábbis a harmincas évek elejéig – igenli a technika uralta új világot. Amikor a technika varázskörébe lépünk – írja –, elkerülhetetlenül vagy-vagy szituációba jutunk. Vagy elfogadjuk az új technikai eszközöket és beszéljük nyelvüket, vagy elsüllyedünk. Lényeges gondolat, hogy a technika nem csupán eszközök összessége, hanem új nyelv, vagyis szimbolikus világ. Az ember a technicizálódás folyamatának nemcsak alanya, hanem tárgya is: ez óhatatlanul átalakítja egész életvilágát. Azok az elmaradt országok, amelyek most kezdenek gépeket használni, láthatatlan adófizetői státuszba kerülnek, s ez szétrobbantja a régi kötelekeket. A technikai eszközök felbukkanása megoldhatatlan társadalmi problémák sokaságát eredményezi – végül sűrű szövésű hálóként alakul a technikai tér, amelyben minden új eszköz rendszerbe illeszkedik. Az addig ismeretlen és megoldhatatlannak látszó helyzetek egyszeriben átláthatóvá és érthetővé válnak. Megoldásuk – persze mindig technikai jellegű – prognosztizálható. A változás üteme egyre gyorsabb, az új korszak talán legfontosabb jellemzője a növekvő sebesség. A termékek és javak egyre nagyobb mennyiségű előállítására sajátos kontrasztot képez a tömegek növekvő nyomorával. Nem marad semmi állandó – kivéve a változás. Lelepleződik organikus és mechanikus egysége: a technika szervvé válik, hatalomként lép fel, s minél tökéletesebb, annál organikusabb.[34]

szintetikus változat

Jünger próféciája óta közel egy évszázad telt el, s kiderült: jelenünk filmjének forgatókönyve volt. Az elmúlt évtizedekben sikerült reprodukálni a bibliai teremtéstörténet néhány keretfeltételét. Rendelkezünk a teremtés hatalmával: elő tudjuk állítani az Évát megkísértő kígyó szintetikus változatát, s van már elektronikus megváltónk is. De mintha elveszítettük volna, amiért az első emberpár oly nagy árat fizetett: a jó és a rossz megkülönböztetésének képességét.

A szerző az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontja Filozófiai Intézetének tudományos főmunkatársa.

[1] Paul Ricoeur: 'Az Ádám-mítosz és a történelem eszkatológiai víziója'. Fordította: Martonyi Éva. In: *A hermeneutika elmélete I. Szöveggyűjtemény*, Szeged: József Attila Tudományegyetem Összehasonlító Irodalomtörténeti Tanszék, 1987, 123–177.

[2] Lynn White Jr.: 'Ökológiai válságunk történeti gyökerei'. Fordította: Kiséry András. In: Lányi András (szerk.): *Természet és szabadság*. Humánökológiai olvasókönyv. Budapest: Osiris, 2000, 27–35.

[3] Aron Jakovlevics Gurevics: *A középkori népi kultúra*. Budapest: Gondolat, 1987.

[4] Luc Ferry: *Új rend: az ökológia*. Fordította V. Tóth László. Budapest, 1994, 7–20.

[5] Assisi Szent Ferenc *Virágos Kertje – Fioretti*. Fordította: Kapossy József. Budapest: Atheneum, é. n., 124–128.

- [6] Lewis Mumford: *The Myth of the Machine. The Pentagon of Power*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1970, 118–119.
- [7] 198. Descartes: Értekezés az ész helyes vezetésének és a tudományos igazság kutatásának módszeréről. In: *Válogatott filozófiai művek*. Fordította: Szemere Samu. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980, 198.
- [8] Luc Ferry: i. m. 81.
- [9] Jean Jacques Rousseau: Értekezés az emberek közötti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól. In: U.ő: *Értekezések és filozófiai levelek*. Fordította Kis János. Budapest: Magyar Helikon, 1978, 95.
- [10] Erre Mester Béla kollégám hívta fel a figyelmemet, amiért ezúton is köszönetet mondok. Lásd: Béla Mester: Space and Time in a Global World. *Synthesis Philosophica* 47 I/2009, pp. 136–137,
- [11] Mary Shelley: *Frankenstein, vagy a modern Prométheusz*. Fordította: Göncz Árpád. <http://mek.oszk.hu/02700/02735/02735.htm#12>
- [12] Thomas Carlyle: *Signs of the Times* (1829), <http://www.victorianweb.org/authors/carlyle/signs1.html>
- [13] Herbert L. Sussmann: *Victorians and the Machine. The Literary Response to Technology*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 6. o.
- [14] John Stuart Mill: *A szabadságról. Haszonelvűség*. Fordította: Pap Mária. Budapest: Magyar Helikon, 1980, 117. o.
- [15] Richard Hofstadter monográfiája – a szociáldarwinizmus hatásáról az amerikai gondolkodásra – az európai helyzet szempontjából is érdekes: *Social Darwinism in American Thought*. Revised edition, Boston: Beacon Press, 1955.
- [16] Lewis Mumford: 'Darwin: Mythology and Ecology'. In: Lewis Mumford: *Interpretations and Forecasts*. 1922–1972. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972. 197.
- [17] Martin Green: *Mountain of Truth. The Counter Culture Begins*. Ascona, 1900–1920. Hannover & London: Published for Tufts University by University Press of New England, 1986.
- [18] Spenglerre vonatkozóan több kitűnő monográfia is rendelkezésre áll: Anton Mirko Koktanek: *Oswald Spengler in seiner Zeit* München: Verlag C. H. Beck, 1968, Detlef Felken: *Oswald Spengler. Konservativer Denker zwischen Kaiserreich und Diktatur*. München: Verlag C.H. Beck, 1988, Csejtei Dezső–Juhász Anikó: *Oswald Spengler élete és filozófiája*. Máriabesnyő–Gödöllő: Attraktor, 2009.

[19] A konzervatív forradalom fogalmára vonatkozóan lásd: Armin Mohler: *Die Konservative Revolution in Deutschland 1918-1932. Ein Handbuch. Dritte, um einen Ergänzungsband erweiterte Auflage.* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

[20] Uo. 232–273.

[21] Oswald Spengler: *A Nyugat alkonya II.* Fordította: Simon Ferenc. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1994, 719–721.

[22] Korábban szembeállítja a korabeli dekadens humán kultúra világát a technika világával, és megvetően anakronizmusnak bélyegzi az előbbit, mint amiből már elillant az élő szellem: „Elcserélném a mai, iparszerűen űzött művészet minden díszes kacatját, a festészetet és építészetet is beleértve, egy gyors gőzhajó, egy acélszerkezet vagy egy precíziós gép tökéletesen tiszta és nagyfokú intelligenciáról árulkodó formáiért vagy bizonyos kémiai és optikai eljárások kifinomult eleganciájáért.” (*A Nyugat alkonya. I.*, Fordította: Juhász Anikó és Csejtei Dezső, 89.)

[23] Uo. 721–722.

[24] Spengler technika-képére vonatkozóan lásd: Gilbert Merlio: 'Spengler und die Technik'. In: *Spengler heute. Sechs Essays mit einem Vorwort von Hermann Lübbe* Herausgegeben von Peter Christian Lude. München: Verlag C. H. Beck 1980, 100–122.

[25] „A technika feltételezi a megigézés és elvarázslás szellemi képességeit A teoretikus kritikus szellemű jós, a technika embere pap, a feltaláló próféta (...) A modern varázsló képe: egy kapcsolótábla karokkal és kijelzőkkel, melynek segítségével a munkás egy gombnyomásra hatalmas erőket hoz működésbe, anélkül, hogy annak lényegéről bármi sejtelme volna. (...) A fausti feltaláló és felfedező teljesen egyedülálló jelenség. (...) Újra és újra csak nem tudtak ellenállni ennek a becsvágynak: kifürkészni Istentől titkát, hogy maguk válhassanak Istenné. Azért fürkészték a kozmikus taktus törvényeit, hogy aztán erőszakot kövessenek el rajta; a gép eszméjét mint egy olyan kis kozmosz eszméjét teremtették meg, amely már csak az embernek engedelmeskedik.” /Oswald Spengler: *A Nyugat alkonya II.* Fordította: Simon Ferenc. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1994, 375, 716, 719–720./

[26] Anton Mirko Kocktanek: *Oswald Spengler in seiner Zeit* München: C. H. Beck, 1968, 68.

[27] Oswald Spengler: Az ember és a technika. Adalékok az életfilozófiához. In: *Uő: Válságok árnyékában. Filozófiai írások.* Fordította: Csejtei Dezső és Juhász Anikó. Budapest: Noran Kiadó, 2013, 114, 116–117.

[28] Jüngerre vonatkozóan lásd: Jeffrey Herf: i. m.: 70–108., Michael E. Zimmerman: i. m.: 46–65.

[29] Ernst Jünger: *Der Arbeiter. Herrschaft und Gestalt.* Ernst Jünger Werke, Band 6., Essays II. Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 38–39.

[30] Uo. 129.

[31] Uo. 119.

[32] Uo. 54–55.

[33] Uo. 196–197.

[34] Uo. 197.

kép | Bestiáriumok illusztrációi

Horgas Béla SEMMISÉG

Ma éjszaka, ahogy kikászálódtam az ágyból
s a könyvespolcra tett karórámra pillantottam,
nem tudtam leolvasni, hány óra van.
Az éjszakai lámpához léptem,
és néztem, csak néztem:
az órán se szám, se mutató, semmi.
Hol vagyok s mikor?
Órák fém-hátlapja némán dermedt rám
vissza. Egy semmiség volt tehát az ok,
vagy mégsem. Egész nap bennem zizegett.

kép | [flickr.com](https://www.flickr.com/photos/stein_homm/)

Bíró Zsuzsa A RENDÍTHETETLEN ÓLOMKATONA

A kisebbik fiam még nincs kétéves, még érti az állatok beszédét, a bátyja három múlt, már titokzatos dolgokról tud, például felismeri Arnold Schönberg bécsi zeneszerző öregasszonyosra aszott arcképét, „Schünbej néni”, mondja, mert nem becsüli sokra a dodekafóniát. Az ő korában én a nürnbergi törvényekkel foglalkoztam, a zeneelmélet hidegen hagyott. Apám viszont, amikor hároméves volt, a kanizsai gyorsnak képzelte magát, naphosszat füttyült, pöfékelt és fel-le száguldott szülővárosa, Székesfehérvár utcáin. Anyai nagyapám, aki Bécsben született, Zürichben tanult és Pesten élt, korán rájött, hogy a békének nem a háború, hanem a félelem az ellentéte, álláspontjához makacsul ragaszkodott ezerkilencszáznegyvenegyig, majd gyorsan meghalt, mielőtt a második zsidótörvény bejött volna.

üres locsogás

Mostanában új szavakat tanulunk: enyhülés, ballisztikus rakéta, U-2, Omega, Beatles. A Nagyvilág című folyóirat Faulkner közöl és Goytisolo verseit. Hruscsov és Kennedy nyár elején Bécsben randevúznak. Megegyezni nem tudnak, de a találkozó barátságosan zajlik. Kelet-német lakosok ezrével menekülnek nyugatra, nem késlekedik a válasz, fal épül a két szektor közé. Az utolsó három ötvenhatos halálraítéltet augusztusban kivégzik. December közepén Izraelben Eichmannon is végrehajtják az ítéletet, nem vallja bűnösnek magát. *A leggyávább gyilkos az, aki lelki furdalást érez...* – mondja Orestes Sartre *Legyek* című drámájában, én azonban a bűnbánatnál és önvádnál nem ismerek bátrabb dolgot, néha Sartre is mondhat butaságokat. „A könyv csak egy kis halom száraz falevél, a lektűr meg valami nagy, mozgó forma”, jelenti ki például *Filozófiai helyzetek* című kötetében, ám ez csak üres locsogás. És vajon nem merő hazardírozás-e a tétel, hogy a rosszat csak egy másik rosszal győzhetjük le? Ha az ember két pici gyerek társaságában tölti ideje nagy részét, a világ leegyszerűsödik, a szótár kitisztul, a szavak azt jelentik, amit jelentenek, a pelenka pelenkát, a rossz nem jót, a jó nem rosszat, a mama mamát.

Lassan talán a normalitás veszi át az uralmat a mindennapok fölött, és tért hódít a feltevés, hogy Hruscsov nem gonosz kényúr, aki óriási birodalmában fakó lován lépdelve halálos parancsokat osztogat, hanem közönséges öregember, a belénevelt rossz tulajdonságok ellenére bizonyos jóra való hajlammal.

És valóban, reményt keltő hírek jönnek néha Moszkvából: állítólag jövő hónapban jelenik meg ott egy nagyszerű irodalmi mű, amely egy szibériai munkatábor pokoli világában játszódik. A láger-téma nemrég még tabu volt, láss csodát, mégis engedik a megjelenését, sőt előre beharangozzák, és azt is közlik, hogy az író maga is ilyen lágerben raboskodott sok éven át, mégpedig ártatlanul. Néhány éve egy efféle híresztelésért is tíz év járt volna. Hérakleitosznak volt igaza, semmi sem állandó, csak a változás.

Hát ne örvendezzünk?

megszoktad a rabságot

Jó, módjával, óvatosan, apránként, éber figyelemmel, napról napra. Hat év telt el ötvenhat óta, már többen kijöttek a börtönből, köztük néhány barátom és főiskolai tanárom is. Az is jó, hogy néha banánt lehet vásárolni. Vagy olasz cipőt, amíg a készlet tart. Ha szerencsés vagy és sokféle feltételnek megfelelsz, akár Párizsba is utazhatsz. Olykor szabadnak érzed magad. Általában azonban rabnak, sebj, megszoktad a rabságot, ez az élet rendje, ne zúgolódj, béke van, örvendezhetsz.

Örvendeztem.

A gyerekek is örvendeztek.

A szüleim, akikkel együtt laktunk, már két hete gyógyüdülésen voltak a Mátrában, a férjem Weimarban abszolvált egy féléves ösztöndíjat, csak mi hárman tartózkodtunk a lakásban, szoros egységben, újságot nem olvastam, híreket nem hallgattam, a munkámmal nem foglalkoztam, a barátoknak letagadtam magunkat, az időn kívül

éltünk, a semmittevés tartományában.

Kaptunk valakitől egy diafilmet, Andersen egyik ismert műve volt, a rendíthetetlen ólomkatona meséje. Mindig utáltam ezt a sztorit, amelyben sok szenvedés és áldozat árán sincs boldog befejezés, a szerelmes katona és a balerina nem lesznek egymáséi, hanem mindketten elégnek a kályhában. Gyűlöletes história, a kicsik azonban áhítattal nézték, a látvány varázsolta el őket, a kastély, a park, a balerina fodros ruhája, a katonák vonulása, ez volt az első, filmre hasonlító valami, amit életükben láthattak, újra és újra kérték, hogy vetítsem le, a kísérő szövegre nem tartottak igényt. Ám egyszerre a kicsi mérgesen sírva fakadt, és amikor karba akartam venni, az öklével ütlegelt, ettől a bátyja is megbolondult, ő is sírni kezdett, dühödten fellökte a vetítőt, és kirohant a szobából.

Rejtélyes incidens volt, tisztázása valahogy elmaradt.

néma harci dobok

Magyarázatul talán csak annyi, hogy a kisgyerekek a némán dübörgő harci dobokat is meghallják. Ó és nemcsak a néma harci dobok szóltak azokban a percekben, más furcsaság is volt, a szél bevágta az ablakot, képek estek le a falról, sötét felhők takarták el a napot, az égbolt dübörgött (talán az apokalipszis lovasai száguldottak), és a telefon is többször megszólalt, de ha felvettem, letették, ellenőrizték, van-e otthon valaki. A gyerekek viszont már megnyugodtak, a kicsi úgy döntött, alszik egyet a szőnyegen, a bátyja a retikulómban kotorászott, ezt imádta, mindent kiszedni, megvizsgálni, esetleg kipróbálni, a fémpénzekkel gurigázni, az ilyesmivel jól elvult, szóval az idill helyreállt, a szélroham is elült, és a sötét felhők eloszlottak.

Október huszonhetedike, délelőtt tizenegy volt. Be kellett ismernem, az elmúlt két hét alatt szándékosan nem akartam észrevenni, hogy a hidegháború ijesztő fordulatot vett, a kubaiak ugyanis nagy mennyiségű atomhajtású rakétát halmoztak fel a szigetükön. Azt is tudtam, hogy az amerikaiak jóképű új elnöke szigorú megtorlásról beszél, Hruscsov meg elszántnak mutatkozik. De hogy hova eszkalálódik az egész, arról fogalmam sem volt. Némely tudósok úgy vélik, az atomrobbanás okozta irtózatosságot az óceánok vize elpárolog, a nyertesek és vesztesek egyaránt belezuhannak a semmibe, apám szerint addig van béke, amíg a nagyhatalmak fel vannak fegyverkezve. De „ki szavatol a Lady biztonságáért?” Ki akartam nyitni a rádiót, aztán meggondoltam magam, a BBC zöreje és surrogása felébresztené a kicsit...

Délután elvittem a gyerekeket az Állatkertbe. Főleg a nemrég született pici cerkófmajommal és rokonszenves mamájával barátkoztunk. Ők bennünket bámultak, mi őket bámultuk (narancssárgás szemöldök, fehér arc, fehér szakáll és bajusz), a nagyobbik fiam néhány dalt énekelt nekik a kicsoportos repertoárjából, a majmok kedvtelve hallgatták, különösen a *Hull a pelyhes fehér hót*. A kicsinek nem volt kedvére ez a nagy barátkozás, kijelentette, a majmok rondák, és hátat fordított a ketrecnek, szerencsére a zsiráfoktól el volt ragadtatva. Szóval jó, békés szombat délután volt.

Már aludtak mind a ketten, én azon töprengtem, hogy zöldborsót pucoljak-e vagy a félretett munkámmal foglalkozzam, amikor ismeretlen nő csengetett be.

fölösleges cifraság

A neve nem fontos, mondta az ajtóban. Az ember bizonyos életkorban rájön, hogy a nevek csak fölösleges cifraságok. Tisztában van vele, hogy a helyzet e pillanatban egyenlőtlen, mert ő tud rólam egyet és mást, én meg róla semmit, de most próbáljuk magunkat ezen túltenni.

Hellyel kínálok, leül, egy pohár vizet kér, kiissza, nem köszöni meg, furcsán, mereven néz, talán nem is pislog. Alacsony kis nő, negyven és ötven között, különös ismertetőjegy nélkül, kivéve a sapkáját, amit nem vesz le a fejéről, piros svájci sapka, régi darab, valamikor én is hordtam ilyet, a *Távol Moszkvától* című szovjet regény komszomolista hősnőjére, Tányára akartam hasonlítani, aki piros svájci sapkával a fején épített egy gigászi erőművet.

Szerencse, hogy otthon talál, mondja a nő rekedten, holnap már késő volna. Holnap nagy valószínűséggel

ledobják a bombát. Mi vagy ők. Vagy megfordítva. És pakk. Volt egyszer egy Föld nevű bolygó...

Feldúltnak látszik, nyugtatgatom, hidegháborús trükkökről van szó, nem kell bedőlni, ő viszont óv attól, hogy tévhitekben ringatózzam, szó sincs arról, hogy a Föld körüli mágneses burok megvédene bennünket...

Nem ringatózom, miről beszél?

Adok neki öt percet, árulja el mért jött, öt perc múlva jönnek az esti hírek.

Maga elé teszi a karóráját, egy pillanatig vár, nagy lélegzetet vesz, és közli, hogy annak idején, ötvenkettő körül, ő volt az, aki engem kirúgatott az egyetemről.

Ütés a gyomorszájra.

Konkrét oka erre nem volt, nem ismert engem, nem is volt kíváncsi rám, így adódott. A főhatóságon ült az irodában, néha rábökött egy névre, egyik vagy másik, mindegy, mindenki gyanús, mind ellenségesek a rendszerrel... Később azzal vádolták, hogy szabályosan megtizedelte a hallgatókat, nem tagadja, ennek is volt némi alapja. De mindez már a múlté, azóta meglelte a helyes utat, új ember lett, rátalált a hitre, vagy a hit talált rá. És mindenkitől bocsánatot kér, akit megbántott. Tőlem is. Ezért jött ma este ide. Bocsánatért.

– És aztán ásó, kapa, örök barátság? – kérdezem.

Zavarba jön, hebeg, nem lehet tudni, mit hoz a holnap... ilyenkor az ember számvetést csinál...

– És eltörli a múltat? – kérdezem.

Motyog valamit a „tisza lapról”.

Aha. Jön a bomba, fél, biztosítja a belépőjét a mennyországba. Rám ne számítsen. Letelt az öt perc, felkérem, hogy távozzon, nem mozdul, nem hisz a fülének, takarodjon a pokolba, már ordítok...

nagy, verekedős álom

A szomszéd szobában az egyik gyerek felsír. Aztán a másik is sír. Ülnek az ágyukban, a hüvelykujjukat szopják, lassan elállnak a könnyeik, rosszat álmodott, mondja a nagy, verekedős álom volt. Nem kérdezi, miért kiabáltam az előbb. Az öccse azt állítja, ő nem is aludt, ő sohasem alszik, és vizet kér. Féltve megyek ki, nem akarom itt találni a nőt, de szerencsére eltávozott. Mire visszaérek a vízzel, a kicsi mély álomba merült, a bátyja mesét követel, mit meséljek? Az ólomkatonát, mondja a gyerek.

A háború ezúttal elmaradt.

Másnap délben a kubai válság véget ért, az oroszok megkezdték a rakéták kivonását.

kép | assets.nydailynews.com, darkroom.baltimoresun.com, awesomestories.com, iho.hu